

Crna Gora
O P Š T I N A K O T O R

SEKRETARIJAT ZA KULTURU, SPORT I DRUŠTVENE DJELATNOSTI

PROGRAM RAZVOJA KULTURE OPŠTINE KOTOR 2013-2017. GODINE

Crna Gora
O P Š T I N A K O T O R

SEKRETARIJAT ZA KULTURU, SPORT I DRUŠTVENE DJELATNOSTI

SADRŽAJ

NORMATIVNI OKVIR	3
TRENDOVI U SAVREMENOJ LOKALNOJ KULTURNOJ POLITICI	5
PROCES IZRADE PROGRAMA RAZVOJA KULTURE OPŠTINE KOTOR 2013-2017	9
METODOLOGIJA IZRADE PROGRAMA RAZVOJA KULTURE OPŠTINE KOTOR	13
OSNOVNI PODACI O OPŠTINI KOTOR	15
INSTITUCIONALNI OKVIR	22
AKTERI U KULTURNOM POLJU OPŠTINE KOTOR	28
KULTURNA INFRASTRUKTURA U OPŠTINI KOTOR	51
JAVNE MANIFESTACIJE U OPŠTINI KOTOR	53
KULTURNE PRAKSE GRAĐANA I GRAĐANKI OPŠTINE KOTOR	57
REZULTATI SWOT ANALIZE	71
ELEMENTI ZA PLAN RAZVOJA KULTURE OPŠTINE KOTOR OD 2013-2017. GODINE	73
VIZIJA KULTURNOG RAZVOJA OPŠTINE KOTOR	76
STRATEŠKI PRAVCI KULTURNOG RAZVOJA OPŠTINE KOTOR	76
INSTITUCIONALNA TRANSFORMACIJA	81
KULTURNI TURIZAM	83
POSEBNE OBLASTI KULTURE	85
MJERE KOJE AFIRMIŠU PRINCIP RODNE RAVNOPRAVNOSTI KROZ KULTURU	101
MJERE KOJE KULTURNE SADRŽAJE ČINE DOSTUPNIJIM OSOBAMA SA INVALIDITETOM	106
MONITORING I EVALUACIJA	107

NORMATIVNI OKVIR

Izrada programa razvoja kulture u opštinama definisana je članovima 6 i 10 Zakona o kulturi („Službeni list CG“, broj 49/08 od 15.08.2008.god., 16/11 od 22.03.2011. god. i 40/11 od 08.08.2011. god.). U članu 6 navodi se da „ostvarivanje javnog interesa u kulturi obezbjeđuju Crna Gora i lokalna samouprava“, a da se „način i mjere ostvarivanja javnog interesa utvrđuju Nacionalnim programom razvoja kulture (...) i programima razvoja kulture u opštinama“. Prema članu 10, opštinski program za kulturu treba da sadrži „dugoročne potrebe lokalnog stanovništva i subjekata iz oblasti kulture, razvojne prioritete, dinamiku realizacije i organizacione, finansijske i administrativne mjere za njegovo ostvarivanje“. Ovaj program „donosi skupština opštine, u skladu sa Nacionalnim programom, za period od pet godina“. U članu 10 je definisano i da „predsjednik opštine, najmanje jednom godišnje, podnosi skupštini opštine izvještaj o ostvarivanju opštinskog programa“, te da se Program razvoja kulture i ovi izvještaji dostavljaju Ministarstvu kulture.

Normativni okvir za razvoj opštinskih programa razvoja kulture dat je u Ustavu Crne Gore („Sl. list CG“, broj 01/07 od 25.10.2007.god.) koji u članovima 76, 77 i 78 propisuje slobodu naučnog, kulturnog i umjetničkog stvaralaštva; obavezu države da podstiče i pomaže razvoj prosvjete, nauke, kulture, umjetnosti, sporta, fizičke i tehničke kulture i da štiti naučne, kulturne, umjetničke i istorijske vrijednosti; te propisuje dužnost svakoga da čuva prirodnu i kulturnu baštinu od opštег interesa, kao i obavezu države da je štiti. Predložena rješenja u ovom opštinskom programu slijede zakonska rješenja u setu zakona koji uređuju ovu oblast: Zakona o kulturi („Službeni list CG“, broj 49/08 od 15.08.2008.god., 16/11 od 22.03.2011. god. i 40/11 od 08.08.2011. god.); Zakona o pozorišnoj djelatnosti („Službeni list RCG“, broj 60/01 od 18.12.2001.god, 75/10 od 21.12.2010.god., 40/11 od 08.08.2011. god.); Zakona o izdavaštvu („Službeni list RCG“, broj 20/95, 22/95, 64/02); Zakona o zaštiti kulturnih dobara („Službeni list CG“, broj 49/10 od 13.08.2010. god., 40/11 od 08.08.2011. god.); Zakona o muzejskoj djelatnosti („Službeni list CG“, broj 49/10 od 13.08.2010. god., 40/11 od 08.08.2011. god.); Zakona o bibliotečkoj djelatnosti („Službeni list CG“, broj 49/10 od 13.08.2010. god., 40/11 od 08.08.2011. god.) i Zakona o arhivskoj djelatnosti („Službeni list CG“, broj 49/10 od 13.08.2010. god., 40/11 od 08.08.2011. god.).

Kako je Crna Gora, odredbom člana 9 Ustava, utvrdila da su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretku i da imaju primat nad domaćim zakonodavstvom, to u normativni okvir koji određuje kulturne djelatnosti na lokalnom nivou spada i čitav niz međunarodnih dokumenata, među kojima su najvažniji Povelja Ujedinjenih nacija (1945); Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948); Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966); Univerzalna konvencija o autorskim pravima (1971); Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine (1972); Univerzalna deklaracija o kulturnoj raznolikosti (2001); Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine (2003); Konvencija o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza (2005. godine); Evropska konvencija o kulturi (1954); Evropska konvencija za zaštitu arhitektonskog nasljeđa Evrope (1985); Evropska konvencija o zaštiti arheološke baštine (1992); Okvirna konvencija Savjeta Evrope o vrijednosti kulturne baštine za društvo (2005. godine).

U izradi ovog lokalnog plana razvoja kulture imali smo u vidu i dokumente kao što su Ugovor o funkcionisanju Evropske unije – konsolidovana verzija Sporazuma o Evropskoj uniji i Osnivačkog sporazuma Evropske unije (2006); Evropska agenda za kulturu u globalizujućem svijetu (2007); Strategija „Evropa 2020“ (2010) i Agenda 21 za kulturu (2004).

A od domaćih dokumenata oslanjali smo se na stavove iz Nacionalne strategije održivog razvoja Crne Gore (usvojena na sjednici Vlade Crne Gore 05.04.2007. god.) i revidirani akcioni plan ove strategije (2011), Nacionalni program razvoja kulture (usvojen na sjednici Vlade

Crne Gore 24.03.2011. god.); Statut Opštine Kotor („Sl. list Opštine Kotor“, broj 03/04 od 01.06.2004. god., „Sl. list CG-opštinski propisi“, broj 17/08 od 11.06.2008. god., 31/09 od 28.09.2008. god., 40/10 od 14.12.2010. god., 04/11 od 24.01.2011. god.) i Odluku o proglašenju Kotora i njegovog područja za prirodno i kulturno-istorijsko dobro od posebnog značaja („Sl. list SRCG-opštinski propisi“, broj 017/79-455 od 27.06.1979. god.).

Nacionalni program razvoja kulture za period 2011 – 2015. godine, čija je izrada predviđena članovima 7 i 8 Zakona o kulturi, usvojen je marta 2011. godine. On predstavlja prvu dugoročnu projekciju cijelovite reforme u kulturi Crne Gore. Njime su utvrđeni ciljevi i prioriteti razvoja svih segmenta kulture i predložene organizacione, finansijske i administrativne mjere za njihovo ostvarivanje. U Nacionalnom programu razvoja kulture dat je pregled domaćeg i međunarodnog normativnog okvira kulturnog djelovanja i institucionalnog okvira na državnom i lokalnom nivou; pregled trenutnog stanja u domenu kulturno-umjetničkog stvaralaštva, kulturne baštine i međunarodne kulturne saradnje; razmotrena su posebna pitanja vezana za razvoj civilnog sektora u kulturi, dostupnost kulturnih sadržaja i djelatnosti za osobe sa invaliditetom; prepostavke razvoja kulture mladih; pitanja kadrovskog jačanja i finansiranja kulture. Na kraju dokumenta dat je pregled opštih ciljeva, prioriteta i mjera neophodnih da bi se oni ostvarili; i plan za vršenje monitoringa i evaluacije aktivnosti i rezultata ovog programa.

U Nacionalnom programu razvoja kulture navedeno je devet strateških ciljeva za period na koji se odnosi planiranje, kao i niz prioriteta i mjera, od kojih se neke direktno tiču ili mogu tici kulturnih resursa i kulturnih djelatnosti u opštini Kotor.

Kao prvi opšti cilj navedeno je jačanje pravne i institucionalne infrastrukture uz određivanje dva prioriteta: a) sprovođenje zakonodavnih i regulatornih reformi koje uključuju i izradu Prijedloga zakona o zaštiti prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora; i b) institucionalne reforme, u okviru kojih su predviđene mјere kao što su reorganizacija institucija u oblasti zaštite kulturne baštine i osnivanje novih u skladu sa Zakonom o zaštiti kulturnih dobara i Zakonom o kulturi; osnivanje Regionalnog centra za menadžment u oblasti kulturne baštine; reorganizacija opštinskih centara za kulturu i drugih opštinskih javnih ustanova, u skladu sa Zakonom o kulturi, Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti i Zakonom o muzejskoj djelatnosti; osnivanje narodnih biblioteka, u skladu sa Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti i Zakonom o kulturi; osnivanje opštinskih muzeja, u skladu sa Zakonom o muzejskoj djelatnosti i Zakonom o kulturi; osnivanje dva regionalna producentska pozorišta; redefinisanje pravnog statusa i organizacije festivala i manifestacija od posebnog značaja za kulturu Crne Gore i druge.

Drugi strateški cilj jeste ravnomjeran razvoj kulture na čitavoj teritoriji Crne Gore. Kao prioritet je izdvojeno intenziviranje saradnje sa lokalnim samoupravama uz prezentaciju programa državnih institucija na čitavoj teritoriji Crne Gore (u saradnji sa opštinskim institucijama kulture), te jačanje međuinsticijalne saradnje u oblasti razvoja i promocije kulturnog turizma.

Obezbjedivanje stabilnih izvora prihoda je treći osnovni cilj predviđen Nacionalnim programom razvoja kulture. On podrazumijeva prioritete poput obezbjeđivanja stalnih prihoda za finansiranje kulture; efikasne primjene zakona koji utvrđuju izvore prihoda; objezbjeđivanje sredstava iz međunarodnih donacija i fondova; uvođenje stimulativnih mehanizma i uspostavljanje alternativnih izvora finansiranja u kulturi.

Kao četvrti strateški cilj definisano je jačanje kadrovskih kapaciteta koje kao prioritete uključuje izradu strategije kadrovske politike na državnom i lokalnom nivou i mјere jačanja kadrovskih kapaciteta.

Peti strateški cilj je valorizacija i revalorizacija kulturnih dobara i efikasna primjena integralne zaštite kulturne baštine. On predviđa mјere poput izrade menadžment planova zaštićenih kulturno-istorijskih cjelina; objedinjavanja kulturnih i turističkih inicijativa radi adekvatne valorizacije obje oblasti; utvrđivanja najvažnijih kulturnih resursa i pravljenja njihovih planova radi uključivanja u turističku ponudu; izradu Arheološke karte Crne Gore;

izradu Epigrafskog zbornika antičkih i srednjovekovnih spomenika za teritoriju Crne Gore; i obezbjeđivanje korišćenja kompletног potencijala područja sa Liste svjetske baštine UNESCO. Formiranje jedinstvene baze podataka u kulturi jeste još jedan od strateških ciljeva predviđenih Nacionalnim programom kulturnog razvoja. On podrazumijeva izradu baze podataka o subjektima koji se bave djelatnostima u kulturi; izradu baze podataka o kulturnoj baštini; formiranje registara kulturnih dobara i druge prateće dokumentacije; stvaranje baze podataka o opštinskim ustanovama kulture i utvrđivanje liste međunarodnih inicijativa u kojima učestvuju ili će učestvovati crnogorski umjetnici/ce i stručnjaci/kinje u kulturi. Sedmi osnovni cilj usmјeren je na promociju kulture – kroz povećanje broja publike i konzumenata kulturnih sadržaja; promociju kulturno-umjetničkog stvaralaštva i promociju kulturne baštine.

Decentralizacija upravljanja i finansiranja jeste cilj koji kao prioritete uključuje obezbjeđenje održivosti ustanova kulture kroz podsticanje partnerstava privatnog i javnog sektora; obezbjeđivanje poreskih olakšica za sponzorstva i donacije; stimulisanje javnih ustanova da vlastite resurse koriste u komercijalne svrhe i podržavanje zajedničkih projekata javnih ustanova u oblasti kulture i nevladinog sektora.

Posljednji osnovni cilj u okviru Nacionalnog programa razvoja kulture jeste unaprijeđenje međunarodne saradnje – kroz utvrđivanje konkretnih programa dugoročne međunarodne saradnje sa zemljama sa kojima su potpisani bilateralni sporazumi; pripremu posebnog programa međunarodne prezentacije crnogorske kulture u inostranstvu; podsticanje učešćа referentnih crnogorskih stvaralaca i stručnjaka u kulturi, kao i nevladinih organizacija iz oblasti kulture u međunarodnim projektima; kao i kroz realizaciju međunarodnih projekata i inicijativa.

U Nacionalnom programu razvoja kulture je navedeno da će unapređivanje i razvoj kulture u opštinama biti predmet pojedinačnih programa razvoja kulture sa godišnjim akcionim planovima, koje će crnogorske opštine donositi u skladu sa Zakonom o kulturi. Definisano je i da opštinski programi razvoja kulture treba da sadrže:

- analizu stanja i potreba u kulturi;
- utvrđivanje izvora finansiranja;
- evidenciju subjekata kulture;
- evidenciju stanja infrastrukture potrebne za realizaciju projekata u kulturi;
- valorizaciju kulturne baštine;
- mjere koje podstiču unapređivanje sektora kulture;
- mjere koje stimulišu nezavisnu kulturnu scenu i kulturu mladih;
- mjere koje afirmišu princip rodne ravnopravnosti;
- mjere koje će kulturu učiniti dostupnijom osobama sa invaliditetom,
- i drugo, što je od značaja za razvoj kulture u opštinama.

Kao orientir pri analizi stanja u kulturnom polju opštine Kotor, a posebno pri projekciji strateških pravaca razvoja kulture u Opštini koristili su nam i trendovi u savremenoj kulturnoj politici gradova i opština.

TRENDÖVI U SAVREMENOJ LOKALNOJ KULTURNOJ POLITICI

Tokom druge polovine XX i početkom XXI vijeka došlo je do višestruke promjene vodećih principa lokalnih kulturnih politika:

1) Tokom pedesetih i početkom šezdesetih godina XX vijeka lokalne kulturne politike su imale za cilj stvaranje uslova za participaciju svih građana/ki u vrhunskim proizvodima kulture i umjetnosti („demokratizacija kulture“) - za ovu fazu je bilo karakteristično oštro razdvajanje

visoke i popularne kulture;

2) Krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina XX vijeka pojavio se koncept „kulturne demokratije“ kao alternativne paradigme - čiji je osnovni cilj bila podrška ispoljavanju kulturne kreativnosti svih građana/ki, a ne samo umjetnika/ca. Nju je pratilo isticanje značaja kulturne decentralizacije;

3) Od sredine sedamdesetih i tokom osamdesetih godina XX vijeka, sa prodom neoliberalizma, i od kulture se zahtjevalo da opravda svoje mjesto u razvoju grada, da pokaže svoju korisnost i doprinos na svim nivoima, uključujući i otvaranje novih radnih mesta. Ovaj period karakteriše intenzivan razvoj teorije i prakse kulturnog menadžmenta;

4) Tokom devedesetih godina XX vijeka pojatile su se koncepcije urbane regeneracije - uloge kulture u razvoju identiteta gradova, doprinosa kulture razvoju građanskog ponosa, privlačenja poslova i turista u grad. Ovaj period obilježava razvoj kulturnog turizma i kulturnih industrija;

5) Početkom XXI vijeka ključni principi kulturne politike vezani su za principe kulturne raznolikosti i za koncept kreativnih gradova. U ovom periodu akcenat je stavljen na interkulturalnost i koegzistenciju različitih kultura u gradu. Njega još karakteriše fokus na strateške planove kulturnog razvoja i obnovljeni interes za kulturnu produkciju.

Dvije paradigme koje ostvaruju najznačajniji uticaj na kulturne politike gradova u savremenom svijetu jesu program „urbane regeneracije“ koji se vezuje za pojам i praksu tzv. „kreativnih gradova“ i paradigma kulturnih prava i kulturne raznolikosti koju su afirmisali dokumenti poput UNESCO-ve „Univerzalne deklaracije o kulturnoj raznolikosti“ (2001); „Konvencije o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza“ (2005) i Agende 21 za kulturu (2004) Ujedinjenih gradova i lokalnih samouprava.

PARADIGMA URBANE REGENERACIJE/KREATIVNIH GRADOVA

Programi urbane regeneracije bili su odgovor na krizu de-industrializacije koja je, naročito tokom sedamdesetih godina XX vijeka, pogodila industrijske gradove u razvijenim zemljama. Prvi programi urbane regeneracije – koje je karakterisala ekomska, socijalna, ekološka i estetska transformacija gradova i ponovni dah života u sredinama koje su prošle kroz ciklus fizičkog, socijalnog i ekonomskog opadanja – primijenjeni su u SAD. Ubrzo su potom i gradovi u Evropi, poput Roterdama u Holandiji ili Bilbaa u Španiji pokrenuli vlastite programe urbane regeneracije. Cilj programa bio je da se poveća atraktivnosti ovih gradova – shvaćena kao sposobnost da se privuče visokobrazovana i kreativna radna snaga i da se obezbijede nove investicije, posebno u domenu kreativnih industrija, koje su u novim, post-industrijskim uslovima, pokazivale najviši stepen rasta i generisanja radnih mesta.

U kreiranju slike atraktivnog okruženja pogodnog za razvoj biznisa, jednu od važnih uloga igrali su kulturni resursi ovih gradova. Osim u ovom ekonomskom aspektu, kulturni resursi su se u programima urbane regeneracije, koristili i za izgradnju socijalnog kapitala zajednica i podizanje nivoa kvaliteta života u njima.

Uprkos razlikama među zastupnicima/cama koncepcije „kreativnih gradova“, pojам i praksa ovih gradova dijele nekoliko zajedničkih karakteristika. U njih spadaju tretiranje talenata ljudi (gradskog softvera), kao jednako važnih, ako ne i važnijih za razvoj od gradskog hardvera (gradske infrastrukture, postojećih objekata i industrije); postojanje kreativnih industrija u gradu, koje barataju sa – ili proizvode nove tehnologije; oslanjanje na kulturne resurse grada (široko shvaćene u rasponu od umjetnosti do lokalne kulinarske tradicije); i postojanje, u ovim gradovima, kulturne raznolikosti i tolerancija u odnosu na nju.

U koncepciji kreativnih gradova Čarlsa Lendrija (Charles Landry), akcenat je stavljen na kreativno korišćenje kulturnih resursa gradova u cilju razvoja urbane ekonomije, obnavljanja građanskog ponosa, jačanja socijalne kohezije i podizanja kvaliteta života. U vjerovatno

najpoznatijoj njegovoju knjizi „Kreativni grad: alat za urbane inovatore“ (2000) Lendri navodi da su „kulturni resursi sirovi materijal grada i njegove vrednosne baze; resursi koji zamjenjuju ugalj, čelik ili zlato. Kreativnost je metod za korišćenje ovih resursa i za pomoć u njihovom rastu (...). Zadatak urbanih planera/ki je da prepoznaju, upravljaju i koriste ove resurse odgovorno“.

Pri tom, u Lendrijevoj koncepciji, na bazi ovog „sirovog materijala“, gradovi bi trebalo da razviju vlastiti distinktivni identitet, utemeljen na postojećim lokalnim resursima - jedinstvenom karakteru mjesta i ljudi koji ih čine – čime bi se izdvojili iz mora uniformnih gradova, koje proces globalizacije i korporativni stilovi gradnje reprodukuju širom svijeta. Ta posebnost bi učinila grad vidljivim i - pretpostavka je - u njega mogla privući predstavnike/ce visokomobilne „kreativne klase“, investitore i turiste.

Iako njegov opis kreativnih centara (gradova i oblasti) koji privlače „kreativnu klasu“ sadrži karakteristike kojima gradovi teže (kao u Lendrijevoj koncepciji), radovi drugog značajnog predstavnika ove koncepcije, Ričarda Floride (Richard Florida) nemaju za cilj planiranje aktivnosti kojima bi gradovi mogli postati „kreativni“. U knjigama „Uspon kreativne klase i kako ona transformiše rad, dokolicu i svakodnevni život“ (2002), „Gradovi i kreativna klasa“ (2005) Florida se bavi globalnim socijalnim, ekonomskim i kulturnim promjenama koje dovode do formiranja i kulturne hegemonije „kreativne klase“; kao i vezom između ekonomskog uspjeha gradova, demografskog sastava njihovog stanovništva i njihovih opštih karakteristika. Kreativna klasa uključuje pripadnike profesija koji operišu kulturnim simbolima i kreiraju originalne, nove proizvode u oblastima istraživanja i razvoja (*research & development*), softverske industrije, dizajna, kulturnih industrija i umjetnosti u tradicionalnom smislu, ali i finansijskih i konsultantskih usluga. Iako je osnovno određenje kreativne klase profesionalno, njih, po Floridi, karakteriše i kreativni etos i specifični stil života koji karakteriše „otvorenost prema raznolikosti svih vrsta“ i „potraga za iskustvima vrhunskog kvaliteta“.

Ono što povezuje Floridina istraživanja sa pojmom i praksom kreativnih gradova jeste njegov uvid da pripadnici kreativne klase nisu podjednako raspoređeni u geografskom prostoru, već da se grupišu u onim gradovima i regionima koji im pružaju pogodnosti i iskustva vrhunskog kvaliteta; koji su otvoreni prema socijalnoj i kulturnoj raznolikosti i koji im omogućavaju da se iskažu kao kreativne osobe. To su, u Floridinoj formulaciji, gradovi koje karakterišu tri „T“: tehnologija, talenat i tolerancija“. Oslanjajući se na istraživanja veze između ljudskog kapitala i ekonomskog razvoja i proširujući ih u novim pravcima, Florida ističe da su ova tri uslova nužni, ali svaki za sebe nedovoljan - te da je, da bi se privukli kreativni ljudi, generisale inovacije i stimulisao ekonomski razvoj neophodno da gradovi posjeduju sve tri karakteristike.

U tekstu „Samokulturalizacija gradova: o transformaciji moderne urbanosti u ‘kreativnom gradu“ Andreas Rekvic (A.Reckwitz) ukazuje da se savremeni urbani trenutak može se razumjeti samo u širem, istorijskom kontekstu transformacije gradova. Po Rekvicu, evropski gradovi su u svom razvoju prošli kroz tri faze: buržoaski grad koji se razvija od XVII do kraja XIX vijeka, funkcionalni grad moderne industrijske ere (1920 – 1970) i kreativni grad post-modernog doba, čija era počinje osamdesetih godina XX vijeka i traje i danas. Imajući u vidu Lendrijevu i Floridinu koncepciju, Rekvic navodi da bi se promjena od funkcionalnih gradova industrijske ere do kreativnih gradova post-industrijske ere, bolje mogla opisati kao proces „samokulturalizacije“ gradova. To je proces u kome gradovi sami sebe – svoje političke institucije, ekomske organizacije, ali i urbanu infrastrukturu, trgovačke i rezidencijalne oblasti – vide kao kulturne fenomene.

PARADIGMA KULTURNIH PRAVA I KULTURNE RAZNOLIKOSTI

Druga važna savremena paradigma urbanog razvoja takođe naglašava značaj kulture i kulturnih resursa, ukazuje na faktičku kulturnu raznolikost u savremenim gradovima i zalaže se za toleranciju u odnosu na nju. Jedino što akcenat ne stavlja na ulogu kulture (i kulturne

raznolikosti) u ekonomskom i socijalnom razvoju gradova, nego u prvi plan stavlja odnos između kulture i ljudskih prava i doprinos kulturi slobodnom i cijelovitom razvoju pojedinaca/ki. Iz toga neposredno slijedi stanovište o neophodnosti formulisanja javnih kulturnih politika koje štite i promovišu kulturna prava i kulturnu raznolikost na svim nivoima (pa i na lokalnom nivou) i zahtjev za aktivnim učešćem građana/ki u njihovom oblikovanju.

Ova paradigma vidi instrumentalizaciju kulture i kulturni fundamentalizam kao dvije ključne sile koje u savremenom svijetu ugrožavaju ostvarenje suštinskih vrijednosti kulture. Njeni ključni pojmovi - kulturnih prava i kulturne raznolikosti - definisani su i podržani u nizu važnih globalnih dokumenata kao što su Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948), Pakt o građanskim i političkim pravima (1966), Pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966), Univerzalna deklaracija o kulturnoj raznolikosti (2001) i Konvencija o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza (2005).

Garantovanje kulturnih prava pojedinaca/ki i očuvanja i promocije kulturne raznolikosti - a to je poenta ove paradigme - jesu javna odgovornost. Oni se čuvaju i promovišu kroz javne kulturne politike koje mogu obaviti ovu funkciju jedino ako su građani/ke uključeni u njihovo kreiranje i razvoj. Participacija građana/ki može se tretirati kao sredstvo koje ima za cilj davanje legitimiteta djelovanju organa vlasti koji su zainteresovani da ojačaju svoje pozicije, ciljeve i interes (a ne da ih mijenjaju); ili u suštinskom smislu, gdje procesi participacije postaju procesi transformacije i učenja za sve aktere/ke koji u njima učestvuju, uključujući tu i organe uprave.

Paradigma kulturnih prava i kulturne raznolikosti našla je svoj najbolji izraz kroz usvajanje Agende 21 za kulturu. Ona predstavlja, u svjetskim razmjerama, vjerovatno ključni dokument koji definiše ulogu kulture u lokalnom razvoju. Ovaj dokument se može posmatrati i kao izjava o kulturnim pravima građana/ki i kao poziv građanima/kama i predstavnicima/cama civilnog društva da se uključe u formulisanje javnih kulturnih politika. Njegovo usvajanje pokazuje spremnost jednog grada - njegovih političkih organa i građana/ki - da se kultura tretira kao jedan od njegovih najvažnijih resursa i temelj budućeg razvoja. Ono ujedno pokazuje posvećenost vrijednosti kulturne raznolikosti – spremnosti da se podstiče razvoj i ispoljavanje različitih kultura i njeguje interkulturni dijalog.

Iako može izgledati da su paradigme „kreativnih gradova“ i „kulturnih prava i kulturne raznolikosti“ jednostavno suprotstavljeni polovi u kojima se sukobljavaju koncepcije „instrumentalizacije“ kulture i njegovanja „vlastitih vrijednosti kulture“, među njima postoje značajne sličnosti i razlike se ogledaju u tome na šta stavlju naglasak. Obje paradigme na gotovo isti način opisuju savremenu stvarnost urbanih centara. I jedna i druga promovišu kulturnu raznolikost i suprotstavljaju se kulturnom fundamentalizmu, koji u ime zahtjeva za očuvanjem raznolikosti krši osnovna ljudska prava. Štaviše, obje paradigme, postavljaju identičan zahtjev da „kulturno planiranje“, zauzme mjesto usko-sektorski definisane kulturne politike.

Ono u čemu se oni razlikuju jeste u osnovi odgovor na pitanje iz čega proizlazi značaj i važnost kulturnih politika/kulturnog planiranja. Paradigma „kreativnih gradova“ smatra da je ulazak kulturnog planiranja u jezgro urbanog razvoja važno, jer u promjenjenim okolnostima to može na najbolji način doprinijeti njihovom i ekonomskom i ukupnom socijalnom razvoju (pa i zaštiti kulturnih prava i kulturne raznolikosti). Paradigma „kulturnih prava i kulturne raznolikosti“, sagledava ugroženost samosvojnih vrijednosti kulture, čak i u koncepcijama koje kreativnost uzdižu na pijedestal najvažnijih sposobnosti i vrijednosti. Ona zastupa stanovište da se sile tržišta „ne obaziru“ na kulturna prava i brišu kulturnu raznolikost, te da je njihova zaštita javna odgovornost od koje se ne može i ne smije pobjeći. Utoliko, najpreči zadatak lokalnih i državnih vlasti i međunarodnih organizacija jeste da formulišu kulturne politike koje štite kulturna prava svih i štite i promovišu kulturnu raznolikost. A kao najbolji način da se to uradi vidi se suštinsko uključivanje građana/ki u njihovo oblikovanje. Nesporno je, pri tom, da je paradigma kreativnih gradova bliža trenutno dominantnim, neo-liberalnim

političkim i ekonomskim stanovištima, dok je paradigma „kulturnih prava i kulturne raznolikosti“ bliska socio-demokratskim političkim i ekonomskim koncepcijama koje kulturu vide kao javno dobro.

Imajući u vidu bogatstvo kulturne baštine na teritoriji opštine Kotor; status zaštićene svjetske kulturne baštine na listi UNESCO; te značajne stvaralačke potencijale u oblasti savremene umjetnosti, izvjesno je da Kotor i drugi gradovi koji ulaze u sastav opštine predstavljaju prave primjere kulturnih gradova (*Kulturstadt*). Nastavak viševjekovne tradicije poštovanja i njegovanja kulturne raznolikosti, potreba da promovišu održivi turizam i zaštite kulturni predio koji je prepoznat kao svjetsko blago čine paradigmu kulturnih prava i kulturne raznolikosti „prirodnim“ okvirom za djelovanje.

Istovremeno, s jedne strane, ozbiljna ekonomska kriza, prouzrokovanu prvenstveno nestankom privrednih subjekata koji su predstavljali osnovu ekonomije opštine Kotor, a s druge strane izvanredne pretpostavke za razvoj kulturnog turizma, čine aktiviranje kulturnih resursa opštine Kotor i njihovo pretvaranje u osnovu ekonomskog i socijalnog razvoja opštine.

Drugačije rečeno, ovaj grad, oduvijek jedan od rasadnika mediteranske kulture na Balkanu, jedan od bisera kulture Crne Gore, moraće da postane i kreativni grad i da počne da koristi svoju prebogatu riznicu kulturnih resursa, da ne bi samo pripovijedao o slavnim vremenima, nego da bi danas zauzeo mjesto koje mu s pravom na kulturnoj mapi Evrope pripada.

PROCES IZRADE PROGRAMA RAZVOJA KULTURE OPŠTINE KOTOR 2013-2017.

Opština Kotor započela je proces izrade „Programa razvoja kulture“ 2011. godine, neposredno nakon usvajanja Nacionalnog programa razvoja kulture 2011-15. Partner Opštini u ovom poslu bila je nevladina organizacija Expeditio, Centar za održivi prostorni razvoj iz Kotora. Ova NVO je ujedno i inicirala participativni proces donošenja ovog strateškog dokumenta. Oni su predložili Sekretarijatu za kulturu, sport i društvene djelatnosti Opštine Kotor, da preuzmu ulogu koordinatora procesa, uz finansiranje svih aktivnosti kroz EU projekat pod nazivom „Sostenuto – Kultura kao faktor ekonomske i socijalne inovacije“ za koji su obezbijedili potrebna sredstva. Za projekat „Sostenuto“, Expeditio je prije početka njegove realizacije, dobio zvaničnu podršku Opštine Kotor. Uloga ove nevladine organizacije u samom procesu izrade Lokalnog programa razvoja kulture bila je prvenstveno da obezbijedi bazu neophodnih ulaznih istraživanja, te da okupi različite zainteresovane strane i time omogući što veći stepen participativnosti u procesu izrade ovog strateškog dokumenta.

Takođe, tokom inoviranja podataka u ovu svrhu korišten je novi dokument opštine Kotor - Strateški plan razvoja opštine Kotor 2013-2017.

Proces izrade Programa razvoja kulture za period 2013-2017. podrazumijeva je sljedeće korake:

1. Izrada baze podataka kulturnih aktera/ki Opštine Kotor

Ovaj korak podrazumijeva je kreiranje baze podataka različitih zainteresovanih strana koje djeluju u oblasti kulture na teritoriji Boke Kotorske (opštine Kotor, Tivat i Herceg Novi). Baza podataka sadrži informacije o donosiocima odluka u kulturi, akterima/kama savremenog kulturnog stvaralaštva (umjetnici/ce, umjetničke grupe i organizacije koje ih podržavaju), kulturnim institucijama, nevladinim organizacijama u kulturi, umjetničkim udruženjima, neformalnim umjetničkim grupama, itd. Baza podataka sadrži ažurirane podatke i broji oko 130 kulturnih aktera/ki sa teritorije opštine Kotor, a oko 370 sa teritorije

Boke Kotorske. Baza je korišćena kako bi što više ljudi bilo informisano o procesu izrade Programa razvoja kulture, ali i da bi koristila svima onima koji žele da se umreže i uspostave kontakt na polju kulture. Baza je dostupna putem sajta www.strategija.bokabay.info

2. Radionica: Strateško planiranje kulture na lokalnom nivou

U ljetu 2010. god. u Palati Bizanti u Kotoru održana je radionica za kulturne aktere sa teritorije Boke Kotorske tj. predstavnike/ce lokalnih samouprava, institucija kulture i nevladinih organizacija sa područja opština Tivat, Kotor i Herceg Novi. Radionicu je organizovao Expeditio u saradnji sa Sekretarijatom za privrednu i društvene djelatnosti Opštine Tivat, Sekretarijatom za kulturu, sport i društvene djelatnosti Opštine Kotor i Sekretarijatom za društvene djelatnosti i opštu upravu Opštine Herceg Novi. Cilj ove jednodnevne radionice bio je edukacija kulturnih aktera o principima i koracima u izradi lokalnih programa razvoja kulture. Prisustvovalo je 15 predstavnika/ca sa teritorije sve tri opštine.

3. Informisanje kulturnih aktera/ki i građana/ki o početku procesa realizacije Programa razvoja kulture 2013-2017.

Putem dopisa, e-mailova, kao i putem štampanih i elektronskih medija, kulturni akteri/ke i javnost su informisani o početku procesa izrade Programa razvoja kulture Kotora. Takođe, oni su ovim putem pozvani da se aktivno uključe u proces konsultacija i izrade prijedloga dokumenta.

4. Formiranje radnog tima

Početkom marta 2011. god., po usvajanju Nacionalnog programa razvoja kulture, formiran je tročlani radni tim čija je osnovna uloga bila koordinacija procesa izrade Programa razvoja kulture. Važno je naglasiti da radni tim nije imao ulogu osmišljavanja i idejnog kreiranja samog dokumenta tj. Programa razvoja kulture, već ulogu da objedini informacije prikupljene od različitih zainteresovanih strana konsultovanih tokom procesa javnog uključivanja.

5. Osnovna obuka za realizaciju programa razvoja kulture za članove/ce radnog tima i sve druge zainteresovane aktere/ke koji djeluju u oblasti kulture.

Sredinom marta 2011. god. organizovana je dodatna jednodnevna obuka za članove/ce gradskih rukovodstava zaduženih za kulturu, predstavnike/ce umjetničkih udruženja, nevladinih organizacija koje se bave kulturom, umjetnike/ce, menadžere/ke u kulturi, predstavnike/ce medija, omladinskih organizacija... Ova obuka bila je namijenjena akterima/kama sa teritorija opština Tivat, Kotor i Herceg Novi, a organizovana je u svečanoj sali Opštine Tivat. Prisustvovalo je približno 30 osoba.

6. Otvaranje web stranice na www.strategija.bokabay.info

Na samom početku procesa izrade Programa razvoja kulture, postavljena je veb stranica

kako bi se građani/ke konstantno informisali o tekućim aktivnostima. Takođe, ideja pokretanja ove stranice bila je i da se omogući zainteresovanim stranama da daju sugestije i komentare putem internet obrasca. Stranica je u januaru 2012. brojala oko 7500 posjeta.

7. Serija tematskih okruglih stolova/fokus grupa sa akterima/kama po različitim oblastima kulture - pozorišna, muzička, likovna, filmska, književna djelatnost, arhitektura i planiranje, fotografija, upravljanje kulturnim dobrima

Početkom aprila 2011. god., organizovano je 5 tematskih fokus grupa koje su bile javnog karaktera. Teme o kojima se razgovaralo specifično za svaku oblast:

- Identiteti grada i kako bi oni trebalo da budu obilježeni;
- Strateški izazovi na koje će biti neophodno da se odgovori;
- Najvažniji problemi u kulturi;
- Mogući strateški ciljevi i projekti za naredni period;

Fokus grupe su se održavale u sali K. C. „Nikola Đurković”, a u njima je učestvovalo 55 osoba sa teritorije opštine Kotor. Okrugli stolovi su bili otvoreni za javnost.

8. Radionica sa ciljem definisanja vizije kulturnog razvoja opštine Kotor

Krajem aprila 2011. god. u Kotoru je organizovana radionica za definisanje strateških ciljeva i prioriteta, u procesu izrade Programa razvoja kulture 2013-17. Na radionici je urađena SWOT analiza (snage, slabosti, šanse i prijetnje) kao i identifikacija strateških ciljeva i prioriteta. Radionica je bila pozivnog karaktera, a prisustvovalo je 12 osoba.

9. Sastanak nevladinih organizacija i udruženja sa temom „Programi razvoja kulture i nezavisna scena”

Nacionalni program razvoja kulture u lokalnim programima prepoznaje teme kao što su nezavisna kulturna scena, kultura mladih, integrisanje rodne ravnopravnosti u kulturne politike i dostupnost osobama sa invaliditetom. Stoga je za nevladine organizacije sa teritorija opština Kotor, Tivat i Herceg Novi organizovan sastanak kako bi se razgovaralo o pomenutim temama u kontekstu izrade prijedloga Programa razvoja kulture 2013-17. Sastanku je prisustvovalo 18 osoba.

10. Obavljanje polu-strukturisanih intervju sa akterima/kama kulturnog života na teritoriji Opštine Kotor

Kako jedan broj kulturnih aktera/ki nije bio u mogućnosti da prisustvuje fokus grupama i okruglim stolovima, tokom aprila, maja i juna 2011. god. organizovana je serija pojedinačnih intervju sa njima. Osim intervjuja, prikupljen je i jedan broj dopisa. RDS „Radio Kotor” pomogao je u ovom procesu intervjuisanja, pitajući, u okviru svoje programske šeme, 15-tak nosilaca/ki javnih funkcija i kulturnih aktera/ki kako, u domenu svojih djelatnosti, vide budućnost kulture opštine Kotor. Svi intervjuji su transkribovani i analizirani.

11. Izrada skice Programa razvoja kulture opštine Kotor

Na osnovu prikupljenih informacija sa radionica, okruglih stolova, fokus grupa, kao i pojedinačnih intervjuja, sačinjen je sažetak – skica programa razvoja kulture. Ova skica je dostavljena predstavnicima radnih timova na razmatranje i korigovanje.

12. Prikupljanje podataka o finansijskim i ljudskim resursima u ustanovama kulture

Marta 2011. god. počelo je prikupljanje informacija o gradskim budžetima za kulturu, budžetima kulturnih ustanova, broju i školskoj spremi zaposlenih u institucijama kulture (od 2007. do 2010., sa ažuriranjem u martu 2013. god.). Ovi podaci su analizirani i dio su finalnog nacrta Programa razvoja kulture.

13. Analiza međunarodnih, državnih i lokalnih dokumenata koji definišu oblast kulture

Tokom procesa izrade strategije analizirani su referentni dokumenti Ujedinjenih nacija, Organizacije Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO), Savjeta Evrope i Evropske unije; zatim Ustav Crne Gore, Zakon o kulturi Crne Gore, kao i Zakon o pozorišnoj djelatnosti; Zakon o izdavaštvu; Zakon o kinematografiji; Zakon o zaštiti kulturnih dobara; Zakon o muzejskoj djelatnosti; Zakon o bibliotečkoj djelatnosti; Zakon o arhivskoj djelatnosti; Zakon o spomen obilježjima; kao i Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore i Nacionalni program razvoja kulture. Analizirani su i Statut Opštine Kotor, kao i statuti kulturnih ustanova koji rade u opštini Kotor.

14. Mapiranje materijalnog i nematerijalnog kulturnog nasljeđa

U ovoj fazi, uglavnom su korišćeni postojeći pisani izvori kako bi se sagledali najvažniji resursi materijalnog i nematerijalnog kulturnog nasljeđa.

15. Istraživanje kulturnih navika građana/ki sa teritorije opštine Kotor

Kao neophodan element analize postojećeg stanja, realizovano je istraživanje kulturnih navika građana/ki sa teritorije opštine Kotor. Istraživanje je sprovedeno tokom ljeta 2011. i obavljen je putem telefonske ankete na stratifikovanom neproporcionalnom uzorku (po 250 građana/ki sa teritorije svake od tri opštine Boke). Anketa je trajala oko 15 minuta, a pitanja koja su postavljana građanima/kama ticala su se njihovih kulturnih navika, ukusa i ocjene kulturne ponude u opštini Kotor i drugim opštinskim Boke. Podaci su analizirani kako bi se dobila slika stanja kada su u pitanju kulturne prakse građana/ki. Od Zavoda za zapošljavanje, kroz Konkurs javnih radova, omogućeno je da se iz svake opštine angažuje po jedna nezaposlena osoba za obavljanje telefonskih intervjuja.

16. Mapiranje postojećih i potencijalnih javnih prostora za kulturna dešavanja

Od juna do septembra 2011. god., obavljen je mapiranje raspoloživih javnih prostora koji se koriste ili bi mogli da budu poligon za kulturna dešavanja. Kroz proces mapiranja javnih prostora prepoznate su različite lokacije koje već jesu ili bi mogle biti od interesa za javno

korišćenje i poboljšanje života građana/ki opštine Kotor. Prostori su mapirani na osnovu načina njihovog korišćenja, pristupačnosti, fizičkih karakteristika, informatike i opremljenosti. Proces je podrazumijevao prepoznavanje pojedinačnih lokacija, kako onih koje se svakodnevno koriste i koje imaju sadržaje zbog kojih bi ljudi u njima duže boravili, tako i onih koji imaju potencijala da se koriste, ali nisu iskorišćeni ili trenutno nemaju adekvatnu namjenu. Prepoznato je 177 javnih prostora na teritoriji Boke. Na sajtu www.strategija.bokabay.info nalazi se mapa sa opisima svih prostora, a tokom septembra građani/ke su bili pozvani da doprinesu mapiranju javnih prostora, šaljući svoje prijedloge, sugestije i komentare.

17. Radionica za definisanje prioritetnih projekata

Cilj radionice održane krajem oktobra 2011. god., bio je prepoznavanje prioritetnih projekata za izradu nacrta Programa razvoja kulture 2013-17. Radionica je bila pozivnog karaktera i na njoj je prisustvovalo 10 osoba.

18. Izrada Nacrta Programa razvoja kulture opštine Kotor 2013 – 2017.

19. Obavljanje drugog kruga konsultacija sa zainteresovanim akterima - javna rasprava

20. Pisanje finalnog teksta Programa razvoja kulture opštine Kotora 2013-17.

METODOLOGIJA IZRADE PROGRAMA RAZVOJA KULTURE OPŠTINE KOTOR

U jednoj od mnogobrojnih definicija ovog pojma, strateško planiranje se određuje kao „sistemska proces kroz koji se, među ključnim akterima/kama zainteresovanim za organizaciju, ostvaruje saglasnost i posvećenost prioritetnim ciljevima koji su ključni za ostvarenje misije organizacije i koji odgovaraju na promene u okruženju.“

Definicija ima nekoliko značajnih elemenata, čije važenje se ne mijenja u zavisnosti od toga u kojim okvirima se obavlja planiranje. Prvi je da strateško planiranje jeste sistematski proces - što znači da se radi o procesu koji je strukturisan, koji se odvija prema određenim pravilima, u nekoliko unaprijed definisanih faza i koji je baziran na podacima o akterima i okruženju koji se prikupljaju tokom planiranja.

Strateško planiranje se odvija kroz niz faza koje uključuju: (1) fazu pripreme ili „planiranje planiranja“; (2) fazu određivanja strateške filozofije (definisanje misije i vizije, odnosno identifikovanja ključnih identiteta); (3) fazu strateške analize (aktera i okruženja); (4) fazu strateškog programiranja (odabira strategija, određivanja ciljeva i zadataka); (5) fazu pisanja skice strategije i drugog kruga konsultacija; (6) fazu pravljenja operativnog plana i budžeta strategije; (7) fazu implementacije i njenog monitoringa i evaluacije.

Prva faza uključuje formiranje tima za izradu strategije, definisanje obuhvata strategije, vremena i budžeta potrebnog za njenu izradu. U njoj se utvrđuju razlozi za planiranje, provjera spremnosti da se planira, izbor učesnika u planiranju, definisanje uloga u procesu planiranja i identifikovanje informacija potrebnih za strateško planiranje. Rezultat ove faze je plan strateškog planiranja.

Određivanje strateške filozofije strateškog plana podrazumijeva definisanje misije i vizije u slučaju organizacija. Pod određivanjem misije organizacije minimalno se podrazumijeva definisanje svrhe organizacije (zašto ona postoji i šta pokušava da ostvari); njene djelatnosti

(glavnog metoda ili aktivnosti kroz koje organizacija pokušava da ostvari svoju svrhu postojanja) i osnovnih vrijednosti (principa ili vjerovanja koji vode članove organizacije dok pokušavaju da ostvare misiju organizacije). U slučaju gradova, regiona, država ulogu orientira koju u slučaju organizacija ima njena misija, preuzimaju gradski (regionalni, državni) identiteti. Određivanje vizije pak podrazumijeva projekciju – inspirišuću sliku koja živo predstavlja kako izgleda uspjeh, ostvarenje suštinskih ciljeva kojima organizacija teži i koji nadahnjuju sve njene aktivnosti. Rezultat ove druge faze u procesu strateškog planiranja je skica misije i vizije.

U trećoj fazi obavlja se strateška analiza okruženja i aktera planiranja. U analizi okruženja često se koristi takozvana PEST analiza (analiza političkih, ekonomskih, socijalnih i tehnoloških trendova u okruženju). Za analizu aktera koristi se neki od metoda procjene kapaciteta organizacija/institucija među kojima je najpoznatija SWOT analiza (koja objedinjava analizu snaga i slabosti aktera, sa analizom prilika i prijetnji u okruženju). U okviru ove faze prikupljaju se podaci potrebni za strateško planiranje, kao i pravljenje baze podataka na osnovu koje će planeri/ke odlučivati pri izboru prioriteta i strategija. Rezultate ove faze predstavljaju lista strateških problema i baza podataka o trenutnom stanju.

U fazi strateškog programiranja, na osnovu rezultata okruženja i aktera/ki i uz pomoć unaprijed definisanih kriterijuma za određivanje prioriteta, obavlja se odabir bazičnih strategija, definisanje ciljeva i rezultata i razvijanje dugoročnih finansijskih projekcija. Strateško planiranje pomaže da se identifikuju različite strateške opcije i načini pametan izbor u razvoju strateških pravaca i projekata. Rezultat ove faze je saglasnost osnovnim strategijama, dugoročnim ciljevima i specifičnim rezultatima.

Pravljenje skice strategije predstavlja narednu fazu u procesu planiranja. Iako mora da bude bazirana na doprinosu najrazličitijih zainteresovanih aktera, uobičajeno je da jedna osoba napravi skicu strategije. Ona se potom diskutuje unutar projektnog tima i ide u još jedan krug konsultacija, prije nego što se uputi na javnu raspravu. Funkcija ovog drugog kruga konsultacija jeste da ohrabri reakcije u odnosu na skicu strategije, u cilju njenog pobošljavanja i da bi mogli da se isprave nedostaci i greške. Nakon javne rasprave strategija se usvaja.

U pretposljednjoj fazi prave se (najčešće) godišnji akcioni ili operativni plan i operativni budžet za taj period. Strateško planiranje i operacionalno planiranje predstavljaju dva različita načina mišljenja. Strateške odluke su fundamentalne, tiču se određivanja pravca djelovanja i usmjerene su prema budućnosti. S druge strane, operacionalne odluke se odnose na svakodnevnu primjenu strateških odluka. Strateški planovi definišu prioritete koji bi trebalo da budu ostvareni u narednih nekoliko godina, dok operacionalni planovi navode aktivnosti koje bi trebalo realizovati u toku naredne godine da bi se ovi prioriteti ostvarili. Operativni ili akcioni plan trebalo bi da prati i odgovarajući budžet za taj period djelovanja.

Posljednja faza u procesu strateškog planiranja jeste određivanje kako će se obaviti monitoring i evaluacija ostvarenja strategije. Monitoring predstavlja sistematsko i kontinuirano prikupljanje podataka, njihovu analizu i upotrebu radi donošenja odluka (korektivnih akcija) zasnovanih na poznавању situacije. Mehanizmi monitoringa obezbjeđuju da strategija ostane na zacrtanom kursu. To ne znači da bi strategija trebalo da bude fiksirana i da isključi nove potrebe, nove težnje, nove prioritete i nove razvojne tokove. Dobar menadžment je onaj koji se čvrsto drži ciljeva kojima se teži, a fleksibilan je u korišćenju sredstava da bi se ciljevi ostvarili. Pravilo kaže da bi unaprijed trebalo odrediti datum(e) kada će rezultati strategije biti evaluirani i tijelo koje će vršiti monitoring i evaluaciju implementacije plana. Svrha evaluacije jeste da se obavi sistematsko i koliko je to moguće objektivno ocjenjivanje tekućeg ili završenog plana, njegovog dizajna, implementacije i rezultata. Namjera je da se procijeni relevantnost i ostvarenje ciljeva, razvojna efikasnost, efektivnost, uticaj i održivost. Rezultat ove posljednje faze planskog ciklusa jeste kontinuirano ocjenjivanje realizacije strateškog i operacionih planova i učenje „lekcija“ koje će biti ugrađene u naredni ciklus planiranja.

Iza ovih složenih procedura, u strateškom planiranju se u stvari traže odgovori na četiri

jednostavna pitanja: (1) Ko smo mi? (to je u slučaju organizacije pitanje o njenoj misiji, a u slučaju gradova, regiona, država pitanje o njihovim bazičnim identitetima); (2) Gdje smo mi? (pitanje koje se odnosi na analizu trenutnog stanja); (3) Gdje želimo da stignemo? (to je pitanje o viziji kojoj se stremi) i (4) Kako ćemo tamo stići sa pozicije na kojoj smo sada? (to je pitanje strategija u užem smislu).

Već smo pomenuli da se ključna razlika između strateškog planiranja koje obavljaju organizacije i šire, teritorijalne jedinice (gradovi, regioni, države...) ogleda u tome što gradovi nemaju misiju. Ili je pak, tačnije rečeno, njihova misija toliko složena, da ne može poslužiti kao kriterijum pri izboru strateških prioriteta i projekata. Utoliko se kao polazišna tačka u izradi strategija razvoja gradova (a pogotovo njihovog kulturnog razvoja) uzima identifikacija i redefinisanje bazičnih identiteta gradova. Svaki grad ima mnoštvo identiteta koji su ukorijenjeni u kolektivnom sjećanju ljudi, materijalnom i nematerijalnom nasljeđu. Međutim, identiteti gradova ne moraju biti bazirani isključivo na prošlosti (zato i govorimo o njihovom redefinisanju), nego mogu biti izgrađeni i na viziji budućnosti oko koje postoji konsenzus u javnom mnjenju grada. Među ovim mnoštvom identiteta tokom procesa planiranja odabiraju se ključni ili bazični identiteti koji postaju jedan od kriterijuma za selekciju strateških pravaca djelovanja. Zadatak strategije je potom da ove identitete gradova obilježi i učini vidljivim njihovim stanovnicima i onima koji gradove posjećuju (uz pomoć odgovarajućih identitetskih markera) i da, na drugoj strani, različitim aktivnostima podstakne razvoj gradova upravo u onim pravcima, koje njihovi identiteti osvjetjavaju.

Kao drugi orijentir u odabiru strateških pravaca djelovanja koristili smo strateške izazove. Tokom procesa izrade gradskih strategija (ili sektorskih strategija) prikupi se toliko mnogo podataka, da pravi problem postaje kako među njima obaviti odabir. Uobičajeni postupak jeste da se u odnosu na rezultate SWOT analiza ili kasnije, prilikom rangiranja programa i projekata, obavi glasanje među članovima radnog tima ili među onima koji učestvuju u procesu izrade strategije, o tome koji bi bili prioriteti djelovanja (ili prioritetni programi i projekti). Naše iskustvo pokazuje da se radi o dosta nasumičnom postupku koji velikim dijelom zavisi od toga ko je prisutan prilikom glasanja i koliko vremena je za ovu proceduru ostavljeno. Umjesto toga, pokušavali smo da na sastancima radnog tima identifikujemo strateške izazove – trendove i događaje sa kojima će kultura grada morati da se suoči u srednjoročnom i dugoročnom periodu. Praktično, tek u odnosu na njih je i moguće raditi SWOT i PEST analize - tek u odnosu na ono sa čim ćemo morati da se suočimo i jeste moguće procijeniti koje su naše snage ili slabosti, odnosno koji su nam od trendova u okruženju od pomoći ili koji za nas predstavljaju prijetnju.

Utoliko su u određivanju strateških pravaca djelovanja u razvoju kulture grada naši kriterijumi bili identiteti opštine Kotor i strateški izazovi na koje će kultura grada morati da odgovori u narednom periodu. Ova metodologija „identiteta i izazova“ pokazala se jako korisnom u selekciji obilja materijala koje smo prikupili.

OSNOVNI PODACI O OPŠTINI KOTOR

Opština Kotor nalazi se u Bokokotorskem zalivu, jednom iz grupe trideset najljepših zaliva na svijetu. Uključuje istorijski grad Kotor kao centar, drevne gradove Perast i Risan, naselja Dobrota, Škaljari, Prčanj, Stoliv, oblasti Grblja i Krivošija, zajedno sa nizom manjih naselja uz obalu zaliva i u njegovom zaleđu. Bokokotorski zaliv leži između visokih planina Lovćena (1749 m) i Orjena (1894 m) i brda Vrmac (340 m) i uključuje još i teritoriju opština Tivat i Herceg Novi. Prirodno i kulturno-istorijsko područje Kotora upisano je 1979. godine na UNESCO-vu listu zaštićene svjetske baštine. U Kotoru je smješteno preko 60% kulturnog blaga (pokretnog i nepokretnog).

Tradicija povezuje Kotor sa antičkim Acruviumom, gradom koji pominje Plinije Stariji iz I vijeka nove ere. U vizantijskim izvorima ime grada je Dekateron iz čega je proizašao italijanski naziv Cattaro i njegova slovenska verzija Kotor. Kotor je smješten u trouglu, koji je ograničen

morem, rijekom Škurdom i briješkom Sv. Ivan, na čijem vrhu se nalazi tvrđava San Giovanni. Grad je u svojoj dugoj istoriji promijenio mnoge vlasti i uprave. Njime su vladali Iliri od III vijeka p. n. e. do 168. god. p. n. e., kada ga zauzimaju Rimljani, u čijoj vlasti ostaje sve do pada Zapadnog rimskog carstva 476. godine. Nakon toga se Kotor do XII vijeka, sa kraćim prekidima u XI vijeku - kada je bio dio Dukljanske države Vojislavljevića - nalazi u sastavu Vizantije. Od 1185. godine pripada Raškoj, kada, pod dinastijom Nemanjića, grad doživljava privredni i kulturni procvat. Nakon propasti Raške 1371. kраće vrijeme njime vladaju ugarsko-hrvatski kraljevi, zatim bosanski kralj Tvrtko, da bi od 1391. do 1420. egzistirao kao samostalan grad-republika. Skoro četiri vijeka (1420-1797) Kotor se nalazio pod okriljem Mletačke republike, u čijem je sastavu ostao do njenog pada 1797. godine. Prvi period austrijske vladavine gradom trajao je od 1797. do 1805. godine. Potom su gradom upravljali Rusi 1806 - 1807, pa Napoleonova Francuska od 1807. do 1813. godine. Nakon Napoleonovog sloma uspostavlja se Privremena vladavina dviju ujedinjenih pokrajina Crne Gore i Boke Kotorske - Centralna komisija, koja je trajala od 1813. do 1814. godine. Drugi period austrijske vladavine traje od 1814. do 1918. godine. Nakon I svjetskog rata Kotor je dio Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, a od II svjetskog rata ulazi u sastav Republike Crne Gore, kao jedne od šest republika SFR Jugoslavije. Njenim raspadom Kotor ostaje u SR Jugoslaviji, zatim u zajednici Srbije i Crne Gore, da bi od 2006. godine postao dio nezavisne Crne Gore. Sve te česte državno-političke smjene ostavile su neizbrisive tragove u životu grada i na njegovim kulturno-istorijskim spomenicima.

I drugi gradovi koji ulaze u sastav opštine Kotor imaju bogatu istoriju. Risan predstavlja najstarije urbano naselje na prostoru Boke Kotorske i kao ilirski grad Rhizon pominje se još u trećem veku prije naše ere. U to vrijeme se i zaliv, po Risnu, nazivao Sinus Rhizonicus. Prema legendi, Risan je bio prijestonica ilirske kraljice Teute, nakon njenog povlačenja poslije Prvog ilirskog rata. Rimljani su osvojili Risan 168. godine prije nove ere, a tada se prvi put pominje i Acruvium (Kotor), kao susjedno naselje. Tokom srednjeg vijeka Risan je izgubio značaj koji je imao u antičkim vremenima. U prvoj polovini XV vijeka bio je pod vlašću Herceg Stjepana, a 1482. godine Turci su preuzeeli Risan (i Herceg Novi) od njegovog sina Vlatka. Od tada, pa do 1688. granica između otomanske imperije i mletačkih zemalja prolazila je između Risna i Perasta, te ovaj period obilježavaju brojni sukobi. Nakon 1688. godine Risan je postao dio Albania Veneta (venecijanskih zemalja u južnom Jadranu), da bi nakon sloma Mletačke republike 1797. godine, dijelio sudbinu Kotora.

Perast leži u podnožju brda svetog Ilije, u morskom tjesnacu Verige, na mjestu gdje se razdvajaju Kotorski i Risanski zaliv. Svoj vrhunac, jednim dijelom kao granični grad i prva linija odbrane, Perast doživljava u periodu venecijanske vladavine (od 1420. do 1797. godine), kada je imao četiri pristaništa, flotu od skoro stotinu brodova i više od 1600 stanovnika. Pred kraj XVII vijeka, u Perastu je osnovana prva pomorska škola koju je vodio Marko Martinović (1663 - 1716. god.), u kojoj se, između ostalih, pomorstvu učilo šesnaest ruskih boljara, koje je u školu poslao ruski car Petar Veliki. U ovom periodu podignuto je šesnaest prelijepih baroknih palata, sedamnaest katoličkih i dvije pravoslavne crkve.

U neposrednoj blizini grada nalaze se i dva ostrvca: Svetog Đorđa i Gospe od Škrpjela, na kojima se nalaze i crkve. Crkva i samostan Sv. Đorđa nalazi se na prirodnom ostrvu površine od 2.800 m². Prvi arhivski spomen crkve i ostrva je iz 1166. godine, međutim, prema nalazima ornamentike na crkvi, pretpostavlja se da su benediktinci tu boravili još od IX vijeka. Izgled stare crkve nije sačuvan. Poslije zemljotresa iz 1667. godine izgrađena je jednostavna crkva, sa jedinstvenom zbirkom heraldičkih oznaka na grobovima starih peraških porodica. Drugo od dva ostrva pred Perastom, oko 115 m udaljeno od ostrva Sv. Đorđa, u pravcu sjeverozapada, jeste ostrvo Gospe od Škrpjela. Ostrvo je vještački izgrađeno stalnim nasipanjem kamenja i potapanjem starih brodova, oko hridi koja je tu postojala. Odatle i ime ostrva - Škrpjel, što je stari naziv za morski sprud. Prvobitna crkva je izgrađena sredinom XV vijeka i bila je skromnih dimenzija, s obzirom na veličinu hridi na kojoj se nalazila. Tokom vijekova, nasipanjem kamenja i potapanjem starih i isluženih jedrenjaka, površina ostrva se

povećavala, što je omogućilo kasnije smjelije arhitektonske zahvate. Današnja crkva je najvećim dijelom nastala poslije 1667. godine. Jednostavnih je proporcija, sastoji se od jednog broda i kapele koja je presvedena kupolom visokom 11 metara, rađenom u vizantijskom stilu. Veza sa barokom vidi se samo u obradi detalja, a tek izgradnjom okruglog zvonika, crkva dobija izraziti barokni izgled.

Danas u Perastu živi samo oko 274 stanovnika/ca, ali kako je navedeno i na web stranici ovog gradića, ono što Perast čini gradom, bez obzira na njegovu veličinu, nije samo veliki broj građevina javnog karaktera (crkve, kapele, palate, nadbiskupija, nekadašnji opština, sud, vatrogasnica i crkvice), već i jedan profinjen nivo urbanog sklopa.

Nakon katastrofnog zemljotresa iz 1979. godine u opštini Kotor izgrađena su tri velika stambena naselja. Njihova namjena je bio smještaj stanovnika Starog grada, koji su ubrzo poslije prirodne stihije bili evakuisani iz svojih stanova i zgrada iz istorijskog jezgra Kotora, radi njihove sanacije i obnove. Savremena naselja izgrađena prvih godina početkom osamdesetih godina XX vijeka, dobila su nazive Škaljari, Sveta Vrača i Sveti Stasije. Prvo je smješteno na padinama Vrmca, naspram Starog grada Kotora, a druga dva zauzimaju površine iznad najznačajnijih sakralnih kompleksa Dobrote, po kojima su i nazvana.

Pored ovih urbanih cjelina, u sastav opštine Kotor ulazi još petnaest mjesnih zajednica (ukupno ih ima 20): Gornji Grbalj, Lastva Grbaljska, Orahovac, Morinj, Muo, Prčanj, Stoliv, Donje Krivošije, Gornje Krivošije, Kavač, Mirac, Radanovići, Vranovići, Savina i Glavatići-Bigova.

Prirodno i kulturno-istorijsko područje Kotora upisano na Listu svjetske baštine UNESCO, 26. oktobra 1979. godine, kao jedino u Crnoj Gori i jedno od rijetkih u ovom dijelu svijeta. To je ozvaničilo privilegovano mjesto Kotora kao dijela zajednice 936 područja, lokaliteta i gradova naše planete, koji posjeduju izuzetne univerzalne kulturne i prirodne vrijednosti, od značaja za cijelo čovječanstvo koje ih i baštini.

Prema opštim principima Konvencije o zaštiti svjetske baštine, izuzetna univerzalna vrijednost kulturno-istorijskog područja Kotora sadržana je u kvalitetu njegove arhitekture, uspješno ostvarenom jedinstvu gradova i naselja sa prirodnim okruženjem zaliva i u jedinstvenom svjedočanstvu uloge koju je područje imalo u širenju mediteranske kulture na područje Balkana. Značajan je i kvalitet umjetnosti i zanatstva čitave geo-kulturne zone, koje svjedoče o jedinstvenom izrazu, nastalom sjedinjavanjem istočne i zapadne kulture.

Prema podacima iz Menadžment plana prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora zaštićeno područje obuhvata Kotorsko - Risanski zaliv, sa obroncima planina koje ga formiraju i morskim basenom, uključujući sljedeće gradove i naselja: Stari grad Kotor, Dobrotu, Donji Orahovac, dio Gornjeg Orahovca, Dražin Vrt, Perast, Risan, Vitoglav, Strp, Lipce, Donji Morinj, Gornji Morinj, Kostanjicu, Donji Stoliv, Gornji Stoliv, Prčanj, Muo, Škaljare, Šmiljare. Granice prirodnog i kulturno-istorijskog područja iz 1979. godine, utvrđene na osnovu tadašnjih parametara, obuhvataju ukupno 12.000 hektara kopna i 2.600 hektara morske površine

Površina teritorije opštine Kotor iznosi 33.500 ha, na kojoj živi, prema prvim rezultatima popisa stanovništva, domaćinstava i stanova iz 2011. godine, 22.621 stanovnika (3,5% stanovništva Crne Gore) - od toga 10.837 muškaraca (47,95%) i 11.764 žena (52,05%). U opštini Kotor 12.583 stanovnika živi u urbanom području (55,67%), a 10.018 u ruralnim oblastima (44,33%). Na osnovu rezultata popisa iz 2003. godine u Opštini Kotor je bilo 7.290 domaćinstava, a prema popisu iz 2011. godine 7.328 domaćinstava.

Što se tiče obrazovne strukture stanovništva, prema popisu iz 2003. godine gotovo 60% stanovnika/ca Opštine Kotor ima srednju stručnu spremu; 9% nije završilo osnovnu školu, a oko 16% ima više i visoko obrazovanje (vidi tabelu 1).

Tabela 1 – Obrazovna struktura stanovništva opštine Kotor (2003)

Bez školske spreme	571	2,6%
Nepotpuna osn. škola	1.431	6,5%

Završena osnovna škola	3.393	15,5%
Srednja stručna spremna	12.758	58,3%
Više obrazovanje	1.906	8,7%
Visoko obrazovanje	1.560	7,2%
Nepoznato	259	1,2%
Total	21.878	100%

U ekonomskom pogledu, tokom čitave istorije pomorstvo je utisnulo snažan pečat i specifične karakteristike ljudima i naseljima Boke Kotorske. Zahvaljujući pomorskoj djelatnosti, čiji je nosilac bilo preduzeće „Jugooceanija“ i preduzeće za promet naftom i naftnim derivatima „Jugopetrol“ - tokom osamdesetih godina XX vijeka - Kotor je bio među najrazvijenijim opštinama Crne Gore. To su bili veliki i uspješni privredni subjekti, sa velikim brojem zaposlenih. Tadašnji udio kotorske privrede u republičkom prihodu bio je značajan i iznosio je 10-12 %. Broj zaposlenih u Kotorskoj opštini kretao se oko 7.000 radnika, od kojih više od 5.000 u privrednom i oko 1.800 u društvenom sektoru, a 80% ukupnog prihoda u opštini ostvarivali su „Jugopetrol“ i „Jugooceanija“. Pomorska kompanija „Jugooceanija“, osnovana 1954. godine, pored ekomske i razvojne komponente, dala je puni doprinos nastavljanju pomorske tradicije. Međutim, tokom perioda sankcija devedesetih godina XX vijeka, ne samo što je došlo do nestanka „Jugooceanije“, nego su nestali i „Jadran Perast“, „Rivijera“, „Bokeljka“. Od velikih firmi ostali su samo Jugopetrol, sa privatizovanom vlasničkom strukturu i sa 550 zaposlenih radnika i Daido Metal Kotor AD (takođe privatizovana, nekadašnja Industrija ležajeva Kotor). To je dovelo do preobražaja privredne strukture opštine Kotor.

Prosječna stopa nezaposlenosti u posljednjih nekoliko godina u opštini Kotor kretala se između 11% i 13%. Prema podacima Biroa rada Herceg Novi (sa kancelarijama Kotor i Tivat) u Kotoru je u decembru 2011. godine bilo 971 nezaposленo lice, od toga 492 žene. Među njima je bilo 200 onih koji po prvi put traže zaposlenje, a 361 lice koje je na birou rada duže od tri godine. Kako u opštini Kotor, prema podacima s kraja 2011. godine, ima 9.830 radno sposobnih građana/ki, to je trenutna stopa nezaposlenosti 9,9% (što je nešto više od stope nezaposlenosti u Boki Kotorskoj kao cjelini, ali niže od stope nezaposlenosti u čitavoj Crnoj Gori (12,4% - 32.687 nezaposlenih) – vidi tabelu 2.

Tabela 2 – Broj i struktura nezaposlenih u Boki Kotorskoj (decembar 2011.god.)

	UKUPNO	HERCEG NOVI	KOTOR	TIVAT
Broj nezaposlenih	2.884	1.116	971	797
Broj nezaposlenih žena	1.394	551	492	351
Prvi put traže zaposlenje	469	134	200	135
Čekaju posao preko tri godine	1.107	424	361	322
Broj radno sposobnih	30.180	14.280	9.830	6.070
Stopa nezaposlenosti	9,6%	7,8%	9,9%	13,1%

Prema podacima iz 2003. godine udio aktivnog stanovništva u opštini Kotor bio je 42,8%. Od ukupno aktivnog stanovništva od 9.828 građana/ki, njih 5.950 je obavljalo zanimanje, a među njima je najviše bilo onih koji su se bavili trgovinom na veliko i malo (23,4%); zdravstvenim i socijalnim radom (13,9%), saobraćajem, skladištenjem i vezama (11,1%); poslovima državne uprave (8,5%), obrazovanjem (7,9%) i radili u hotelima i restoranima (6,9%). (Vidi tabele 3 i 4).

Tabela 3 – Stanovništvo opštine Kotor prema aktivnosti (popis iz 2003. godine)

Aktivno stanovništvo	9.828
----------------------	-------

Obavlja zanimanje	5.950
Lica sa ličnim prihodom	4.871
Izdržavano stanovištvo	8.103
Lica na boravku u inostranstvu	145
Total	22.974

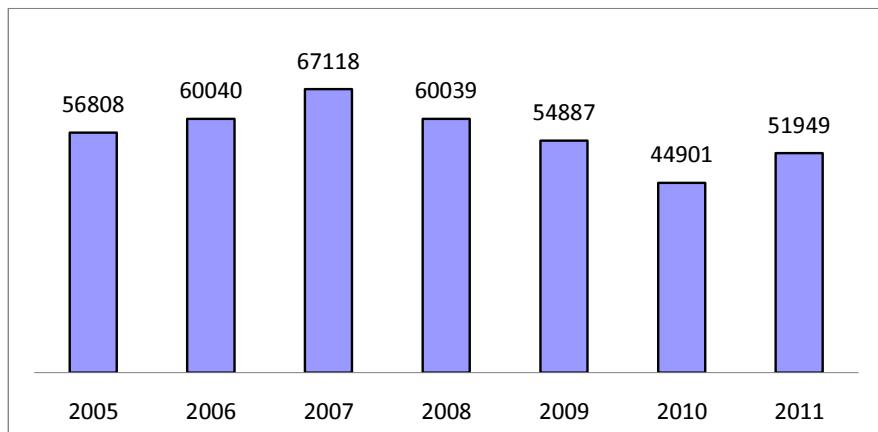
Tabela 4 – Aktivno stanovništvo opštine Kotor koje obavlja zanimanje (popis 2003.god.)

Prerađivačka industrija	401	6,7%
Proizvodnja el.energije, gase i vode	200	3,4%
Trgovina na veliko i malo	1.393	23,4%
Hoteli i restorani	408	6,9%
Saobraćaj, skladištenje i veze	657	11,1%
Poslovi sa nekretninama (iznajmljivanje)	170	2,8%
Državna uprava i socijalno osiguranje	509	8,5%
Obrazovanje	469	7,9%
Zdravstveni i socijalni rad	827	13,9%
Ostale komunalne usluge	369	6,2%
Ostalo	291	4,9%
Nepoznato	256	4,3%
Total	5.950	100%

Na području opštine Kotor, registrovan je veliki broj privrednih i drugih subjekata: trgovina 442, ugostiteljstvo 256, zanatske radnje 73, usluge 25, agencije 370, saobraćaj (prevoznici i taxi) 24, advokati 40, banke 7, pošte 6, osiguravajuća društva 3, telekomunikacije 12, metalna industrija 1, prehrambena industrija 2, lučke usluge i usluge prevoza 2.

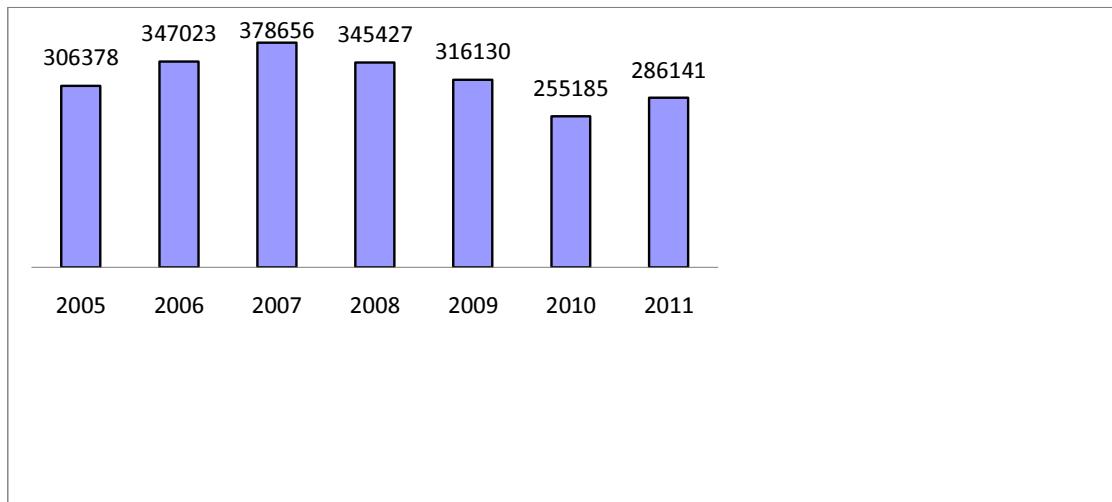
U periodu od 2005. do 2011. godine broj turista ostaje uglavnom u istim okvirima, uz 2007. godinu kao najuspješniju, a 2010. godinu, mjereno na ovaj način, najmanje uspješnu (vidi grafikon 1).

Grafikon 1 – Broj gostiju u Kotoru (2005 – 2011.)

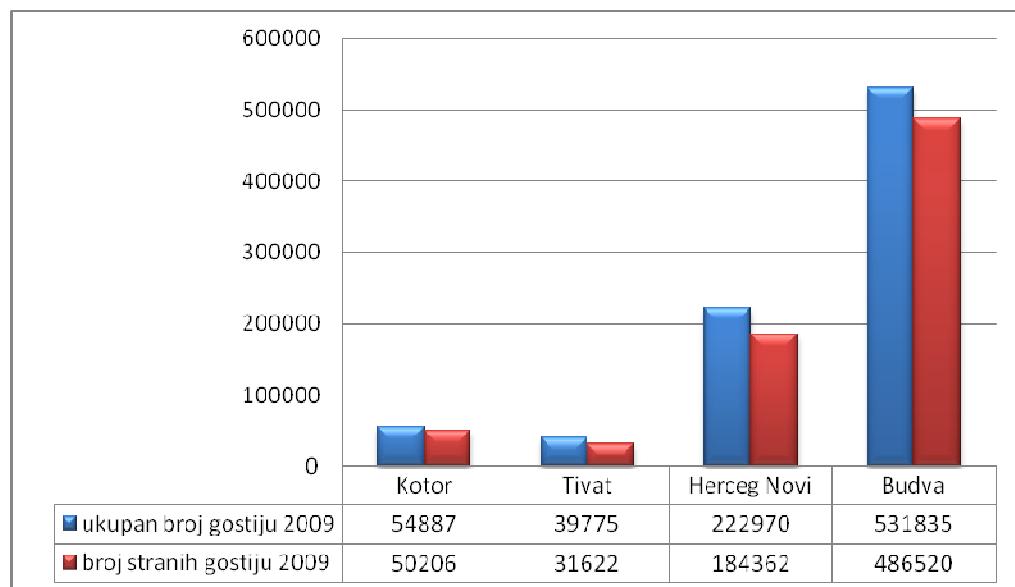
Na grafikonu 2 može se vidjeti da broj noćenja uglavnom prati ove trendove, s tim što je 2005. godine bilo manje noćenja nego 2011.

Grafikon 2 - Broj noćenja u Kotoru (2005 – 2011)

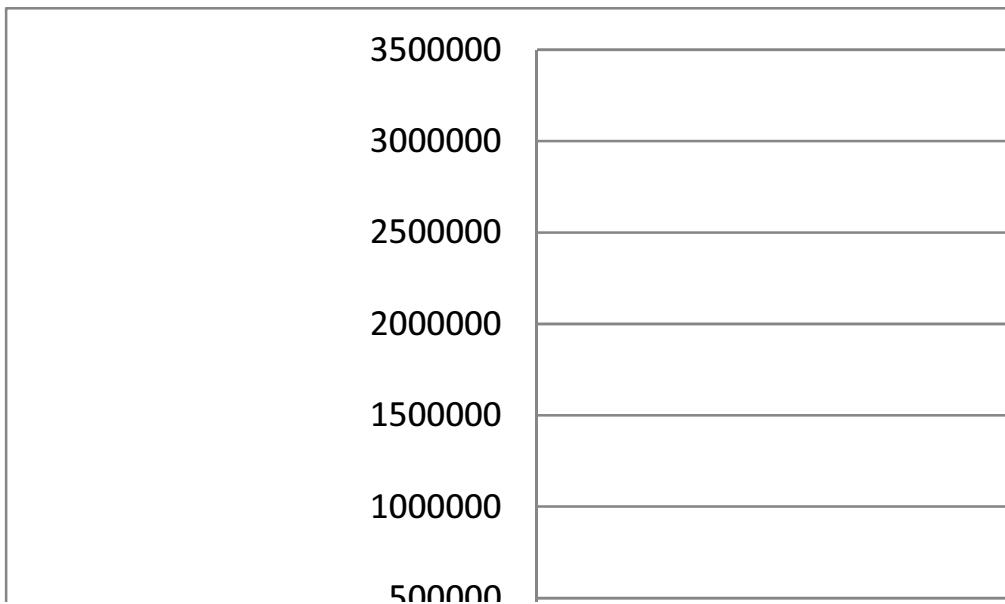
Skromno učešće opštine Kotor u turističkom prometu Crne Gore još je očiglednije u grafikonima 3 i 4, u kojima se poređi broj turista i broj njihovih noćenja sa drugim opštinama u Crnoj Gori (Tivtom, Herceg Novim i Budvom). U 2009. godini Kotor je posjetilo oko 15.000 turista više od susjednog Tivta, ali pet puta manje turista od Herceg Novog i skoro deset puta manje turista od Budve.

Grafikon 3 – Ukupan broj gostiju i broj inostranih gostiju u 2009. godini

U slučaju broja noćenja, razlika između Kotora i Tivta se smanjuje, da bi se razlika u odnosu na opštine Herceg Novi i Budva još više povećala.

Grafikon 4 – Ukupan broj noćenja i broj noćenja inostranih gostiju u 2009. godini

Razloge relativno malog učešća Kotora u turističkom prometu Crne Gore treba tražiti u specifičnosti karaktera ponude i veličini segmenta turista zainteresovanih za nju, ali i nedostatku odgovarajućih smještajnih kapaciteta, prije svega hotelskih. Postojeća 24 hotela sa 1.158 ležajeva, 3 hostela sa 380 kreveta, 4 auto kampa i 3.558 kreveta u registrovanom privatnom smještaju, koliko ih ima na području opštine, nijesu dovoljni za razvoj turizma, a procijenjeni ukupan broj kreveta je oko 6.000.

Specifičnost Kotora jeste razvoj nautičkog turizma, kruzinga i jahtinga. Tako je u kotorsku luku 2011. godine uplovilo 317 kruzera sa 189.426 putnika. Iste godine je u ovoj luci boravilo 1.224 jahti sa 5.739 korisnika. Navedeni vidovi turizma produžili su turističku sezonu na period mart – novembar, što je još jedna specifičnost turizma Kotora. Takođe je, kroz izletničke programe, tokom 2011. godine, Kotor je posjetilo 200.850 izletnika/ca.

Naravno, posebno imajući u vidu zaštićeno područje, Kotor je zainteresovan za održivi - kulturni i nautički turizam – i mogao bi drugačjom organizacijom turističke i kulturne ponude da dovede do preporoda samog grada i njegovog ponovnog ustoličenja kao prijestonice kulturnog turizma Crne Gore i jednog od najvažnijih kulturnih (i turističkih) centara jugoistočne Evrope.

U tome bi ključnu ulogu, razumljivo, trebalo da ima izuzetan kvalitet graditeljstva starih gradova i ansambala brojnih palata i crkava, te vrijednosti arheoloških lokaliteta u priobalnom prostoru Boke Kotorske koji su bili osnov da srednjovjekovni gradovi Stari grad Kotor i Perast, već 1948. godine, budu zaštićeni kao istorijske cjeline.

Ali kulturno-turističkoj ponudi Kotora, pored 386 nepokretnih kulturnih dobara - od čega su graditeljske cjeline Stari grad Kotor, Perast i urbano jezgro Risna i 5 arheoloških lokaliteta (ostaci antičke vile sa mozaicima u Risnu, Carine, podmorje između Rta strpačkog i Rta Murove, kompleks samostana Sv. Franjo sa srednjovjekovnim grobljem i praistorijski crteži - Lipci) – značajno doprinosi i pokretna kulturna baština: od praistorijskih nalaza kroz *pictores greace*, dobrotsku čipku, bokokotorsku likovnu školu, kotorsko zlatarstvo, do rukopisa, inkunabula, knjiga, publikacija i arhivske građe.

Ništa manji značaj nema i nematerijalna kulturna baština - brojna ljudska umijeća, izražaji, vještine, izvođenja i kulturne manifestacije (bokeljski jezik, priče i legende, tradicija i kolo Bokeljske mornarice, Tripundanske svečanosti, Bokeljska noć, Fašinada, Gađanje kokota, kićenje Mađa, ljetnji i zimski karnevali).

Posebno bi trebalo naglasiti, da se Kotor ne bi pretvorio u mrtvi muzej starina, značaj savremenog kulturnog stvaralaštva – i za kulturnu i za turističku ponudu grada. Da bi sjutra bilo tradicije, danas mora da bude stvaralaštva. Programi kulturnih institucija, umjetnički festivali, koncerti, izložbe i pozorišne predstave na trgovima grada koji je sam po sebi pozornica; intervencije u javnom prostoru, nezavisna kultura i kultura mladih, rezidencijalni programi za umjetnike/ce svjetskog glasa, privlačenje kreativnih industrija u grad (arhitekture, dizajna, mode, informatičkih industrija) sve je to dio programa kroz koji se pametna ulaganja mogu Kotoru vratiti stostruko.

INSTITUCIONALNI OKVIR

Institucionalni okvir ostvarivanja plana razvoja kulture Opštine Kotor čine državni organi uprave i savjetodavna tijela na državnom i lokalnom nivou, opštinske javne ustanove kulture, republičke kulturne ustanove i organizacione jedinice republičkih ustanova kulture; ali su u kulturnom polju opštine Kotor aktivni i drugi činioci poput obrazovnih ili religioznih institucija, nevladinih organizacija koje se bave kulturom, kulturno-umjetničkih društava, medija itd.

Od institucija na državnom nivou u zakonodavnoj sferi ključnu ulogu ima Skupština Crne Gore, a u izvršnom domenu Ministarstvo kulture Crne Gore. Pored toga, važnu ulogu u praćenju stanja u pojedinim oblastima i djelatnostima kulture i predlaganju mjera unapređivanja razvoja kulture ima Nacionalni savjet za kulturu koji je Vlada Crne Gore obrazovala 10. maja 2010. godine.

Na lokalnom nivou, ključne odluke u oblasti kulture donosi Skupština Opštine Kotor, a u gradskoj upravi se djelatnost kulture usmjerava i prati preko Sekretarijata za kulturu, sport i društvene djelatnosti i Sekretarijata za zaštitu prirodne i kulturne baštine. U skladu sa članom 11 Zakona o kulturi, predsjednica Opštine Kotor formirala je Opštinski savjet za kulturu koji ima važnu savjetodavnu ulogu u određivanju strateških pravaca razvoja kulture opštine.

U Opštini Kotor postoje dvije opštinske javne kulturne institucije: Kulturni centar „Nikola Đurković“, u okviru kojeg djeluju i Gradska biblioteka, Galerija i Kino; i Opštinska javna ustanova „Muzeji“ Kotor koju čine Muzej grada Perasta, Istoriski muzej Kotora (Lapidarium) i odnedavno Galerija Solidarnosti. Pored toga u opštini Kotor djeluju četiri republičke institucije kulture: Pomorski muzej Crne Gore; jedinica Državnog arhiva Crne Gore – Istoriski arhiv Kotor, a novim zakonskim rješenjem (Zakon o zaštiti kulturnih dobara, „Službeni list CG“ broj 49/10) Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture transformisan je u dvije organizacione jedinice i to odjeljenje Uprave za zaštitu kulturnih dobara i odjeljenje Centra za konzervaciju i arheologiju Crne Gore.

U kulturnom polju opštine Kotor važnu ulogu imaju i religiozne organizacije (Biskupijska biblioteka, Biskupijski arhiv, Franjevačka biblioteka; Biblioteka i arhiv Srpske pravoslavne crkve), kao i obrazovne institucije poput Škole za osnovno i srednje muzičko obrazovanje „Vida Matjan“ i Pomorske biblioteke, te sve osnovne i srednje škole, jer u svojim programima imaju obavezu njegovanja kulturnog stvaralaštva, čuvanja i njegovanja kulturnog blaga sredine. U opštini Kotor djeluje i jedan broj privatnih preduzetnika u kulturi (izdavačko preduzeće NIP „Gospa od Škrpjela“; galerija „Ticijan“ i dr.)

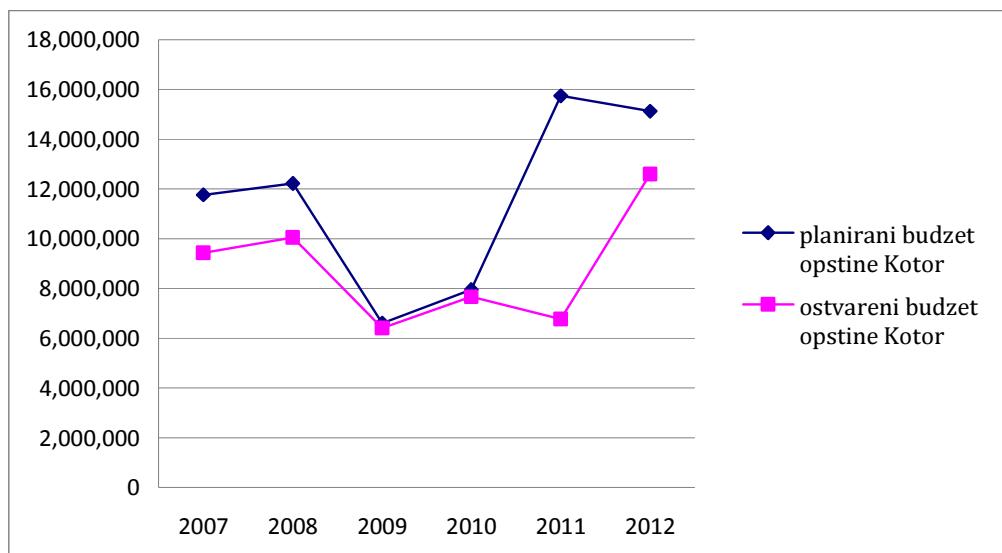
Tome treba dodati i niz tradicionalnih udruženja građana/ki, nekad i sa viševjekovnim postojanjem, poput Bokeljske mornarice, Srpskog pjevačkog društva „Jedinstvo“, Gradske muzike Kotora i udruženja građana/ki koje njeguju tradiciju poput Hrvatskog građanskog društva Crne Gore, Društva prijatelja Grada Perasta, Centra za zaštitu i prezentaciju arhivskog

nasljedja Kotora „Notar“, Udruženja Pljevljaka u Kotoru, Foklornog ansambla „Nikola Đurković“ i dr. Ali, u kulturi opštine Kotor djeluje i značajan broj nevladinih organizacija – kao što su Udruženje za kotorske svečanosti „Fešta“, NVO „Anima“, NVO „KotorArt“, NVO „Klarinet fest“, udruženje „Kamelija“, „Expeditio“ - Centar za održivi prostorni razvoj, itd...

Najveći dio finansijskih sredstava za kulturne djelatnosti u opštini Kotor obezbjeđuju Opština Kotor (za djelovanje opštinskih ustanova kulture i nevladinih organizacija) i Ministarstvo kulture (za republičke ustanove i jedan broj kulturnih manifestacija). Jedan dio sredstava nevladine organizacije i kulturne institucije obezbjeđuju i od međunarodnih donatora.

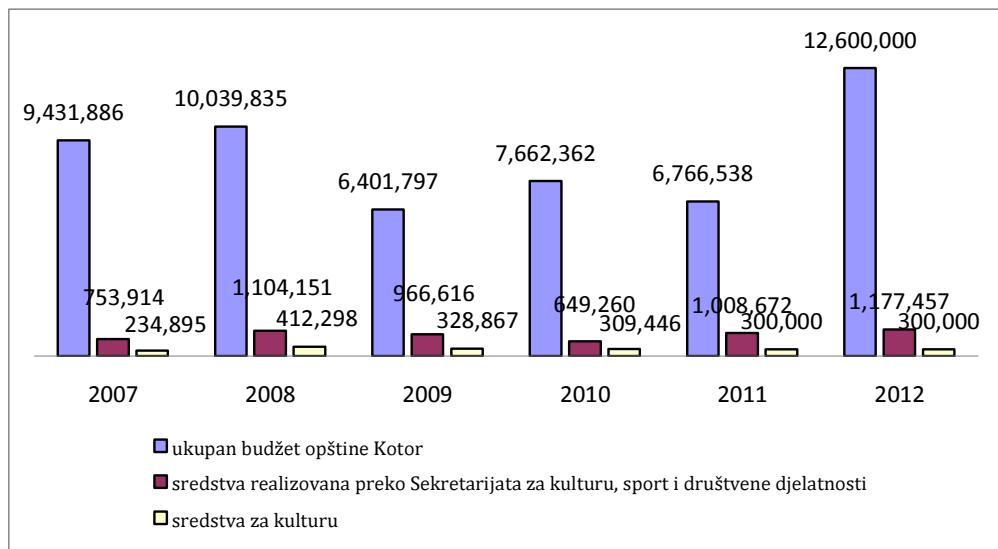
Prema podacima iz Sekretarijata za kulturu, sport i društvene djelatnosti, u periodu od 2007. do 2010. godine realizovani budžet Opštine Kotor kretao se od 9.431.886,24 € (2007.god.) do 7.662.362,45 € (2010.god.). Ovaj značajan pad budžeta bio je još izrazitiji u 2009. godini, kada je ukupan realizovani opštinski budžet bio 6.401.796,77 €. Ovom doživljaju krize, koji je jednim dijelom i rezultat krize u svjetskoj ekonomiji, započete 2008. godine, doprinijela su i „podbacivanja“ u realizaciji planiranih budžeta za 2007. i 2008. godinu. Kretanje opštinskog budžeta može se vidjeti u grafikonu 5.

GRAFIKON 5 - PLANIRANI GODIŠNJI BUDŽET OPŠTINE KOTOR I REALIZOVANI GODIŠNJI BUDŽET OPŠTINE U PERIODU 2007 – 2012. GODINE (U EUR)

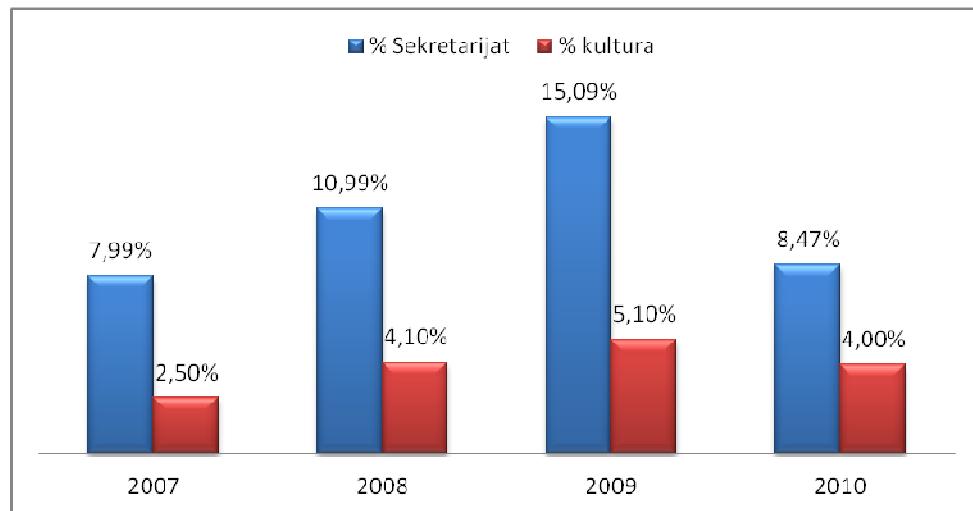

Od ukupnog budžeta Opštine za djelatnosti koje pokriva Sekretarijat za kulturu, sport i društvene djelatnosti izdvojeno je u ovom periodu između 8% (2007. godine) i 15% (2009. godine). A procenat ukupnog budžeta Opštine Kotor koji se izdvaja za kulturu kretao se od 2,5% (2007. godine) do 5,1% (2009. godine). Raspodjela ovih sredstava može se vidjeti na grafikonima 6 i 7.

GRAFIKON 6 – ODNOS UKUPNOG REALIZOVANOG BUDŽETA OPŠTINE KOTOR I SREDSTAVA ISPLAĆENIH PREKO SEKRETARIJATA ZA KULTURU, SPORT I DRUŠTVENE DJELATNOSTI (U EUR)

GRAFIKON 7 - PROCENAT SREDSTAVA REALIZOVANIH PREKO SEKRETARIJATA ZA KULTURU, SPORT I DRUŠTVENE DJELATNOSTI I SREDSTAVA ZA KULTURU U ODNOSU NA UKUPNI REALIZOVANI BUDŽET OPŠTINE KOTOR

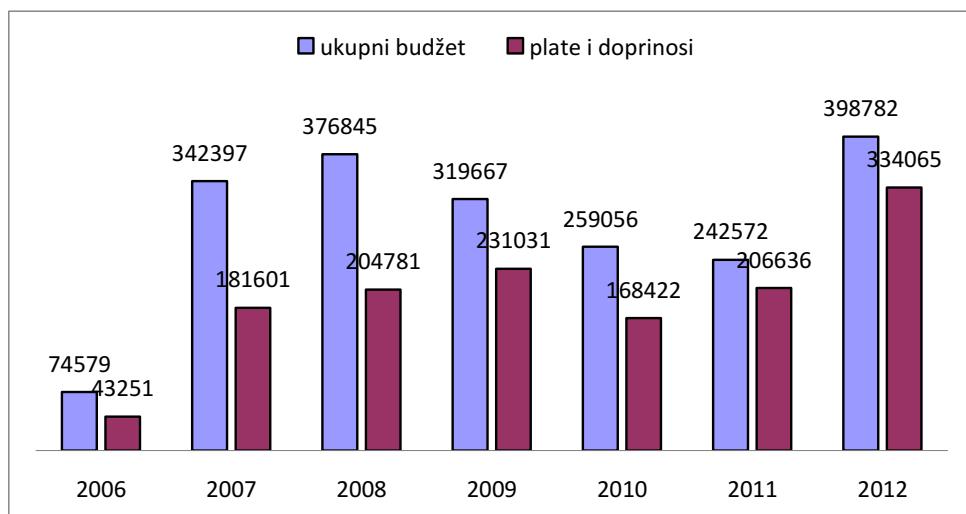
Od budžeta kojim raspolaže Sekretarijat za kulturu, sport i društvene djelatnosti, otprilike trećina sredstava ostaje rezervisana za kulturne aktivnosti, a kako se ovaj procenat ne smanjuje u ovim kriznim godinama, mora se konstatovati da se smanjivanja u gradskom budžetu, koja su rezultat ekonomске krize, iako su se osjetila u svim djelatnostima opštine, nisu u prvom redu odvijala „preko leđa“ kulturnih institucija u gradu (vidi grafikon 8).

GRAFIKON 8 – PROCENAT REALIZOVANIH SREDSTAVA ZA KULTURU U ODNOSU NA REALIZOVANA SREDSTVA PREKO SEKRETARIJATA ZA KULTURU, SPORT I DRUŠTVENE DJELATNOSTI

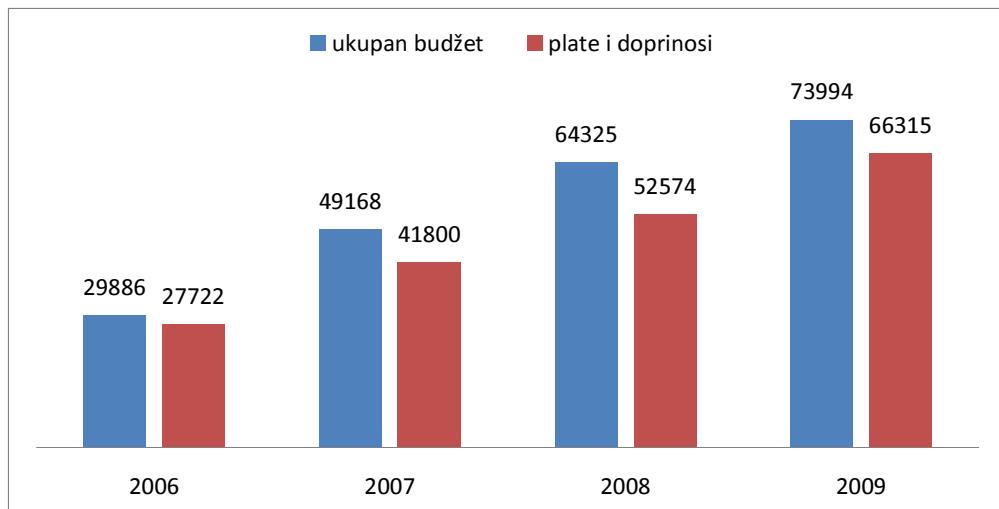

U grafikonima 9, 10 i 11 mogu se vidjeti ukupni budžeti opštinskih kulturnih institucija i dio budžeta u njima koji se izdvaja za plate i doprinose stalno zaposlenih.

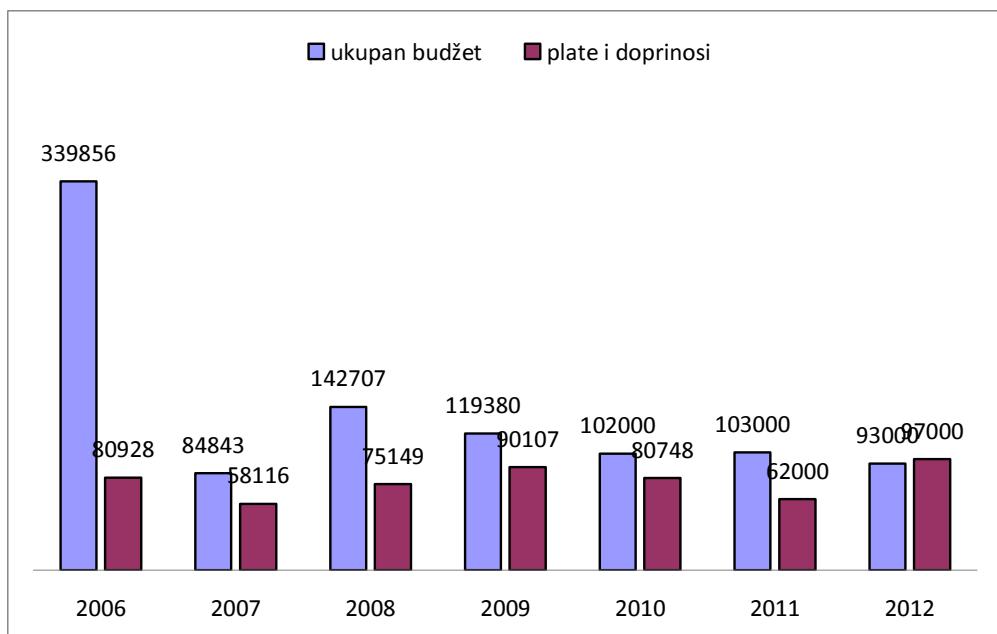
GRAFIKON 9 – UKUPNI GODIŠNJI BUDŽET KULTURNOG CENTRA „NIKOLA ĐURKOVIĆ“ I DIO KOJI SE IZDVAJA ZA PLATE ZAPOSLENIH I DOPRINOSE U EUR (2006 - 2012. god.)

**GRAFIKON 10 – UKUPNI GODIŠNJI BUDŽET GRADSKE BIBLIOTEKE I ČITAONICE I
DIO KOJI SE IZDVAJA ZA PLATE ZAPOSLENIH I DOPRINOSE U EUR (2006 – 2009. god.)**

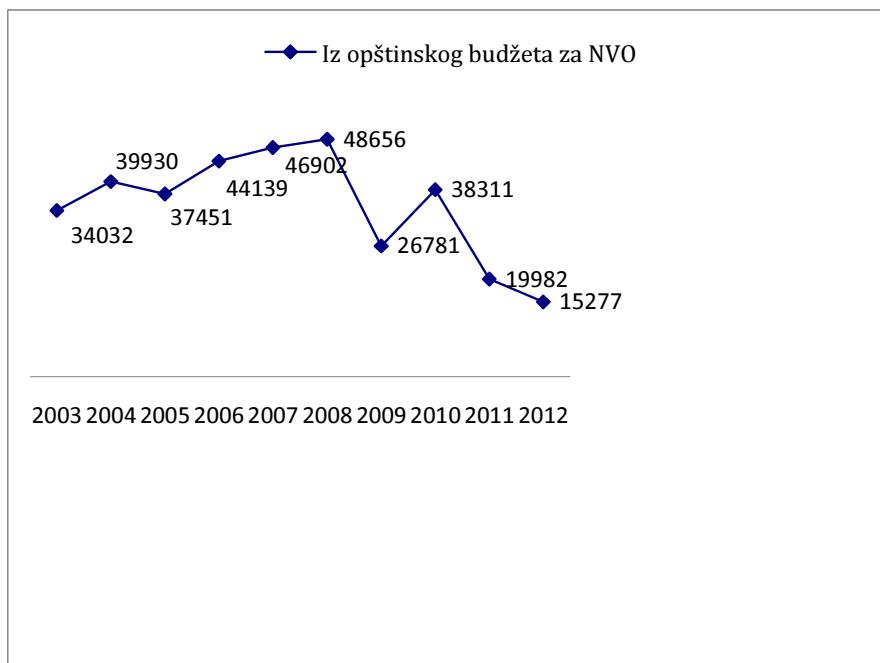
**GRAFIKON 11 – UKUPNI GODIŠNJI BUDŽET OJU MUZEJI I DIO KOJI SE IZDVAJA
ZA PLATE ZAPOSLENIH I DOPRINOSE (2006 - 2012.god.)**

Pored finansiranja aktivnosti opštinskih institucija kulture i javnih manifestacija, iz budžeta Opštine Kotor finansiraju se aktivnosti vaninstitucionalnih aktera kulturne politike i to kako tradicionalnih udruženja građana/ki (Bokeljska mornarica, Srpsko pjevačko društvo „Jedinstvo“ i Gradska muzika Kotora), tako i nevladinih organizacija (preko konkursa). Ovi

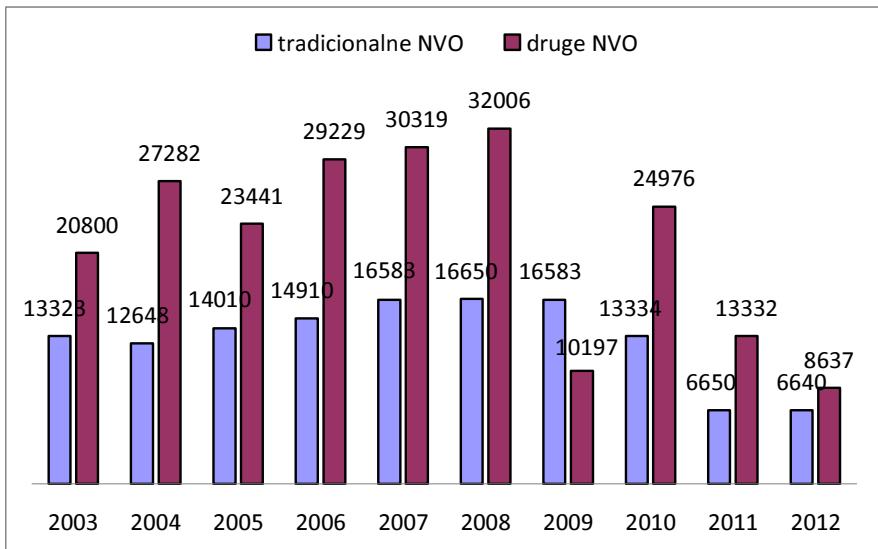
fondovi doživjeli su drastičan pad (posebno u 2009. i 2011. godini – vidi grafikon 9).

GRAFIKON 9 - UKUPNA IZDVAJANJA IZ BUDŽETA OPŠTINE KOTOR ZA NVO (2003 – 2012. god.) (U EUR)

Ova smanjenja su bila naročito značajna za NVO u 2009. godini kada je budžet predviđen za njihove aktivnosti redukovani više od tri puta (u odnosu na 2008. godinu) i za tradicionalna udruženja građana/ki u 2011. godini, kada su izdvajanja iz gradskog budžeta za Bokeljsku mornaricu, Srpsko pjevačko društvo „Jedinstvo“ i Gradsku muziku – te po svom značaju i svojoj tradiciji prave gradske institucije – ukupno iznosila 6.650 EUR (vidi grafikon 10).

GRAFIKON 10 - IZDVAJANJA IZ BUDŽETA OPŠTINE KOTOR ZA TRADICIONALNE I DRUGE NVO (U EUR)

AKTERI U KULTURNOM POLJU OPŠTINE KOTOR

OPŠTINSKI ORGANI

SEKRETARIJAT ZA KULTURU, SPORT I DRUŠTVENE DJELATNOSTI

Nadležnosti i djelokrug rada Sekretarijata za kulturu, sport i društvene djelatnosti Opštine Kotor definisani su članom 29. Odluke o organizaciji i načinu rada lokalne uprave Opštine Kotor. U Sekretarijatu za kulturu, sport i društvene djelatnosti pored sekretara Sekretarijata, radi još deset službenika/ca i jedan namještenik.

Sekretarijat, koji organizaciono funkcioniše kao jedinstvena cjelina, obuhvata sljedeće oblasti djelovanja:

1. oblast KULTURE I MEDIJA
2. oblast SPORTA
3. oblast UPRAVNOG NADZORA I NORMATIVNO PRAVNIH POSLOVA
4. oblast NVO SEKTORA
5. oblast OMLADINSKE POLITIKE
6. oblast OBRAZOVANJA
7. oblast OSOBA SA INVALIDITETOM
8. oblast BIBLIOTEČKE DJELATNOSTI
9. oblast MUZEJSKE DJELATNOSTI
10. oblast INVALIDSKO-BORAČKE ZAŠTITE
11. oblast SOCIJALNE ZAŠTITE
12. oblast NJEGA STARIH LICA
13. oblast ZAŠTITE SPOMENIKA KULTURE
14. oblast RAE POPULACIJA
15. oblast PREVENCIJA NARKOMANIJE I RIZIČNIH PONAŠANJA
16. oblast RASELJENA LICA

Iako Crna Gora do marta 2011. godine nije imala Nacionalni program razvoja kulture, pa je izostajao i odgovarajući strateški dokument u Kotoru, u posljednjoj deceniji činjeni su

određeni napor da se sagledaju kulturni potencijali grada kroz strategije i planove koji su se odnosili prije svega na *manifestacionu kulturu*. Sviest o posebnosti grada i njegovog kulturnog nasljeđa, njegovom međunarodnom statusu, obavezivala je na planiranje aktivnosti u kulturi od strane upravnih organa i samog zakonodavnog organa - Skupštine Opštine Kotor. Sama činjenica da su Programi kulture i njihova evaluacija rađeni gotovo svake godine i u dužem periodu, važna je, jer ukazuje na povećanu pažnju upućenu ovoj oblasti.

U cilju savremenijeg i dinamičnijeg pristupa u vrednovanju i afirmaciji kulturno-umjetničkog stvaralaštva, Sekretarijat za kulturu, sport i društvene djelatnosti svake godine priprema Program i Kalendar kulturnih manifestacija. To podrazumijeva novi pristup u finansiranju programa i projekata, odnosno otvorenost Sekretarijata za programe i projekte drugih subjekata, a ne samo onih koji se finansiraju na osnovu zakonskih i stečenih obaveza.

Prioriteti djelovanja Sekretarijata za naredni period su osnova budućih aktivnosti, a zasnivaju se na principima slobode kulturnog i umjetničkog stvaralaštva, ravnopravnosti svih kultura, odgovornosti lokalne uprave za razvoj kulture, podršci razvoju umjetničkog kvaliteta i inovacijama u kulturi.

SAVJET ZA KULTURU OPŠTINE KOTOR

Savjet za kulturu Opštine Kotor je stručno i savjetodavno tijelo za praćenje stanja u pojedinim oblastima i djelatnostima kulture iz nadležnosti Opštine. Savjet predlaže mjere za unapređenje i razvoj kulture, realizaciju javnog interesa u oblasti kulture u skladu sa Zakonom i unapređenje i zaštitu kulturnih dobara i kulturno-istorijskog nasljeđa na području opštine Kotor.

Predsjednik/ca i članovi/ce Savjeta se imenuju na period od dvije godine, nakon čega mogu biti ponovo imenovani. Predsjedniku/ce i članovima/cama Savjeta za rad u Savjetu pripada naknada, koja se utvrđuje posebnim rješenjem u skladu sa Troškovnikom za rad komisija i radnih tijela. Sve administrativno-tehničke i stručne poslove za potrebe Savjeta za kulturu obavlja Sekretarijat za kulturu, sport i društvene djelatnosti.

OPŠTINSKE USTANOVE KULTURE

KULTURNI CENTAR „NIKOLA ĐURKOVIĆ“

Prema Statutu Javne ustanove Kulturni centar „Nikola Đurković“ Kotor, ova ustanova je osnovana za obavljanje delatnosti iz oblasti kulturno-umjetničkog stvaralaštva kao poslova od javnog interesa radi zadovoljavanja potreba lokalnog stanovništva (član 1.).

Prema članu 8. ovog Statuta, djelatnost Centra obuhvata:

1. „Organizovanje i unapređenje kulturno-umjetničkog stvaralaštva i kulturnog života u opštini;
2. Organizovanje i priređivanje kulturno-umjetničkih nastupa, pozorišnih predstava, književnih večeri, likovnih izložbi i sl;
3. Organizovanje tradicionalnih, etno-kulturnih i drugih kulturnih manifestacija od značaja za opštinu
4. Organizovanje prikazivanja bioskopskih predstava;
5. Obavljanje bibliotekarske djelatnosti;

6. Unapređenje amaterskog kulturno-umjetničkog stvaralaštva i kulturno-umjetničkog stvaralaštva lica sa invaliditetom;
7. Unapređenje kulturno-umjetničkog stvaralaštva kroz prezentaciju, promociju umjetničkih djela i drugih duhovnih tvorevina;
8. Organizovanje i podsticanje stručnog i naučno-istraživačkog rada u kulturi;
9. Obavljanje i drugih poslova koje mu Osnivač stavi u nadležnost u skladu sa usvojenim Programom razvoja kulture u Opštini“.

Kulturni centar je organizovan kao jedinstvena ustanova, ali se njegova djelatnost odvija kroz aktivnosti pet organizacionih jedinica koje se bave poslovima kulturno-umjetničke djelatnosti: poslovima u Gradskoj biblioteci i čitaonici; poslovima u gradskom kinu „Boka“; pravno-administrativnim i finansijsko-računovodstvanim poslovima i poslovima tehnike i održavanja. U Kulturnom centru radi 28 zaposlenih. Radni prostori Kulturnog centra uključuju pozorišnu salu, dvije galerije, malu pozorišnu salu, kino-salu i čitaonicu.

Redovne aktivnosti KC „Nikola Đurković“ uključivale su organizaciju pozorišnih predstava (17- 2007.god.; 16 – 2008. god.. ; 20 – 2009.god.; 17 – 2010. god.; 17 – 2011. god.; 18 - 2012. god.); izložbi (16 – 2007. god.; 18 – 2008. god.; 22 – 2009. god.; 17 – 2010. god.; 35- 2011. god.; 32 – 2012. god.); književnih večeri (7 – 2007. god.; 8 – 2008. god.. i 7 – 2009. god.) i kino projekcija (200 – 2007. god.; 220 – 2008. god.; 248 – 2009. god.; 302 - 2010. god.; 266 – 2011. god.; 298 - 2012. god.). Pored toga Kulturni centar logistički pomaže i organizaciju KotorArt festivala od njegovog osnivanja.

GRADSKA BIBLIOTEKA KOTOR

Prva javna narodna biblioteka u Kotoru - „Biblioteka opštstva Kotorskog“ - osnovana je 1832. godine, ali o njoj nema sačuvanih arhivskih podataka, već njen postojanje potvrđuju samo posredni izvori. Stoga se za najstariju javnu biblioteku u Crnoj Gori smatra „Biblioteka opštstva Risanskog“, osnovana 1835. godine. Gradska biblioteka u Kotoru je osnovana 1952. godine, a u maju 1964. godine je pripojena Centru za kulturno-prosvjetnu djelatnost, današnjem Kulturnom centru „Nikola Đurković“. Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti previđeno je izdvajanje opštinskih biblioteka iz sastava kulturnih centara u Crnoj Gori, te će tokom narednog perioda Gradska biblioteka vjerovatno biti osnovana kao samostalna kulturna ustanova.

Dosta dugo je Biblioteka u Kotoru radila u neuslovnom prostoru, koji se nalazio ispod nivoa mora i koji ne odgovara bibliotečkim standardima, da bi 2000. godine bila preseljena u adekvatniji prostor na Pjaci od kina koji zauzima 200 kvadratnih metara na dva nivoa. Najprije je osposobljen prvi sprat za biblioteku, da bi se 2003. godine otvorila i čitaonica sa dvadesetak mjesta za učenje, koja predstavlja i vrlo atraktivan prostor za promocije i književne večeri.

U biblioteci radi osam zaposlenih radnika/ca. Bibliotečki fond broji 32.942 publikacije, a biblioteka ima oko hiljadu korisnika/ca u Opštini Kotor.

Gradska biblioteka u Kotoru je uključena u jedan broj domaćih i međunarodnih projekata među kojima su najznačajniji projekti *COBISS CG – Virtuelna biblioteka* i projekat *Dubrovnik i Kotor – Gradovi i knjige*. Takođe, u martu 2013. godine je počela realizacija projekta *Cjelokupna revizija fondova kniga*.

Projekat COBISS (kooperativni on-line bibliografski sistem i servisi) je referentni model sistema koji predstavlja platformu državnih bibliotečko-informacionih sistema Slovenije,

Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Makedonije i Srbije, povezanih u regionalnu mrežu COBISS.Net. Rukovodilac ovog projekta je Institut informacijskih znanosti (IZUM) iz Maribora (Slovenija) koji je nosilac razvoja organizacionih rješenja i programske opreme za sistem COBISS, a Gradska biblioteka i čitaonica Kotor je od 2008. godine punopravni član sistema COBISS CG.

Zajedno sa Dubrovačkim knjižnicama i sa partnerima (knjižarom „Karver“ iz Podgorice i Maticom hrvatskom, ogranačem Dubrovnik), Gradska biblioteka iz Kotora je tokom 2011. godine realizovala projekt „Dubrovnik i Kotor – Gradovi i knjige“ u okviru EU IPA prekograničnog programa Hrvatska – Crna Gora. Cilj projekta bio je podizanje nivoa bibliotečke, kulturne i edukativne razmjene između građana/ki i institucija u međugraničnoj regiji između Hrvatske i Crne Gore; uspostavljanje redovne saradnje institucija i partnera u Hrvatskoj i Crnoj Gori, Dubrovniku i Kotoru, obogaćivanje knjižnog fonda i redovna razmjena informacija o fondu.

OPŠTINSKA JAVNA USTANOVA MUZEJI KOTOR

Opštinska javna ustanova Muzeji Kotor oformljena je 1992. godine. Prvenstveno se bavi muzejskom djelatnošću (izrada i vođenje muzejske dokumentacije), organizacijom naučnih i stručnih skupova, izložbi u ustanovi i van nje, prezentacijom i edukacijom, saradnjom sa sličnim ustanovama u zemlji i inostranstvu, štampanjem i publikovanjem publikacija, kataloga, itd. Ustanova se sastoji iz tri organizacione jedinice: Muzeja grada Perasta, Istoriskog muzeja Kotora (Lapidarium) i Galerije solidarnosti.

Ustanova raspolaže jednom kancelarijom u Starom gradu (cca 35 m²), Lapidariumom u crkvi Sv. Mihaila (cca 110 m²) i Muzejom grada Perasta (cca 500 m²). Pored kancelarije u Starom gradu, OJU Muzeji u Perastu raspolaže i malom bibliotekom-kancelarijom u prizemlju i dvijema kancelarijama na spratu. Kvadratura galerije u Perastu je cca 40m², a opremu čine 4 kompjutera, 2 telefona, 1 štampač-kopir i 1 štampač.

U OJU „Muzeji“ radi osam zaposlenih. Pored redovnih aktivnosti u periodu 2006 – 2009. realizovane su ukupno trideset dvije izložbe (slike, fotografije, predmeti...), osam promocija knjiga i naučnih radova, tri okrugla stola, dvije monodrame, pet konferencija za medije, tri koncerta i šest prezentacija.

U 2010. god. je održano 11 izložbi, 3 koncerta, 1 okrugli sto, 1 radionica, 1 konferencija za štampu, 2 prezentacije i 1 Skupština.

U 2011. god. je održano 13 izložbi, 1 okrugli sto, 1 radionica, 1 konferencija za štampu, 1 donatorsko veče, 1 Međunarodni naučni skup i 1 književno veče.

U 2012. god. je održano 15 izložbi, 1 radionica, 6 koncerata, 1 okrugli sto, 2 prezentacije, 1 predavanje, 1 promocija knjige, 1 projekcija filma i 1 naučni skup.

Ustanova ostvaruje dobru saradnju sa zavičajnim muzejima u Bijelom Polju, Budvi, Herceg Novom, Baru i Pljevljima, Arheološkim muzejom u Podgorici, Narodnim muzejom Crne Gore na Cetinju, kao i sa Pomorskim muzejom u Veneciji, Galerijom „Klovićevi dvori“ u Zagrebu, Arheološkim muzejom u Rijeci, Etnografskim muzejom u Beogradu, Subotičkim muzejom u Subotici.

MUZEJ GRADA PERASTA

Muzej grada Perasta utemeljilo je Opštinsko vijeće Perasta 28. 02. 1937. od muzejske zbirke, sakupljene većinom donacijom Perašana, nasljednika poznatih peraških porodica, tokom druge polovine XIX i početkom XX vijeka. Osim portreta slavnih peraških pomoraca, oružja i

drugih eksponata, tu je bila sabrana arhivska građa opštine Perast.

Muzej u Perastu 1950. godine promijenio je ime u Zavičajni muzej Perasta, a 1957. godine - dvije decenije poslije osnivanja - dobio je i jedinstven prostor u palati Bujović. Posljednja etapa u razvoju muzeja počinje 1992. god. kada je Muzej grada Perasta postao segment Opštinske javne ustanove „Muzeji“, u čijem sastavu su još Istorijski muzej sa Lapidarijumom i Galerija solidarnosti. U Muzeju grada Perasta se preko bogatog mujejskog fonda, razvrstanog u nekoliko zbirki, može pratiti istorijski, pomorski, ekonomski i kulturni razvoj Perasta za vrijeme vladavine Mletačke republike (1420–1797) i austrougarske vladavine tokom XIX vijeka. U muzeju se, pored ovih zbirki, čuvaju i bogati arhivski fondovi: arhiv Peraške opštine (1441–1945), arhiv Osnovne škole (1865–1950), arhiv porodice Visković (1457–1927), kao i biblioteke porodica Visković i Balović.

ISTORIJSKI MUZEJ KOTORA (LAPIDARIJUM)

Bogata zbirka kamenih spomenika kotorskog gradskog Lapidarijuma počela se prikupljati 1906. godine trudom tadašnjeg „Bokeškog starinarskog društva“, da bi od kraja I svjetskog rata brigu o njemu preuzela Opština Kotor. Od 1945. godine dragocjeni eksponati kamene plastike uglavnom su ležali zaključani u raznim magazinima, nedostupni javnosti, da bi tek od skoro bili izloženi u namjenski, za tu svrhu revitalizovanom prostoru srednjovjekovne crkve Sv. Mihaila.

Zbirka gradskog Lapidarijuma znatno je obogaćena novim nalazima tokom radova na sanaciji spomenika kulture nakon velikog zemljotresa 1979. godine. Sadašnja postavka zbirke Lapidarijuma izlaže eksponate iz antičkog doba od kojih su neki svjetski unikati, kao na primjer portret rimskog imperatora Domicijana iz I vijeka naše ere, ilirsko-rimski kupasti nadgrobni spomenici – cipusi i šestostrani cipus sa košarom iz II – III vijeka, fragmenti starohrišćanske epohe IV – VIII vijeka, među kojima se ističe reljef Jagnjeta Božjeg, izvađen sa fasade crkve Sv. Mihaila i nadomješten kopijom, te dijelimično rekonstruisani fragmenti kamenog crkvenog namještaja: plutejnih oltarskih pregrada i tegurija sa zabatima, ciborija, krstionica, propovjedaonica i slično. Iz perioda cvata velikih evropskih umjetničkih stilova: romanike, gotike, renesanse i baroka, od XII do XVIII vijeka, izloženi su u crkvi, ili na otvorenom prostoru prolaza sa južne strane crkve, fragmenti sakralnih i svjetovnih građevina: kapiteli stubova, dekorisani okviri prozora i vrata, grbovi kotorske vlastele, među kojima se ističu grbovi porodica Drago, Vrakjen i Beskuća, te nadgrobne ploče sa natpisima i grbovima, čitavi ili fragmentovani natpisi, što se nadopunjuje nadgrobnim natpisima, uklesanim u južni zid crkve Sv. Mihaila i gotičkim lukom prolaza palate kotorskog građanina Miha Spice iz XIV vijeka udno dvorišta.

GALERIJA SOLIDARNOSTI

Poslije jedne od najvećih tragedija koje su zadesile Kotor i Crnu Goru - zemljotresa 1979. godine - koji je odnio ljudske živote, donio materijalna razaranja i uništilo dobar dio kulturne baštine, pokrenute su mnogobrojne akcije pomoći. Ona koja je došla iz svijeta umjetnika, u tadašnjoj javnosti imala je posebnog odjeka. Veliki broj likovnih umjetnika/ca okupljenih u strukovnim asocijacijama: Društvu naivnih umjetnika Hrvatske, Društvu likovnih umjetnika Slovenije, Udruženju likovnih i primijenjenih umjetnika Srbije, Udruženju likovnih umjetnika Vojvodine donirao je svoje radove.

Pojedinačno su mnogi umjetnici/ce iz Jugoslavije i SAD (nekoliko umjetnika/ca iz Jugoslavije, koji su u to vrijeme živjeli u Americi, ali su svjetski istaknuta imena, među kojima i Villiem De Kooning) donirali svoja djela. Mnogi od autora/ki su poslali i nekoliko radova, kao rumunski slikar Demetresku, a slikarka Cata Dujšin je poklonila Kotoru kolekciju slika.

Tek jedanaest godina nakon formiranja fonda, Galerija Solidarnosti dobila je status

organizacione jedinice u novoosnovanoj opštinskoj javnoj ustanovi OJU „Muzeji“. Nažalost, popisom koji je urađen u to vrijeme, 1992. godine, ustanovljeno je da nedostaju mnogi donirani radovi. Usljedila je zatim sistematizacija i obrada fonda, kao i prikupljanje podataka o umjetnicima-donatorima preko kontakata sa Udruženjima likovnih umjetnika/ca. Tada su počele izložbene aktivnosti kojima je prezentiran gotovo čitav fond.

Da bi se kulturna i šira javnost upoznala sa ovom vrijednom donacijom, a nadležni potaknuli da se u gradu svjetske baštine pronađe mjesto za stalnu prezentaciju, u saradnji JU „Muzeji“ sa drugim institucijama kulture priređeno je u periodu od 1992. do 2007. trinaest izložbi iz fonda Galerije Solidarnosti u Kotoru, Tivtu, Baru, Budvi, Perastu i Plevljima. Urađena je takođe revizija, reinventarizacija i kompletirana stručna obrada i dokumentacija svih postojećih doniranih umjetničkih djela.

Dodjelom prostora za stalno izlaganje ovog likovnog fonda u prizemlju reprezentativne barokne palate Pima u Kotoru, Galerija Solidarnosti je 2011. godine konačno, nakon višedecenijske marginalizacije, dobila zavrijeđeno mjesto u kulturnoj i turističkoj ponudi Kotora, grada svjetske kulturne baštine.

DRŽAVNE KULTURNE INSTITUCIJE

POMORSKI MUZEJ CRNE GORE

Pomorski muzej Crne Gore, sa sjedištem u Kotoru, smješten je u palati Grgurina, iz XVIII vijeka, ukupne površine 1100 m², koja ima status kulturnog dobra. On predstavlja specijalizovanu republičku muzejsku ustanovu koja svojim radom baštini bogatu pomorsku tradiciju. Pomorski muzej Crne Gore u Kotoru nastao je postepenim razvijtom prvobitne zbirke Bratovštine „Bokeljska mornarica“, utemeljene oko 1880. godine, koja je od 1900. godine otvorena za javnost. Muzej Bokeljske mornarice otvoren je 1938. godine na prvom spratu sadašnje muzejske zgrade, da bi nakon završetka Drugog svjetskog rata od 1949. do 1952. godine čitava zgrada bila kompletno restaurirana i adaptirana u Muzej.

Muzejski fond je sistematizovan u četiri zbirke: pomorsko-tehničku (157 predmeta); umjetničku (370); narodnu nošnju, nakit i oružje (472) i narodno pokućstvo i posuđe (402). Finansijska sredstva za rad ova ustanova obezbjeđuje iz državnog budžeta, kao posebna potrošačka jedinica, ali i iz sopstvenih prihoda. Muzej izdaje stručni časopis iz oblasti istraživanja i zaštite pomorske tradicije Godišnjak Pomorskog muzeja.

U prizemlju Muzeja nalazi se biblioteka formirana uporedo sa osnivanjem Muzeja 1952. godine. Prva velika zbirka stručnih knjiga formirana je od donacije Pomorskog tehnikuma iz Kotora (bivša Nautika), osnovanog 1849. godine. Danas biblioteka posjeduje preko 17.000 knjižnih jedinica koje se vode u datoteci i čuvaju u posebno izrađenim vitrinama. Biblioteka je zatvorenog tipa, sačinjavaju je čitaonica, pomorski arhiv, stručna pomorska literatura, kao i ostala stručna literatura iz oblasti društvenih i prirodnih nauka.

Pomorski muzej ima odjeljenje dostupno osobama sa invaliditetom, kao i audioguide na šest svjetskih jezika. U okviru muzeja radi i edukativna učionica, koja približava mladoj populaciji istoriju pomorstva, a sve u cilju da pokaže da je Crna Gora i pomorska država.

U ulaznom holu muzeja šest bronzanih tabli u reljefu prikazuju najznačajnije događaje i najmarkantnije ličnosti iz bogate prošlosti Boke Kotorske: opsadu grada Kotora od strane gusara Hajrudina Barbarose 1539. godine; bitku kod Lepanta 1571. godine; katastrofalni zemljotres u Kotoru 1667. godine; staro brodogradilište iz XIV vijeka; istaknute ličnosti iz pomorske prošlosti, među kojima je i kapetan Ivo Visin sa brikom „Splendido“ kojim je kao prvi južni Sloven oplovio svijet 1852-1859. godine; kao i reljef koji prikazuje karaku iz XV vijeka. U drugom dijelu hola nalaze se modeli starih brodova: Trieri, grčki ratni brod iz V vijeka stare ere; Liburna, ilirski brod sa naših obala u plovidbi od III vijeka p. n. e. do II vijeka

n. e; Karaka iz XV vijeka; Galeon iz XVI vijeka i Tarantela XVII-XVIII vijek.
Pomorski muzej Crne Gore ima zaposlenih 16 osoba.

DRŽAVNI ARHIV CRNE GORE- ISTORIJSKI ARHIV KOTOR

Ova prva samostalna državna arhivska ustanova u Crnoj Gori nastala je „Uredbom o osnivanju Arhiva u Kotoru” Vlade NRCG od 30. novembra 1949. godine i on tada nosi zvaničan naziv „Državni arhiv u Kotoru”. Određene statusne promjene slijede 1951. god., 1965. god. i naročito 1967. godine, kada dolazi do promjene naziva u „Istorijski arhiv Kotor”, kvalifikacije njegove građe „od republičkog značaja” i ugovora sa kotorskom Opštinom o sufinansiranju rada na građi poslije 1918. (1945.) godine.

Poslije tri seljenja, Istorijski arhiv Kotor 1970. godine trajno dobija manju zgradu van grada, uz koju se dograđuju depoi. Zgrada ima ukupnu površinu od 745,34m² i u njoj je smješten odsjek za noviju građu poslije 1945. godine. Odsjek Istorijski arhiv Kotor sa starijom građom od 1309. do 1945, smješteno je od 1988. godine, u reprezentativnoj zgradi u starom gradu koja ima ukupnu površinu 506 m², i opremljena je izložbenim prostorom.

Nedavnim promjenama iz 1991. i 1992. godine, Istorijski arhiv Kotor u okviru Državnog arhiva Crne Gore gubi status pravnog lica, a stiče status „sektora 3”, da bi 1999. godine postao „odjeljenje”, a 2005. „odsjek” unificiranog Državnog arhiva kao upravne organizacije za cijelu Republiku. Granične godine arhivske građe su 1309 -1995.

Istorijski arhiv Kotor je osnovan u gradu veoma duge arhivske tradicije. U čl. 435. Kotorskog statuta, 1417. godine navode se tri arhivska spremišta i u njima posebne škrinje („*unam capsam sive scrinæam*”). To su: notarska kancelarija, opštinska kancelarija i relikvijarij katedrale Sv. Tripuna. Pritom treba napomenuti da su notarske knjige, u relativnom kontinuitetu, sačuvane od 1326. godine, ali je prvu poznatu ispravu o posjedu Katedrale, sastavio čak 1124. godine biskup Ursacije, u svojstvu notara, a prvi kotorski notar -*Junius presbiter* - spominje se 1200. godine.

Istorijski arhiv Kotor danas broji ukupno 185 fondova i zbirk, odnosno 145 fondova i 40 zbirk (fondova 92, porodičnih 26, ličnih 26, depozit 1 sa 5 cjelina kao i 40 zbirk dokumenata) sa ukupno 1000 dužnih metara. Arhiv posjeduje bibliotečki fond od 14.500 bibliotečkih jedinica; priručnu biblioteku sa 5.000 monografskih publikacija i 5.000 serijskih izdanja i naslova periodike; dvije poklon biblioteke: Memorijalnu sobu dr Ivana Božića sa 3000 bibliotečkih jedinica i Memorijalnu sobu dr Sava Plamenca sa 400 bibliotečkih jedinica; kao i pravnu biblioteku sa 1.100 bibliotečkih jedinica. Arhiv godišnje prosječno posjeti 200 korisnika arhivske građe i bibliotečkog materijala, sa 400 posjeta.

U Istorijskom arhivu radi sedmoro zaposlenih. Na osnovu svog stručnog i naučnog rada, četvoro arhivista je steklo rang viših arhivista, a dvoje rang arhivskih savjetnika/ca. Arhivistи Istorijskog arhiva su aktivno učestvovali u izradi „Rječnika arhivske terminologije”, Zagreb 1972. godine, „Priručnika iz arhivistike”, Zagreb 1977. god., pregleda „Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ, Arhivi SR Crne Gore”, Beograd 1983. godine, „Pregled arhivskih fondova i zbirki u Crnoj Gori, Tom I i II“, Cetinje 2001. god., kao i u radu stručnih UNESCO-vih struktura i brojnih međunarodnih kongresa. Sa ulaskom kompjutera u archive, u Istorijskom arhivu Kotor je izrađen CD ROM, sa prezentacijom srednjovjekovnih rukopisnih i štampanih knjiga i radi se na informacionom sistemu koji bi obuhvatio sve važnije segmente rada Arhiva.

Istorijski arhiv Kotor je nagrađen poveljom Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture

i dodijeljena mu je nagrada Opštine Kotor „21. novembar“.

REGIONALNI ZAVOD ZA ZAŠTITU SPOMENIKA KULTURE¹

Poslije katastrofalnog zemljotresa 1979. godine područje Kotora proglašeno je za područje Svjetske baštine UNESCO. Iz tog razloga je 1980. godine, osnovan Opštinski zavod za zaštitu spomenika kulture Kotor. Uviđajući potrebu uspostavljanja šire zone zaštite, ova institucija 1992. godine dobija status regionalne institucije i prerasta u Regionalni zavod za zaštitu spomenika kultura Kotor sa ciljem organizovanja djelatnosti zaštite kulturnih dobara na teritoriji opština Kotor, Tivat i Herceg Novi. Od 1992. godine do 2010. godine, Zavod je proučavao, evidentirao, prikupljao i čuvao dokumentaciju o kulturnim dobrima; učestvovao u postupcima društvenog planiranja sa stanovišta zaštite, obnove i upotrebe kulturnih dobara i davanja mišljenja na planska dokumenta; vodio register spomenika kulture; vodio evidenciju objekata i predmeta koji uživaju prethodnu zaštitu; izdavao konzervatorske uslove i davao saglasnost na projektnu dokumentaciju za sve vrste radova na napokretnim kulturnim dobrima; izrađivao projekte i izvodio radove na konzervaciji i restauraciji kulturnih dobara; vodio stručni nadzor nad vršenjem arheoloških istraživanja i iskopavanja; vršio neposredni konzervatorski nadzor nad izvođenjem radova na kulturnim dobrima, izrađivao programe zaštite kulturnih dobara i utvrđivao prioriteta u obnovi i zaštiti kulturnih dobara.

U ustanovi trenutno radi 18 stalno zaposlenih (jedan sa magistraturom, trinaestoro sa fakultetskom stručnom spremom, troje sa srednjom školom, pomoćni radnik sa osnovnom školom) i petoro honorarnih saradnika/ca. Zavod je državna institucija za koju većina prihoda (oko 80%) stiže sa republičkog nivoa. Preostali prihodi dolaze iz donacija iz inostranstva i vlastitih izvora (arheološka istraživanja, konzervatorski radovi, itd).

Najvažniji projekti Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika u proteklih nekoliko godina bila su izložba „Antičko blago Boke“; međunarodni projekat „42 Paralello“, realizovan u saradnji gradova Crne Gore i Italije, čiji je cilj bila turistička valorizacija kulturnih i prirodnih potencijala; arheološka istraživanja na lokalitetu Sv. Franja na Gurdiću; sistematska arheološka istraživanja u Risnu i podvodni istraživački radovi brodom Hercules.

OBRAZOVNE INSTITUCIJE

U Kotoru radi nekoliko obrazovnih institucija čiji je značaj i za kulturni život opštine veliki. U Kotoru rade dva fakulteta koji ga čine i univerzitetskom gradom. Fakultet za pomorstvo u Kotoru je osnovan je 1959. godine kao Viša pomorska škola. Prateći narastajuće potrebe pomorske infrastrukture Crne Gore, ova obrazovna ustanova je 1981. godine prerasla u Fakultet za pomorstvo, sa ciljem obrazovanja specijalizovanih pomorskih kadrova na dvogodišnjim studijama (smjer: *Brodomašinstvo, Nautika, Pomorska elektrotehnika*) i četvorogodišnjim studijama (smjer: *Upravljanje u pomorstvu*). Akademске 1999/2000. godine na Fakultetu se osnivaju Pomorsko-nautički i Brodomašinski odsjek u četvorogodišnjem trajanju. Na fakultetu studira oko 500 studenata/kinja, a radi trideset dvoje nastavnika/ca i saradnika/ca.

Fakultet za turizam i hotelijerstvo nastao je iz studijskog Odsjeka za turizam Fakulteta za pomorstvo u Kotoru. Prva generacija upisana je školske 1999/2000. godine. Fakultet je i

¹ Novim zakonskim rješenjem (Zakon o zaštiti kulturnih dobara, „Službeni list CG“ broj 49/10) Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture je prestao da postoji kao samostalna ustanova, već je transformisan je u dvije organizacione jedinice i to odjeljenje Uprave za zaštitu kulturnih dobara i odjeljenje Centra za konzervaciju i arheologiju Crne Gore.

počeo rad u zgradi Fakulteta za pomorstvo, da bi 2001. godine dobio prostor u zgradi bivše Skupštine opštine u Starom gradu, nastale na temeljima stare Gramatikalne škole iz XIII vijeka. Ova visokoškolska ustanova obrazuje kadrove za potrebe turističke privrede iz oblasti turizma i hotelijerstva. Fakultet za turizam ima oko 1.100 studenata/kinja i više od 30 stalno zaposlenih profesora/ca, magistara/ki i saradnika/ca. Na Fakultetu predaju i angažovani su i gostujući profesori/ce kako sa Univerziteta Crne Gore tako i iz inostranstva. Naravno, po prirodi svoje djelatnosti, poseban značaj za kulturni život grada imaju Škola za osnovno i srednje muzičko obrazovanje „Vida Matjan” i Pomorska biblioteka.

Kotorska Gimnazija je sa dubrovačkom i zadarskom najstarija gimnazija na prostorima prethodne Jugoslavije. To je važna činjenica za kulturnu istoriju Boke i Crne Gore, jer je riječ o jednom od najznamenitijih kulturnih spomenika. Gradska javna škola u Kotoru postoji od 1326. god., koja je, sudeći po izvjesnim okolnostima i nekim činjenicama iz drugih izvora, osnovana 1285. god. Od tridesetih godina 15. vijeka radi gramatikalna škola-prava srednja škola koja odgovara današnjoj gimnaziji. U 16. vijeku je prerasla u višu srednju školu, u vrstu liceja svoga vremena, što odgovara višoj gimnaziji. Tokom 17. i 18. vijeka je radila više kao niža srednja škola. Ugasila se posle pet vjekova svoga rada zajedno sa padom Mletačke republike 1797. god. Od 1811 -1814. god. Za vrijeme francuske vladavine radi niža gimnazija. Savremena Gimnazija koja radi neprekidno do danas formirana je 1864. god., za što je imao najviše zasluga Stefan Mitrov Ljubiša, poslanik Boke u Carevinskom vijeću u Beču. Ljubišine zasluge su tim veće ako se ima u vidu da se u svim osnovnim i srednjim školama u Boki i Dalmaciji nastava izvodila na narodnom jeziku. Integracijom, 1975. god., Gimnazije, Srednje Pomorske škole i škole za kvalifikovane radnike stvara se jedinstvena obrazovna ustanova – Školski centar Kotor, u okviru koje su se izučavale, pored gimnazijskih i pomorskih usmjerjenja, i razne druge struke i zanimanja. Od 1. septembra 2003. godine ponovo rade odvojeno kao dvije potpuno samostalne škole Gimnazija i Srednja pomorska škola. O postojanju i radu Gimnazije, od gramatikalne škole do danas, sačuvana je kompletna arhivska građa. To što je Kotor od davnina imao svoju školu bitno je uticalo na sjajne kulturne tekovine starih Kotorana koji su se svojim umnim, razboritim i neumornim radom kulturno toliko uzdigli da su gradu Kotoru dodjelili vodeće mjesto među naprednim i kulturnim gradovima na Mediteranu.

ŠKOLA ZA OSNOVNO I SREDNJE MUZIČKO OBRAZOVANJE “VIDA MATJAN”

Škola za osnovno i srednje muzičko obrazovanje „Vida Matjan” jeste jedna od najstarijih muzičkih ustanova u Republici Crnoj Gori. Osnovana je 11. marta 1947. godine, kao Niža muzička škola, dok je Srednja škola počela sa radom 1986. godine. U poslijeratnom Kotoru osnivanjem Muzičke škole napravljen je značajan iskorak u pravcu demokratizacije muzičkog obrazovanja djece i omladine, jer je ono postalo dostupno djeci iz svih društvenih slojeva. Kotor je imao i tu sreću da u njegovo okrilje dodje žena ogromne radne energije, pedagoškinja, muzičarka, kompozitorka, direktorka i utemeljiteljica Škole, Slovenka Vida Matjan, čije ime škola sa ponosom nosi od 2007. godine. Muzičke tradicije Kotora i Boke u cjelini predstavljaju temelj ove institucije, prema čemu se Škola i danas odnosi sa poštovanjem.

Rad u školi je organizovan kroz predškolski pripremni program, osnovnu muzičku školu i srednju muzičku školu. Pripremni školski program namijenjen je djeci od 6 do 8 godina i obuhvata upoznavanje muzičkih pojmoveva i muzičko opisnenjavanje kako bi oni kasnije lakše pristupili učenju instrumenta. Pored programa u Kotoru, postoji i istureno odjeljenje u Risnu, u prostorijama tamošnje Osnovne škole. U osnovnu muzičku školu upisuju se djeca uzrasta do 9 godina koja su završila pripremni razred, kao i ona koja nisu pohađala pripremni, ali su prošla provjeru sluha. U školi se u šestogodišnjem trajanju uče sljedeći instrumenti: klavir, gitara, harmonika, violina, violončelo, flauta, klarinet, oboja, horna, truba, trombon i saksofon. Starija djeca mogu da se upišu direktno u I razred i to na sljedeće odsjeke : za kontrabas

(školovanje traje 4 godine) i za solo pjevanje (školovanje traje 2 godine). Srednja škola pruža mogućnost školovanja u 18 obrazovanih profila. Na smjeru muzički izvođač postoje odsjeci za klavir, harmoniku, gitaru, udaraljke, solo pjevanje, odsjek za gudače (violina, viola, violončelo i kontrabas); i odsjek za duvače (flauta, klarinet, horna, truba, trombon, saksofon, oboa). Pored toga, postoji i pedagoško-teoretski odsjek za muzičke saradnike i smjer muzičke produkcije, koji ospozobljava dizajnere zvuka.

U školi za osnovno i srednje muzičko obrazovanje „Vida Matjan” radi 64 stručnjaka/kinja i to 43 profesora/ica instrumenata, 12 profesora/ica stručnih predmeta i 9 profesora/ica opštih predmeta.

Pored obrazovnih aktivnosti, muzička škola organizuje i veliki broj koncerata koji su, osim učenicima škole, dostupni i građanima/kama Kotora, kao i tradicionalni Festival mladih muzičara Crne Gore.

POMORSKA BIBLIOTEKA

Pomorska biblioteka djeluje u okviru Fakulteta za pomorstvo u Kotoru gotovo od samog osnivanja ove ustanove 1959. godine. Njeno osnivanje, razvoj i djelovanje usko su vezani za sve mijene kojima je bila izložena pomorska privreda i pomorsko školstvo Crne Gore, počevši od druge polovine XX vijeka, pa sve do danas. Pomorska biblioteka je otpočela rad sa malom zbirkom stručne literature na našem i stranim jezicima, da bi najveći prosperitet doživjela krajem osamdesetih godina, kada je zahvaljujući kapetanu Božu Dabinoviću, brodovlasniku iz Monaka, bibliotečki fond preseljen u posebnu zgradu, u kojoj se i danas nalazi. Dobročinitelj, izdanak poznate pomorske porodice Dabinović iz Dobrote, finansirao je adaptaciju ove zgrade isključivo za potrebe Pomorske biblioteke, a donaciju je posvetio uspomeni na svog oca, prof. dr Antuna Stijepova Dabinovića.

Objekat u kojem se danas nalazi Pomorska biblioteka je važan kulturno-istorijski spomenik na mapi Crne Gore, što ovu ustanovu, pored bogatstva stručnih informacija iz pomorstva sadržanih u knjigama, periodici i drugim savremenim nosiocima informacija, čini značajnijom i vrijednijom i jedinstvenom. U zgradi Pomorske biblioteke je oktobra 1813. godine, na zajedničkoj skupštini, izglasano ujedinjenje Boke Kotorske i Crne Gore. Tom prilikom je ovdje formirana zajednička vlada pod nazivom „Centralna komisija” (predsjedavao je Petar I Petrović), zbog toga je zgrada Pomorske biblioteke poznata kao „zgrada Centralne komisije”. Sjećanje na dešavanja vezana za ujedinjenje Boke i Crne Gore, u kojima je zgrada Biblioteke poslužila kao pozornica jednog od najznačajnijih istorijskih događaja na našim prostorima s početka XIX vijeka, čuva se u memorijalnoj sobi Pomorske biblioteke. U arhitektonskom pogledu zgrada je tipična dobrotska dvospratna kapetanska palata iz 18. vijeka koja, jednostavnošću linija i atraktivnošću lokacije, plijeni znatiželju prolaznika i turista. Biblioteka raspolaže čitaoničkim prostorom od desetak mjesta. Pomorska biblioteka pripada mreži fakultetskih i institutskih biblioteka Univerziteta Crne Gore, na čijem čelu je Univerzitetska biblioteka u Podgorici.

Pomorska biblioteka danas je savremena, stručna, visokoškolska biblioteka koja raspolaže sa oko 6 hiljada naslova i preko 13 hiljada primjeraka bibliotečkih jedinica. U njoj radi dvoje zaposlenih sa visokom školskom spremom. U tehničkom pogledu Pomorska biblioteka je opremljena sa 3 PC-a, 1 laserskim štampačem i 1 fotokopir-aparatom. Glavne aktivnosti u Pomorskoj biblioteci posljednje tri godine vezane su za inventuru fonda, prijem novog bibliotečkog materijala (kompletna biblioteka akademika Vladislava Brajkovića), te katalogizaciju za on-line katalog COBISS.CG i Centralni katalog pomorstva CG (CKPCG).

Osnovni problemi Pomorske biblioteke vezani su, najprije za (ne)održavanje ovog objekta, koji ima i značajnu istorijsku dimenziju. Od 1988. godine, otkada je biblioteka useljena u objekat, gotovo da nije bilo investicionog održavanja (krovna konstrukcija prokišnjava; fasada zgrade i drvenarija su u jako lošem stanju; dok je prilaz Biblioteci razrovan radovima na unapređivanju kanlizacionog sistema i sistema rasvjete). Drugi problem vezan je za nepostojanje namjenskog magacinskog prostora (što otežava adekvatan smještaj fonda), iako je projektom bilo planirano da se u drugoj fazi dogradi magacin. Treći problem vezan je za nemogućnost kvalitetnog upravljanja Pomorskom bibliotekom (planiranje, organizovanje, funkcionisanje, kontrola, evaluacija) budući da na Fakultetu za pomorstvo, kao matičnoj ustanovi, ne postoje budžetom predviđena sredstva za Pomorsku biblioteku.

Jedan od važnih ciljeva Pomorske biblioteke za naredni petogodišnji period jeste da se njen memorijalni dio pretvori u malu autentičnu etnografsku dobrotsku sobu, koja bi bila reprezentativnog karaktera i koju bi podjednako mogle koristiti i Opština i oba kotorska fakulteta, Institut i Univerzitet CG.

RELIGIOZNE ORGANIZACIJE

BISKUPIJSKA BIBLIOTEKA

Biskupija u Kotoru postoji već od VI vijeka. Biskupijski i kaptolski arhiv sa bibliotekom je, na žalost, stradao u požaru prvih decenija XV vijeka. Iz tog razloga prvi arhivski svezak počinje od 1434. godine, kada je vjerovatno otpočelo novo skupljanje knjiga i formiranje Kapitolske biblioteke.

Kada su u tu biblioteku, poslije II svjetskog rata, unesene sa raznih strana Boke Kotorske mnogobrojne druge knjige, ona je dobila naziv *Biskupijska biblioteka*. Što se tiče knjiškog fonda Biskupijske biblioteke, pošto je zgrada Biskupijske palate u starom gradu Kotoru stradala u katastrofalnom zemljotresu 1979. godine i morala se sanirati, knjige su izmještene u prostorije crkve Sv. Eustahija u Dobroti kraj Kotora. Bibliotečki fond broji 35.000 knjiga. Ima i 20 inkunabula i oko 300 kvazi inkunabula.

BISKUPIJSKI ARHIV

Prvi spomen biskupijskog notara u Kotoru je iz 1217. godine. Ova građa je velikim dijelom uništena u požaru koji je u XV vijeku zahvatio Biskupijsku palatu, Biskupijski i Kapitolski arhiv. Danas se u Biskupijskom arhivu nalazi građa (popis pokretnog i nepokretnog fonda kotorskih crkava) u kontinuitetu od 1434. godine.

Najstariji dokument Biskupijskog arhiva je datiran 15. IV 1298. i predstavlja „*Statut bratovštine Sv. Križa*”, sačuvan u prepisu iz XV vijeka. U Arhivu se čuvaju i značajni *statuti Bratovštine Sv. Nikole* iz 1463. godine i *Bratovštine mesara* iz 1491. godine. Arhiv je podijeljen na 14 fondova. Najznačajniji je fond označen brojem I, koji sadrži administraciju Biskupijske kuriye od XV vijeka do danas (smješten u 75 knjiga, 360 kutija i 45 pomoćnih knjiga). Značajnu zbirku Arhiva čine Kanonske vizitacije kotorskih biskupa, koji obuhvataju period 1514 -1938. godine. Posebno su značajne rijetke predtridenske vizitacije (među njima jedna vrlo opširna koju je 1514. godine objavio kotorski biskup Tripo Bizanti). Sačuvani fond III računskih knjiga (*Libar proventum et dispensarum*), od kojih prva započinje s godinom 1510., takođe predstavlja veoma značajan istorijski izvor.

Za smještaj arhiva Kotorska biskupija je poslije zemljotresa 1979. godine renovirala posebnu zgradu od 170 m² za smještaj arhivske građe (radovi na ovoj zgradi još nisu završeni). Pored Arhiva, Biskupija ima i posebnu zgradu za biblioteku, čiji fond danas broji oko 30.000 knjiga.

Osim ovog centarlnog arhiva i biblioteke postoje i župni arhivi u kojima se čuva građa, najvećim dijelom od XVI, XVII, XVIII i XIX vijeka.

BIBLIOTEKA FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U KOTORU

Biblioteka Franjevačkog samostana u Kotoru spada među najstarije na Istočnoj obali Jadrana. Osnovana je polovinom XVI vijeka. Od nje su jedino starije biblioteke u Dubrovniku i to: Dominikanska (oko 1230. godine) i biblioteka Male braće (oko 1234. godine). Biblioteka ima oko 25.000 knjiga. Knjige su pretežno teološkog karaktera (brevijari, misali, psaltri sa inicijalima u boji i sl.), ali ih ima i iz pomorstva, povjesti, umjetnosti, književnosti i drugo, na našim i stranim jezicima. Franjevačka biblioteka posjeduje najstarije sačuvane dokumente u Kotoru: beneventanski dokument iz IX vijeka, fragmente Biblije iz XI i XII vijeka, te brojne srednjovjekovne manuskripte. Posjeduje i zbirku od 52 inkunabule i 80 post inkunabula. Za Kotor su posebno važne dvije inkunabule koje je štampao Andrija Paltašić u Veneciji.

BIBLIOTEKA I ARHIV SRPSKE PRAVOSLAVNE CRKVE

Izdvajanjem Boke Kotorske iz jurisdikcije Cetinjskih mitrotolita 1810. godine i stvaranjem Dalmatinsko-istrijske eparhije, Boka Kotorska je pripojena toj crkvenoj jedinici. Ona je imala zaseban Vikariat kome je stajao na čelu Generalni vikar, koji je stolovao najčešće u Kotoru, a neki od njih u Manastiru Savina. Godine 1874. osnovana je Bokokotorsko-dubrovačka eparhija, koja je postojala do 1932. godine. Arhiv Vikarijata (1810 -1874.) i Arhiv Eparhije bokokotorsko-dubrovačke (1874 -1932.) čine najveći i, po raznovrsnosti građe, najširi fond Arhiva SPC u Kotoru. Građa je u dobrom stanju, ali nije stručno obrađena.

Arhiv Srpske pravoslavne parohije kotorske počinje najstarijom Matičnom knjigom rođenih i krštenih (1719.) čiji kontinuitet postoji do danas. Vjenčani i umrli počinju da se registruju nešto kasnije (1768. i 1770.). Stari arhiv Srpske pravoslavne parohije je izgorio u crkvi Sv. Nikole 1896. godine, dok arhiv od 1810. godine, koji se nalazio, u momentu požara, na drugom mjestu, ima kontinuitet do danas.

Pri kotorskoj crkvi djelovalo je više nacionalnih, srpskih društava. Najznačajnije je Srpsko pjevačko društvo „Jedinstvo“ (osnovano 1839. godine), a koje posjeduje bogat arhiv i ogromnu nototeku. Tu su i druge nacionalne asocijacije, kao Srpska muška fondaciona škola, Srpska ženska fondaciona škola, Kolo srpskih sestara, Srpska garda, Humanitarno društvo Sveti Đorđe, itd. Ova građa je djelimično sačuvana.

U zemljotresu 1979. godine arhivska građa je evakuisana i kasnije vraćena u pravi depo, koji se nalazi pored crkve Sv. Nikole, u zgradbi Srpske pravoslavne crkvene opštine Kotor, u Starom gradu.

Biblioteka Srpske pravoslavne crkve, jeste prije svega legat – Biblioteka Episkopa Gerasima Petranovića (1820 -1906.), prvog episkopa Bokokotorske eparhije, a u njoj se nalaze i djelovi svešteničkih biblioteka. Prilozi vjernika su učinili da Biblioteka bude još bogatija. Najstarija knjiga koju Biblioteka ima je iz 1533. godine (Kalepinus), zatim Plastir Jerolima Zagurovića (Venecija, 1569), a poseban raritet, je i prva cirilična štampana knjiga u Kotoru „Žertva Avramova“ iz 1797. godine. Tu su i vrlo dragocjeni primjeri knjiga sa posvetama autora i marginalijama episkopa Gerasima.

VANINSTITUCIONALNI AKTERI KULTURNE POLITIKE TRADICIONALNA UDRUŽENJA GRAĐANA/KI

BOKELJSKA MORNARICA

Bokeljska mornarica je naziv za pomorsku bratovštinu, odnosno udruženje bokokotorskih pomoraca službeno osnovano 1859. godine koje porijeklo vuče iz istoimenog srednjovjekovnog ceha pomoraca osnovanog sredinom XV vijeka u Kotoru.

Naziv „Bokeljska mornarica“ ili talijanski „marinerezza bocchese“ označavao je sve one Bokelje, koji su se bili odali pomorstvu. U Kotoru je u srednjem vijeku bilo više ovakvih cehova, a pošto su Bokelji bili odvajkada većinom pomorci, to je među svim bratovštinama najvažnija bila: *Fraternitas divi Nicolai mariniorum de Catharo* (bratovština Sv. Nikole kotorskih mornara) ili Bokeljska mornarica.

Prema predanju, Bokeljska mornarica već postojala 809. godine kada su u Kotor donijete mošti Sv. Tripuna. Prvi pisani spomen o mornarici potiče iz 1350. godine kada je ona darovala kotorskim kaluđerima franjevcima crkvu Sv. Nikole u pregrađu Kotora. A prvi njezin statut ili „matrikula“ potiče iz 1463. godine, ali se iz njega vidi, da je on revizija nekog starijeg statuta.

Za razliku od starog udruženja, koje je 1811. ukinula Napoleonova francuska vlast, nova Bokeljska mornarica se bavi isključivo održavanjem kulturne tradicije bokeljskih pomoraca. Okuplja se redovno na praznik Sv. Tripuna i ponavlja obrede koji su pratili preuzimanje tijela Sv. Tripuna od strane Kotora (procesija, muzika i svečana igra pred katedralom).

Verovatno da su dva najznačajnija blaga nematerijalne i pokretne materijalne kulturne baštine Bokeljske mornarice (i šire Boke Kotorske) kolo Sv. Tripuna i nošnja pripadnika Bokeljske mornarice. Starinsko kolo Sv. Tripuna traje oko četvrt sata. Igrači se drže jedan drugoga maramom. Kolo proizvodi razne krivulje i zavoje, oponašajući zavoje zmije, jer prema legendi Sv. Tripun leči od ujeda zmije. Igrači obrazuju pri igranju od jednog kola dva, a pri svršetku opkole u svojoj sredini admirala i dva kapetana mornarice, dok su prije običavali opkoliti biskupa i opštinskog predsjednika sa admiralom i majorom. Ovo kolo ima sličnosti sa nekim modernim igrami, osobito pak francuskim i talijanskim, ali je u isto doba i dosta originalno, te se može smatrati najkarakterističnijim dijelom svečanosti sv. Tripuna.

Kulturne aktivnosti Bokeljske mornarice su se, pored učešća u Tripundanskim svečanostima, posljednjih godina uglavnom odvijale u domenu izdavaštva. Iz štampe su prošle godine izašli „Zbornik sa Međunarodnog naučnog skupa Dvanaest vjekova Bokeljske mornarice“ i knjiga „Katedrala Svetog Tripuna u Kotoru“, a u planu je i objavlјivanje drugog izdanja monografije „12. vjekova Bokeljske mornarice 809“. Rukovodstvo udruženja pokrenulo je i kampanju da se Bokeljska mornarica zaštiti kao važan dio kulturne i nematerijalne baštine Crne Gore.

GRADSKA MUZIKA KOTOR

Gradska muzika Kotor je osnovana 1842. godine. Prema arhivskim podacima prvi potpis za stvaranje duvačkog orkestra potpisala je grupa uglednih građana Kotora 20. maja 1842, kada su Opština i njen predsjednik M. Paskvali primili od njih pismeni predlog za osnivanje orkestra i nacrt pravila za osnivanje Gradske muzike Kotor. Od tada Orkestar radi bez prestanka.

Orkestar je radio sa I. Jedličkom Mlađim, A. Petrarkom, I. Buratijem, L. Jedličkom Starijim, D. de Sarnom, kada su koncerti održavani skoro svake nedjelje u čuvenoj bašti gradske kafane Dojmi. Muzika je svirala i na vjenčanju Franca Ferfinanda u Beču, kao jedan od tri orkestra iz monarhije. Do osnivanja Vojne muzike na Cetinju, Kotorska Muzika je bila orkestar na prinčevom dvoru, a kasnije na dvoru Kralja Nikole I Petrovića. U svojoj dugoj istoriji Gradska Muzika je svirala Princu Edvardu i aktivno učestvovala u bogatom kulturnom životu Kotora. U XX vijeku orkestar su vodili braća Bagatela, Tripo Tomas, Antun Homen, Tripo Đurašević, Nikola Čučić, Nikola Gregović, a od 1994. godine Vladimir Begović. Orkestar je za svoj rad dobio brojne nagrade i priznanja, među kojima su najvažniji: Orden zasluga za narod sa srebrnim zracima i Novembarska nagrada grada Kotora iz 1977. godine. Danas Orkestar broji više od 40 članova, pretežno mlađih, najviše zahvaljujući ponovnom otvaranju Kotorske srednje muzičke škole, i posebno jačanju duvačke sekcije koja je obezbijedila nove članove. Na

repertoaru Orkestra su pored tradicionalnih i novi aranžmani popularnih kompozicija, u izvedbi sa solistima. Orkestar tradicionalno održava dva godišnja koncerta - Novogodišnji i ljetni - a tokom godine ima oko 50-tak različitih nastupa. Repertoar i kvalitetno sviranje privlače nove članove i publiku, što je osnovno za opstanak ove posebne kulturne institucije Kotora.

SRPSKO PJEVAČKO DRUŠTVO „JEDINSTVO“

Srpsko pjevačko društvo „Jedinstvo“ zvanično je osnovano 1839. godine, mada je zabilježeno da je grupa kotorskih pjevača organizovano ispratila do vječne kuće Svetog Petra Cetinjskog (u oktobru 1830), odnosno da je djelovalo i desetak godina prije zvanične registracije. Osnovni cilj Društva jeste bavljenje kulturnim i prosvjetnim radom, a naročito crkvenim, umjetničkim i narodnim pjevanjem i na taj način čuvanje i njegovanje tradicija i nacionalnog jedinstva. Društvo raspolaže bogatom nototekom.

„Himnu Srpskog pjevačkog društva ‘Jedinstva’ u Kotoru povodom proslave pedesetogodišnjega društvenoga opstanka 1889.“ spjevao je prot. Jovan Sundečić, a komponovao Dionisije Pl. Sarno San Đorđo. Pokrovitelji proslava Društva bili su NJ. VI. Kralj Aleksandar (1929.), NJ. VI. Kralj Petar II (1940.) i Njegova Svetost Patrijarh srpski g. Pavle (1994.).

Iako je Društvo poslije II svjetskog rata djelovalo kao Mješoviti hor crkve Svetog Nikole (jedini hram u Crnoj Gori u kome nikada nije prestalo bogosluženje), pravi sadržaji SPD „Jedinstvo“ vraćaju se tek na Cvijeti 1994. reaktiviranjem rada i formalnom registracijom. Od obnavljanja rada, pored redovnog učešća na bogosluženjima i koncertima u Kotoru, Društvo je imalo više uspješnih turneja u zemlji i inostranstvu, od kojih su najupamćenije po Njemačkoj (1999.) i Austriji i Mađarskoj (Sent Andreja) 2004. godine.

Na 16. Jugoslovenskim horskim svečanostima (JHS) u Nišu (1996.) hor je nagrađen „za najbolju interpretaciju muzike starog majstora“ (Orlando do Lasso: Super flumina Babylonis). Na 17. JHS u Nišu (1998.) hor je nagrađen „za autentično izvođenje srpske duhovne muzike prema hilendarskom zapisu, uspješnu interpretaciju djela iz najstarije epohe srpske duhovne muzike i njegovan horski zvuk“, a na 18. JHS u Nišu (2000.) „za najbolju interpretaciju muzike starog majstora“ (Orlando do Lasso: Bonjur mon coeur). Za nastup pod nazivom „Bogorodicu i Majku Svjetlosti u pjesmama veličajmo“ na IV Međunarodnom festivalu kamernih horova u Kragujevcu (2001.) hor je dobio specijalno priznanje, kao i 2004. godine za koncert pod nazivom Heruvimske pjesme u Srpskoj crkvi. U Prijedoru na Međunarodnom festivalu „Zlatna vila“ 2008. godine hor je nagrađen za najbolju interpretaciju starog majstora iz oblasti pravoslavne duhovne muzike.

Jubilarna 2009. godina bila je praćena nizom manifestacija i koncerata širom Crne Gore i Srbije, a u sjećanju će ostati gostovanja na Hidri (Grčka) i u Beču u organizaciji Društva srpsko-austrijskog prijateljstva. Centralna proslava 170. godišnjice bila je odložena za narednu godinu, zbog smrti blaženopočivšeg Patrijarha srpskog gospodina Pavla.

Svečanom proslavom 170-godišnjice Društva, kao i 200 godina pravoslavnog hrama Sv. Nikole i 100 godina Katedralnog hrama svetog Nikole u Kotoru otpočela je plodna 2010. godina, koju su obilježile i turneje Budimpešta-Prag-Bratislava, te gostovanja u Somboru, Beogradu, Dečanima, Peći, kao i Dubrovniku i Pljevljima. Tokom 2011. godini održana je i vrlo zapažena turneja sa koncertima u Zagrebu, Beču i Bratislavi.

Dirigent hora je đakon Mihajlo Lazarević (1971.). Diplomirao je na Akademiji umetnosti u Novom Sadu. Dirigovanjem se bavi od 1992. god., a umjetnički je rukovodilac SPD „Jedinstvo“ od 1994. Profesor je u Mužičkoj školi u Kotoru i Bogosloviji Sv.Petra Cetinjskog na Cetinju. Sa ovim horom ostvario je značajne nastupe i postigao visoke standarde. U okviru Društva djeluje i dječji hor SPD „Jedinstvo“, čiji je dirigent gđa Ivana Krivokapić.

NEVLADINE ORGANIZACIJE U KULTURI

FONDACIJA „KOTORSKI FESTIVAL POZORIŠTA ZA DJECU“

Kotorski festival pozorišta za djecu osnovan je 1993. godine pod nazivom Jugoslovenski festival pozorišta za djecu. Odluku o osnivanju jednoglasno je donijela Skupština Opštine Kotor, na osnovu dogovora saveznog Ministarstva kulture i ministarstava Republike Crne Gore i Republike Srbije.

Festival je osnovan u cilju njegovanja pozorišnog stvaralaštva za djecu, razvoja estetskog vaspitanja mladih, podsticanja dječjeg stvaralaštva i afirmisanja svih vrsta umjetnosti uz pomoć teatra kao osnovnog medija, koji svakoj pruža široke mogućnosti. Svoje uporište ima u dvodecenijskoj tradiciji pozorišta za djecu, koje je postalo sastavni dio kulturnog života grada. Tokom svog dvadesetogodišnjeg trajanja u zvaničnoj takmičarskoj konkurenciji odigrana je 391 pozorišna predstava, prisustvovalo je preko 275.000 gledalaca, 2.200 umjetnika profesionalaca, 35 zemalja učesnika, preko 14.000 djece umjetnika, 570 pratećih i programa dječjeg stvaralaštva, preko 50 lokacija na kojima su realizovani programi, preko 1.500 profesionalaca i volontera u organizaciji Festivala. Kotorski festival nesumnjivo je uticao na kvalitet pozorišnog stvaranja za djecu u Crnoj Gori. Umjetnošću je oplemenio generacije mladih Kotorana/ki i učestvovao u njihovom obrazovanju. Vremenom je postao renomirana manifestacija. Danas je potvrda njegovog međunarodnog profila okrenutost savremenim pozorišnim trendovima, multikulturalnoj saradnji i razmjeni ideja ljudi sa različitih podneblja. Festival ima veliki regionalni, kulturološki, i turistički značaj za grad Kotor i Crnu Goru.

NVO KOTOR ART

Kotor Art je osnovan 1986. godine u okviru JU-Festa gradova Subotice, Kotora i Budve i to: "Kotor Art" i "Grad Teatar Budva".

Kasnije su (2001. god.) pijanista i univerzitetski profesor Ratimir Martinović i don Branko Sbutega, župnik, humanista i cijenjeni intelektualac osnovali NVO „KotorArt”, kao nezavisnu inicijativu u kulturi. Vizija je bila da Kotor kroz produciranje umjetničkih i obrazovnih programa visokog kvaliteta i gostovanje renomiranih umjetnika/ca iz zemlje i svijeta postane centar međunarodne kulturne razmjene. Uspostavljajući novi model kulturne akcije, ostvarujući blisku saradnju sa javnim institucijama kulture i promovišući kulturnu razmjenu i interkulturni dijalog, NVO KotorArt je doprinio stvaranju jednog od najznačajnijih festivala umjetničke muzike u regionu – Festivala KotorArt. Danas festival nosi naziv „Don Brankovi dani muzike” (u znak sjećanja na prerano preminulog suosnivača festivala) i funkcioniše kao muzički segment multidisciplinarnog Međunarodnog festivala KotorArt.

Pored finansijskih, najveći problemi sa kojima se NVO „KotorArt” susrijeće u radu jesu nepostojanje prostora i opreme za nesmetano kontinuirano funkcionisanje (tokom godine, aktivnosti organizovanja „Don Brankovih dana muzike” odvijaju se u privatnim prostorima članova KotorArt-a, dok samo tokom trajanja festivala Muzička škola „Vida Matjan” služi kao kancelarija udruženja).

Kako Opština Kotor već dvanaest godina subvencionije festival KotorArt, a s obzirom na njegov značaj i renome, kao i društvene koristi koje donosi Kotoru, ideja NVO „KotorArt” i ostalih organizacija i institucija koje učestvuju u produkciji Festivala jeste da se tradicionalna podrška Opštine Kotor ozvaniči potpisivanjem višegodišnjeg ugovora o pokroviteljstvu, koji bi garantovao dalji život festivala i obezbjeđivanjem prostornih i infrastrukturnih preduslova za kvalitetniju pripremu festivala tokom cijele godine, kao i njegov sveobuhvatni razvoj. Ovo se odnosi na neophodnost postojanja: kancelarije Festivala opremljene kompjuterima, telefonima, faksom; sistema za ozvučenje koncerata (mikrofoni, miksete, zvučnici); rasvjetcnih tijela neophodnih za produkciju koncerata na otvorenom; i montažne bine i gledališta.

NVO KLARINET FEST

Iako je NVO Klarinet fest osnovana 2009. godine, njene aktivnosti počinju krajem 2008. god., kada oživljava ideja da se u Kotoru, u okviru Gradske muzike Kotor, organizuje seminar za klarinetiste, saksofoniste, bas klarinet i kamernu muziku. Prvi seminar, održan u ljeto 2009. godine, okupio je vrhunske umjetnike/ce i pedagoge.

Ciljevi NVO Klarinet fest uključuju: čuvanje tradicije nacionalne i izvorne muzike; širenje i afirmaciju klarineta kao instrumenta, kao i drugih instrumenata; priređivanje javnih prezentacija, seminara, koncerata, predavanja; zaštitu autorskih prava iz oblasti muzičkog stvaralaštva u Crnoj Gori, sa posebnim osvrtom na klarinet i njegovu popularizaciju u Crnoj Gori: edukaciju putem tečajeva, kurseva i predavanja, rad sa mladima; saradnju sa istim i sličnim udruženjima i organizacijama u zemlji i inostranstvu; stimulisanje razvoja obrazovanja i muziciranja na klarinetu; saradnju sa svim institucijama, lokalnom samoupravom, državnim i međunarodnim organizacijama, radi realizacije osnovnih ciljeva i zadataka; saradnju sa sredstvima javnog informisanja radi popularizacije osnovnih ciljeva; čuvanje starih instrumenata, partitura...; izdavačku djelatnost (štampanje brošura i publikacija...); saradnju sa muzikolozima, kompozitorima, dirigentima, klarinetistima i ostalim instrumentalistima, te raznim orkestrima i drugim muzičkim formacijama. Jedan od osnovnih ciljeva NVO Klarinet fest je pružanje pomoći mladim ljudima na njihovom umjetničkom putu, pomoći u muzičkom obrazovanju i valorizaciji njihovih znanja i sposobnosti kao mlađih umjetnika/ca.

Tokom 2010. „Klarinet fest“ je organizovao seminar „Klarinetski kaleidoskop“ sa predavačima A. Tasićem i Lj. Jovanovićem i proširio djelatnost na susjedne države. Organizovan je nastup prof. Milala Rerihe, klarinetiste i profesora na Muzičkoj akademiji u Lugu, Švajcarska. Takođe je organizovano gostovanje Mlade njemačke gudačke filharmonije, koja je održala koncerte u Budvi u okviru Grada teatara, Tivtu u okviru „Purgatorija“ i Kotoru.

NVO „SEAROCK“

NVO „SEAROCK“ ima 15 članova/ca, većinom iz Kotora, ali i dugih gradova Crne Gore (Herceg Novi, Nikšić, Podgorica, Cetinje). Osnovne aktivnosti ovog nevladinog udruženja usmjerene su na: širenje i afirmaciju muzičke kulture i muzici srodnih savremenih kulturnih izraza; promovisanje i podršku umjetničkim programima mlađih iz zemlje i regiona; priređivanje javnih nastupa, prezentacija, koncerata i multimedijalnih performansa; obrazovanje novih kadrova putem tečajeva, radionica i kurseva; saradnju sa istim i sličnim udruženjima i organizacijama u zemlji i inostranstvu; stimulisanje razvoja alternativne muzičke umjetnosti; saradnju sa institucijama sličnih interesovanja, republičkim i opštinskim organima vlasti, državnim i međunarodnim organizacijama, radi realizacije osnovnih ciljeva i zadataka; saradnju sa sredstvima javnog informisanja radi popularizacije osnovnih ciljeva; organizovanje muzičkih seminara, skupova, kao i izdavačku djelatnost.

Udruženje je do sada organizovalo dvije veće manifestacije: koncert i promociju novog albuma hrvatskog rok benda „My Buddy Moose“ (2010.) i Searock Festival sa učešćem tri benda, „Autumn For Free“ (Crna Gora), „My Buddy Moose“ (Hrvatska), „The Bambi Molesters“ (Hrvatska) 2011. god. i 5 muzičkih grupa u 2012.god. - Fantodrom (Crna Gora), Salongorkesteret (Norveška), Goribor (Srbija), Comaneci (Italija) i Chris Eckman&The Frictions (USA/Slovenija). Težnja ovog udruženja je da promoviše savremeno rok stvaralaštvo u Kotoru i da vremenom Searock festival postane tradicionalna manifestacija.

UDRUŽENJE ZA KOTORSKE SVEČANOSTI „FEŠTA“

NVO „Fešta“ osnovana je 1999. godine sa ciljem njegovanja i nastavljanja karnevalske tradicije Boke Kotorske. Posljednjih godina, kvalitetom rada i organizacionim sposobnostima, „Fešta“

je skrenula pažnju na sebe i u širem crnogorskom kulturnom miljeu. Nastavljujući bogatu tradiciju održavanja karnevalski fešti i razvijajući je ka novim vremenima, grad Kotor je kao nosilac karnevalskih fešti u Crnoj Gori, 2001. godine, posredstvom „Fešte”, postao punopravan član Fondacije evropskih karnevalskih gradova (FECC), te se Kotorski karneval svrstao u porodicu evropskih karnevala.

NVO KAMELIJA

NVO Kamelija, svake godine krajem marta u Stolivu organizuje Feštu kamelija. Fešta podrazumijeva niz dešavanja: umjetničko-modnih performansa, izložba aranžmana od cvijeta kamelije, koncerete mladih kotorskih muzičkih stvaralaca, bal kamelija i druge kulturno-zabavne programe.

DRUŠTVO PRIJATELJA GRADA PERASTA

Prvo organizovano djelovanje na očuvanju istorijske i kulturne baštine Perasta datira iz 1928. godine. Kasnije, 1957. godine osniva se „Društvo prijatelja spomenika kulture grada Perasta”, koje je kasnije obnovljeno 1999. kao „Društvo prijatelja grada Perasta”. Od osnivanja Društva prijatelja grada Perasta kao NVO (1999.) predsjednica društva je prof. dr Marija Grego Radulović.

NVO FESTIVAL KLAPA PERAST

NVO Festival klapa Perast, posljednjih deset godina, uspješno organizuje Međunarodni festival klapa u Perastu, koji već zauzima značajno mjesto među kulturnim manifestacijama Crne Gore i regionala, i na dostojan način predstavlja kulturnu tradiciju Boke Kotorske. Cilj ovog udruženja je popularizacija klapskih pjesama sa područja Boke Kotorske, primorja i Crne Gore, onih izvornih, kasnije obrađenih, zatim starijih i savremenih autorskih kompozicija, kao i novih kompozicija koje su posebno napisane za ove festivale. Proteklih godina svog postojanja istaknuta je aktivna uloga Festivala u uspostavljanju čvrstih mostova prijateljstva i saradnje među ljubiteljima klapskog pjevanja u državama regionala.

KLAPA INCANTO

Klapa "Incanto" je oformljena u Kotoru 2010. god, na inicijativu njenih članica, sa ciljem da razvijaju ljubav prema muzici i klapskom pjevanju, očuvanju i održavanju pjevačke kulture i klapske pjesme, saradnji sa istim ili sličnim institucijama u zemlji i inostranstvu, organizaciji gostovanja na festivalima i sličnim manifestacijama, saradnja sa institucijama, hotelima, republičkim i opštinskim organima vlasti, državnim i međunarodnim organizacijama.

Proteklih godina nastupale su na Festivalu klapa u Perastu, gdje su osvojile nekoliko nagrada. Saradivale su sa drugim klapama i pjevačima iz regionala, a neki od njih su klapa Kumpanji, Lumbarda, Pasika, Žrnovnica, te pjevači Radojka Šverko i Tedi Spalato.

KLAPA MODERATO CANTABILE

Klapa Moderato cantabile je osnovana 2010. god. Na samom početku svoga postojanja klapa je nastupala sa čuvenim hrvatskim pjevačem Tedijem Spalatom ispred katedrale Sv. Tripuna, nakon čega je uslijedio niz koncerata sa muškim klapama sa Korčule "Kumpanji" I "Lumbarda", kao i Božićni koncert u katedrali Sv. Tripuna sa eminentnom muzičkom divom

Radojkom Šverko. Klapa takođe organizuje niz seminara na kojima gostuju istaknuti umjetnici poput prof. Jasminko Šetka, Vivien Galletta, Voljen Grbac i dr. Klapa aktivno učestvuje na brojnim koncertima poput koncerta na Gospi od Škrpjela u Perastu sa Majom Blagdan i Gianniem Gamulinom uz korepeticiju poznatog pijeniste Vladimira Babina. Klapa se rado odaziva humanitarnim koncertima poput "Sunce u pelenama" i koncertima za djecu sa posebnim potrebama Tivat. Osnivač i voditelj klape je Andrea Orlando.

KLAPA „BOKELJSKI MORNARI“

Klapa „Bokeljski mornari“ osnovana je 1979. godine, sa ciljem da njeguje melos Boke, Dalmacije i Mediterana. U početku je imala mali prateći mandolinski orkestar, dok kasnije djeluje isključivo kao pjevački sastav. Klapa je imala nastupe u mnogim gradovima bivše Jugoslavije i inostranstvu. Gostovala je u zabavno-muzičkim programima mnogih TV stanica, a snimala je i posebne emisije. Nastupala je i na raznim festivalima, pa je tako dvije godine zaredom, 1996. i 1997., bila pobjednik „Festivala mediteranske muzike“ u Budvi. Izdala je dva CD-a sa kompozicijama poznatih autora, a sve u bokeškom (mediteranskom) zvuku.

ŽENSKA KLAPA ALKIMA

Klapa je nazvana po vili Alkimi koja, po legendi, ima dvore u brdu Pestingradu iznad Kotora. Klapa pjeva uglavnom *a cappella*, ponekad uz mandolinski orkestar, što joj daje poseban mediteranski šarm i boju. Pored četvoroglasnih klapskih pjesama, klapa pjeva i drugu vrstu muzike. Klapa je učestvovala na Festivalu klapa u Perastu i osvajala nagrade. Više puta je nastupala na televiziji i priređivala koncerте u više gradova Crne Gore, Beogradu i Grčkoj. Bila je vokalna pratnja u pozorišnoj predstavi „Medeja“, režisera Slobodana Milatovića, koja se izvodila na „Festivalu Teuta 2008“.

KLAPA KARAMPANA

Muška klapa „Karampana“ osnovana je 1980. godine u Kotoru i djelovala je do 2006. godine pod vodstvom profesora Nikole Gregovića. Klapa je dobila ime po staroj opjevanoj kotorskoj česmi. Veći dio repertoara klape sastojao se od izvornih i komponovanih pjesama sa motivima iz Boke Kotorske i zaleđa. Već 1982. godine snimila je LP ploču i audio kasetu, a 20 godina postojanja obilježen je publikacijom CD-a. U međuvremenu klapa se sedam puta takmičila na uglednom festivalu u Omišu, snimala emisije za nekoliko televizijskih centara i nastupala u više gradova bivše Jugoslavije i inostranstvu. 2003. godine učestvovala je na Festivalu klapa u Perastu.

FOLKLORNI ANSAMBL „Nikola Đurković“

Folklorni ansambl „Nikola Đurković“ osnovan je 2009. godine sa ciljem razvoja i očuvanja folklorno-igračke i muzičke tradicije ovog podneblja. Organizovan je poslije skoro dvadeset godina prestanka sa radom bilo kog folklornog ansambla na teritoriji opštine Kotor.

Ansambl trenutno radi u iznajmljenim prostorijama Mjesne zajenice Škaljari, a okuplja preko 120 aktivnih članova/ca u igračkoj sekciji, uzrasta od 6 do 40 godina, raspoređenih u četiri grupe. U sklopu ansambla radi i narodni orkestar sastavljen od renomiranih profesora muzičkih škola i najboljih učenika/ca Srednje muzičke škole Kotor.

Stručni rad u ansamblu izvode akademski i pedagoški obrazovani stručnjaci, bez ili uz minimalnu finansijsku nadoknadu (zavisno od trenutne finansijske situacije u ansamblu), iz ljubavi prema ovom vidu umjetnosti i očuvanja tradicije.

Pored finansijskih, najvažniji problemi sa kojima se ansambl suočava jesu: nedostatak stalnog prostora za održavanje proba igračkih sekcija (koje se trenutno odvijaju u MZ Škaljari) i narodnog orchestra (trenutno u MZ Škaljari ili kućama članova/ca orkestra); ansambl nema vlastite narodne nošnje, već ih za svaki nastup posuđuje ili iznajmljuje od drugih ansambala iz okruženja; nepodržanost na lokalnim i državnim konkursima za NVO (za nabavku narodnih nošnji); nedostatak saradnika/ca u ovoj oblasti; nedovoljno znanje u oblasti pisanja prijedloga projekata.

Pošto je folklorni ansambl „Nikola Đurković“ jedini ove vrste u opštini Kotor, pomoć koju oni očekuju od Opštine jeste da jednokratno izdvoji sredstva za kupovinu neophodne osnovne narodne nošnje i da pomogne u rješavanju stalnog prostora za probe folklornog ansambla i narodnog orkestra.

HRVATSKO GRAĐANSKO DRUŠTVO CRNE GORE – KOTOR

Najvažnija aktivnost Društva ogleda se u uspostavljanju mostova saradnje sa Hrvatskom. HGD CG se prepoznao u ulozi uspostavljanja pokidanih veza i kontakata između Crne Gore i Hrvatske.

Za svoj rad, HGD CG je dobilo priznanje Opštine Kotor, nagradu „21. novembar“. Aktivnost Hrvatskog građanskog društva Crne Gore (HGD CG) odvija se u nekoliko pravaca:

- Na planu omasovljenja Društva formirane su podružnice u Kotoru, Tivtu, Baru, Podgorici i Herceg Novom, sa povjerenicima u svim mjestima, kao i Povjerenstvo za Hrvatsku, u Zagrebu i Dubrovniku, tako da danas Društvo ima preko 1500 članova/ca.
- Na planu informisanosti formirano je prvo i do danas jedino glasilo Hrvata Crne Gore – Hrvatski Glasnik, a izdaje se i periodika – Bokeški Ljetopis i redovno ažurira web stranica.
- Na planu edukacije mladih radi dopunska nastava na hrvatskom jeziku, više godina su organizirana besplatna ljetovanja djece u Zagrebu; formiran je Klub mladih; oformljena Knjižnica sa preko 2000 naslova i uskoro počinje sa radom Hrvatska čitaonica; ustanovljena je škola mandoline.
- Na planu prezentacije bogatog kulturnog nasljeđa Boke Kotorske, sproveden je projekat „Bokeljska priča“ i predstavljen u Zagrebu, Dubrovniku, Rijeci, Omišu i Podgorici.
- Izdavačka djelatnost, u okviru koje je tiskano 17 naslova, samostalno ili u suradnji sa Nacionalnom Zajednicom Crnogoraca Hrvatske i Bokeškom mornaricom Zagreb.

Najvažniji problem za rad Društva je neposjedovanje vlastitog prostora. Već deset godina Društvo radi u neuslovnim iznajmljenim prostorijama na Zimskom bazenu. Postoji mogućnost

gubitka i ovog prostora, jer se priprema rekonstrukcija bazena.

Opština može da pomogne HGD CG tako što će ga, imajući u vidu njegove aktivnosti i doprinos promociji kulturnog nasljeđa Kotora i povezivanju Kotora sa Hrvatskom, proglašiti društvom od posebnog interesa za Opštinu i obezbijediti mu odgovarajući prostor za rad.

UDRUŽENJE PLJEVLJAKA U KOTORU

Udruženje Pljevljaka u Kotoru predstavlja most saradnje dva najstarija grada Crne Gore, Kotora i Pljevalja. Preko ovog udruženja uspostavljene su veze i kontakti sjevera i juga Crne Gore, kao i sa udruženjima Sarajeva, Podgorice i Beograda i primorskih opština. Udruženje povezuje Kotor sa Pljevljima koja su bila glavna raskrsnica karavanskih puteva koji su spajali Dubrovnik i Kotor sa Istrom, Carigradom, Sarajevom i Beogradom.

Aktivnosti ovog udruženja se odvijaju na planu omasovljenja, održavanjem veza sa zavičajem i uključivanjem u sve pore života i rada u Kotoru i pružanje doprinosu gradu u kojem žive. Organizuju prezentacije bogatog kulturnog nasljeđa Kotora i Pljevalja, promocije knjiga, izložbe slika umjetnika, folklorne programe, KUD-ove, prezetacije domaće radinosti Pljevalja u Kotoru i uspostavljaju druge kulturne veze ova dva grada kao i samog juga i sjevera, ali i šire, a sve u dogovoru sa kulturnim pregaocima.

PJEVAČKO DRUŠTVO GRBALJ

Pjevačko društvo Grbalj osnovano je 2000. godine. Aktivnosti društva su njegovanje kulture, tradicije, običaja kako Grblja, tako i Boke i Crne Gore. Uz društvo funkcioniše i folklorna sekcija koja broji 50 članova. Sekcija nastupa ne samo na području Boke već i van granica Crne Gore.

ANIMA – CENTAR ZA ŽENSKO I MIROVNO OBRAZOVANJE

Anima je osnovana je 1996. od strane četiri psihološkinje sa iskustvom u radu sa različitim kategorijama problema i stanovništva, želeći da doprinese razvijanju kulture mira i nenasilja. Od 2000. godine organizuje prvi alternativni, interdisciplinarni program Ženskih studija u Crnoj Gori sa ciljem da razvija znanje o feminističkim teorijama i praksama.

Misija Anime je da širenjem kulture mira i nenasilja, kao i promovisanjem rodne ravnopravnosti i principa aktivnog građanstva, utiče na stvaranje nepatrijarhalnog društva slobodnih pojedinaca i pojedinki i doprinese razvoju održivog, pozitivnog mira.

Cilj Anime je da kroz četiri bazična programa: INOK, edukativni program, istraživanja i izdavaštva doprinese razvoju feminističkog pokreta, teorije i prakse, promjeni društvene svijesti, širenju kulture nenasilja i stvaranju jednakih mogućnosti za žene i muškarce. Anima se zalaže za razvoj kritičkog mišljenja i prihvatanje različitosti kroz obrazovne, istraživačke, aktivističke programe, kao i kroz izdavaštvo.

ANIMA realizuje različite programe: edukacija različitih grupa iz nenasilne komunikacije, podršku i pomoć raseljenim licima i izbjeglicama, prevenciju „burn-out“ sindroma i slične programe.

EXPEDITIO – CENTAR ZA ODRŽIVI PROSTORNI RAZVOJ

EXPEDITIO je nevladina, neprofitna i nestраначka organizacija osnovana 1997. godine od strane šest studenata/kinja arhitekture. Organizacija je zvanično registrovana 2000. godine. Misija EXPEDITIO je podsticanje održivog prostornog razvoja i unapređenje urbanih i ruralnih

sredina u Crnoj Gori i regionu kroz djelovanje u oblastima arhitekture, urbanizma, prostornog planiranja i zaštite životne sredine, kao i kroz razvoj civilnog sektora.

EXPEDITIO je član EUROPA NOSTRE, najveće pan-evropske organizacije za zaštitu graditeljskog nasleđa, kao i SEE Heritage mreže (Mreža za nasljeđe Jugoistočne Evrope). Od 2005. godine EXPEDITIO je zastupljen u Nacionalnom savjetu za održivi razvoj Crne Gore.

Aktivnosti EXPEDITIO odvijaju se kroz četiri sektora: kulturno nasljeđe, održiva arhitektura, prostorno planiranje, civilni sektor/građansko društvo. EXPEDITIO je do sada realizovao oko 60 projekata koji se tiču rješavanja problema prostornog razvoja; organizovao četiri arhitektonske radionice i tri volonterska kampa restauracije; objavio preko 25 publikacija i prevoda različitih evropskih dokumenata; organizovao veliki broj izložbi, javnih prezentacija, predavanja, itd.

Trenutno, EXPEDITIO ima pet stalno zaposlenih osoba, veliki broj saradnika/ca koji se angažuju za potrebe projekata i preko 400 članova/ca.

Najvažniji problem sa kojim se organizacija suočava na lokalnom novu jeste, više deklarativna nego praktična, saradnja sa javnim institucijama, pa samim tim nedovoljna iskorišćenost specifičnih stručnih znanja kojima organizacija raspolaže. Drugi ozbiljan problem odnosi se na elementarnu održivost udruženja, u prvom redu na radni prostor. Expedito godinama plaća zakup prostora za rad po tržišnim cijenama, a to je problem sa kojim se suočavaju i mnoge druge organizacije koje svojim aktivnostima djeluju u službi javnog interesa. Iako jedan broj udruženja dobija na korišćenje opštinske prostore, postoji problem nedovoljno jasnih i transparentnih kriterijuma po kojima ih lokalna samouprava ustupa pojedinim organizacijama i udruženjima.

Opština bi mogla pomoći u rješavanju pomenutih problema pokretanjem inicijativa i projekata u kojima organizacija može dati aktivan doprinos (u oblastima kao što su uređenje prostora, održivi prostorni razvoj, energetska efikasnost, i sl.) i raspisivanjem konkursa za iznajmljivanje poslovnih prostora kojima gazduje Opština po povoljnijim uslovima od tržišnih (za šta iskustva dobre prakse postoje u Hrvatskoj). Obezbeđivanjem prostora za rad većeg broja udruženja, grupisanih na jednom mjestu, Opština bi doprinijela održivosti neprofitnog sektora ali i stimulisala pokretanje novih kreativnih inicijativa.

NVO NOTAR – CENTAR ZA ZAŠTITU I PREZENTACIJU ARHIVSKOG NASLJEĐA KOTORA

Centar za njegovanje i prezentaciju dokumentarnog nasljeđa Kotora - „Notar” je nevladina organizacija, osnovana decembra 1999. godine. Svojim programskim aktivnostima organizacija teži da profesionalno djeluje na stručnu, naučnu i širu javnost u Crnoj Gori i inostranstvu, kako bi pisani izvori i ranoštampani materijal, koji je pohranjen u državnim institucijama kulture, crkvenim i privatnim arhivima i bibliotekama, bio na odgovarajući način vrijednovan. Centar djeluje u pravcu podsticanja interesa međunarodnih stručnih i naučnih krugova za dokumentarno nasljeđe Kotora, koje se od 1979. godine nalazi na Listi svjetske kulturne baštine UNESCO-a.

Program Centra za njegovanje i prezentaciju dokumentarnog nasljeđa Kotora uključuje: I - Koordiniranje saradnje svih institucija i pojedinaca sa teritorije opštine Kotor koji posjeduju dokumentarno nasljeđe, koji su profesionalno upućeni na rad sa njim ili imaju profesionalno znanje u poslovima zaštite, obrade i prezentacije ovog nasljeđa; II - popularizaciju stručne djelatnosti vezane za identifikaciju, zaštitu, valorizaciju, obradu i prezentaciju dokumentarnog nasljeđa; III - Edukaciju i usavršavanje na polju arhivistike, paleografije, diplomatičke, bibliotekarstva, stranih jezika, kompjuterskih disciplina; IV - Stručnu-naučnu djelatnost; V - izdavačku djelatnost i VI - Saradnju u zemlji i inostranstvu.

Dva najvažnija projekta NVO „Notar” predstavljaju digitalizacija fragmenta iz Franjevačke biblioteke u Kotoru i izrada Centralnog kataloga pomorstva Crne Gore. Digitalizacija rukopisnih i ranoštampanih fragmenata iz Biblioteke franjevačkog samostana Sv. Klare u Kotoru obuhvata stručnu obradu, u klasičnoj i digitalnoj formi, dokumenata (fragmenata

liturgijskih knjiga, rukopisnih ili ranoštampnih, kao i drugih dokumenata sakralne ili profane provenijencije).

Na drugoj strani, Centralni katalog pomorstva Crne Gore je zamišljen kao elektronska baza podataka koja obuhvata, kompjuterskom tehnologijom i po međunarodnim standardima obrađenu, bibliotečku i arhivsku građu koja se odnosi na pomorstvo. Izrada ovog kataloga podrazumijeva prikupljanje materijala koji se nalazi u svim tipovima biblioteka i arhiva na području Kotora, Boke Kotorske i Crne Gore, kao i u istraživačkim i naučnim institucijama, pomorskim preduzećima, ustanovama, institucijama, agencijama, udruženjima i državnim organima, počev od najstarijih pisanih i štampanih dokumenata do najnovijih službenih materijala i publikacija.

MREŽA ZA NASLJEĐE JUGOISTOČNE EVROPE / SEE HERITAGE MREŽA

Mreža za nasljeđe Jugoistočne Evrope (SEE Heritage) je mreža nevladinih organizacija iz Jugoistočne Evrope. Osnovana je 2006. godine i registrovana kao nevladina organizacija 2009. godine, sa sjedištem u Crnoj Gori.

Vizija SEE Heritage mreže je: *Jugoistočna Evropa - oblast gdje ljudi sarađuju, razumiju se i poštaju jedni druge na osnovu svojih kulturnih razlika.* SEE Heritage je mreža nevladinih organizacija koje vjeruju da je kulturna, etnička i religiozna raznovrsnost veliko bogatstvo. Djelovanje Mreže usmjereno je ka zaštiti i promovisanju zajedničkog nasljeđa koje vodi ka održivom i odgovornom razvoju.

Inicijativa za osnivanje Mreže potekla je od švedske nevladine organizacije Kulturno nasljeđe bez granica - Cultural Heritage without Borders – CHwB, koja je radila na području zapadnog Balkana. Poslije prvog sastanka održanog u Sarajevu, Mreža je imala niz satanaka, i to u Đirokastri (Albanija), Ohridu, Kotoru, Beratu (Albanija), Prizrenu, Novom Sadu, Rijeci i Tirani. Mreža ima 22 članice – nevladine organizacije sa područja Jugoistočne Evrope, koje se bave, u cijelosti ili dijelom, programima zaštite kulturnog nasljeđa.

Nakon zvanične registracije kao nevladine organizacije, SEE Heritage mreža nastoji da bude ključni akter za širenje informacija okulturnom nasljeđu i nevladinim organizacijama koje djeluju u toj oblasti na području Jugoistočne Europe. Osnivanje Sekretarijata mreže u Kotoru, jedan je od koraka ka ostvarivanju tog cilja. Sekretariat postoji već više od godinu dana, i Mreža traži načine za njegovo dalje jačanje i razvoj.

Strateški ciljevi Mreže obuhvataju: jačanje regionalne mreže nevladinih organizacija; unapređenje upravljanja kulturnim nasljeđem na području Jugoistočne Evrope; ostvarivanje većeg uticaja na donosioce odluka; povećanje vidljivosti rada Mreže u javnosti; promovisanje rada nevladinog sektora u regionu; povećanje nivoa svijesti u javnosti o nasljeđu Jugoistočne Evrope; pokretanje zajedničkih projekata i aktivnosti članica Mreže.

Osnovna područja aktivnosti Mreže su obrazovanje, konzervacija, unapređenje nivoa svijesti, upravljanje, istraživanje i izgradnja kapaciteta u oblasti kulturnog nasljeđa.

PRIVATNI PREDUZETNICI U KULTURI

IZDAVAČKO PREDUZEĆE NIP „GOSPA OD ŠKRPJELA“

Sa svrhom da se objavi stari i vrijedan rukopisni ili prije mnogo godina štampani materijal pohranjen u Nadžupskom arhivu u Perastu, osnovana je Izdavačka kuća NIP „Gospa od

Škrpjela". Ona se bavi sakupljanjem, obrađivanjem i objavljivanjem svega onoga što je u pisanim ili štampanom obliku stoljećima stvarano u Perastu i okolini i što se brigom savjesnih pojedinaca, iako ne uvijek u cijelosti, ali ipak u značajnom obimu, sačuvalo do naših dana. Djelatnost ove izdavačke kuće, u kojoj su do sada svjetlost dana ugledale 33 publikacije, može se predstaviti kroz četiri knjige koje ilustruju kako manuskripti i stari štampani material dobijaju novo ruho i na jedan pristupačan i savremen način stižu do korisnika, tj. čitalaca. Rukopisi ovih knjiga su prethodno preko pola vijeka stajali na arhivskim stalažama, nepoznati i nedostupni širokoj publici. Autor tih knjiga je Peraštanin Pavao Butovac (1888 -1966.), sveštenik, profesor u Kotorskoj gimnaziji, kotorski, pa dubrovački biskup, koji je predano crpio podatke iz raznih tadašnjih malih, lokalnih arhiva, pedantno i znalački bilježeći u svojim komentarima i objašnjenjima signature korištenih izvora (ukupno je notirano 4.443 signature). U njegovim rukopisnim knjigama sačuvani su podaci iz arhiva Perasta (Općinski arhiv, sada pohranjen u Muzeju grada Perasta, Nadžupsko-opatski arhiv, Arhiv Opatije Sv. Jurja, Arhiv porodice Balović, potom Visković, Mazarović, prof. Srećka Vulovića), potom tadašnjih kotorskih arhiva (Biskupijski arhiv Kotor, Sudski arhiv, sada Sudsko- notarski fond u Istorijском arhivu Kotor), pa Opštinskog arhiva Prčanj (dan je sačuvan samo dio ovog arhiva). Osim objavljenih manuskriptata, rađeni su reprinti starih i rijetkih izdanja značajnih publikacija za povjest Boke („Zvezda Mora”, „Opatija Sv. Jurja”).

GALERIJA „TICIJAN”

Galerija „Ticijan” počela je sa radom oktobra 1999. godine i to najprije u prostoru na Pjaci od salate, da bi se potom preselila u današnji prostor kod česme Karampane u palati Grgurina. Pored stalne prodajne izložbe, galerija je organizovala veliki broj autorskih izložbi velikih crnogorskih slikara Luke Berberovića (2006. i 2011. godine); Maria Maskarelija (2007. godine); Filipa Jankovića (2002. i 2005. godine); Boža Prodanovića (2003. godine); Božidara Boškovića (2003. godine); Ljuba Brajovića (2005. godine) Milovana Mikija Radulovića (2006. godine); Ratka Šoća (2007.) Značajan broj ovih izložbi organizovan je u partnerstvu sa Pomorskim muzejem Crne Gore, koji je za otvaranja izložbi ustupao svoj prostor. U galeriji „Ticijan” pored vlasnika radi još jedan zaposleni.

Galerija vidi svoju važnu funkciju u predstavljanju stvaralaštva značajnih kotorskih i crnogorskih slikara i, kroz ove izložbe, u edukaciji građana/ki Kotora u oblasti likovnih umjetnosti. Težnja je i da se kroz različite oblike kreditiranja pomogne zainteresovanima, posebno građanima/kama Kotora da naprave kolekcije određenih slikara.

Dva osnovna problema sa kojima se Galerija suočava jesu problem odgovarajućeg prostora i problem izvoza u međunarodnoj trgovini umjetničkim djelima. Poslovni prostori u Kotoru su skupi, a Galerija nema nikakvih povlastica u odnosu na bilo koju drugu (komercijalnu) djelatnost u gradu. S druge strane, u odnosu na trgovinu umjetničkim djelima izvan Crne Gore, Galerija se suočava sa izuzetno komplikovanim procedurama i nizom dozvola koje bi trebalo pribaviti, što otežava njenо djelovanje.

MEDIJI

RADIO KOTOR

RDS Radio Kotor je u novembru 2012. godine proslavio 25 godina rada. Status jedinog elektronskog medija čiji je osnivač Opština obavezuje ovu medijsku kuću na informisanje lokalnog stanovništva, izvještavanje o gradskim zbivanjima i edukaciju slušalačke publike. Najznačajnija zbivanja kulturnog života u opštini Radio Kotor najavljuje, prati i sistematizuje

izvještavajući javnost dnevnim prilozima u okviru jutarnjeg magazina „Grad“ (radnim danima u 10 sati) i centralne informativne emisije „Kotorska hronika“ (radnim danima u 16.30). Pregled sedmičnih kulturnih zbivanja emituje se svake sedmice u emisiji „Katareo“ (utorkom u 17.15), u kojoj se, pored kratkih dnevnih priloga, po potrebi nađu i razgovori sa akterima gradskih programa posvećenih kulturi. Za muzičku umjetnost rezervisan je „Kutak za klasiku“ (srijedom u 17.15). U emisiji „Boka u mom srcu“ slušaocima se predstavlja kulturna prošlost Kotora i opštine, dok je prisećanje njenih značajnijih datuma deo rubrike „Dogodilo se na današnji dan“. Radio Kotor konstantno prati rad gradskih kulturnih ustanova (Kulturni centar, OJU Muzeji, Pomorski muzej, Istoriski arhiv, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture) izvještavajući o njihovim aktivnostima, ciljevima i uslovima rada. Prepoznajući važnost festivalskog života za profilaciju ovog grada kao kulturnog centra Crne Gore, Radio Kotor priprema hroniku Kotorskog festivala pozorišta za djecu svakog jula - tokom trajanja ove manifestacije, kao i specijalne emisije posvećene svim značajnijim festivalskim događajima u opštini. U namjeri da stimuliše građanski aktivizam, Radio Kotor pruža priliku za predstavljanje i nevladinom sektoru koji je s vremena na vrijeme inicijator kulturnih dešavanja („Expeditio“, „Forum MNE“, „Kompas“ i drugi). U granicama mogućnosti Radio Kotor predstavlja i kulturne programe u susjednim gradovima i pruža podršku provjerениm kulturnim činiocima Boke (npr. nedavno Hercegnovskom pozorištu).

SKALA RADIO

Skala radio je prvi nezavisni privatni elektronski medij u Kotoru koji je emitovanje programa počeo 15. septembra 2002. godine. Skala radio pokriva teritoriju Boke Kotorske (Kotor, Tivat, Herceg Novi sa zaleđem). Vodeći računa da otrgne od zaborava bogatu istoriju, tradiciju i kulturu Kotora, muziku, jezik i običaje ovoga kraja Skala je uspjela da zainteresuje slušalačku publiku koja je pokazala iskrenu želju da doprinese očuvanju naše autentičnosti, čime se zaista Kotor i Boka ponose.

Posebno su od značaja emisije koje svjedoče i reportažnim izrazom pokazuju vrijednosti suživota na ovim prostorima, kako datumske događaja tako i kroz susrete sa zanimljivim ljudima i njihovim pričama. Emisije „Stare ure“, „Skalinima kulture“, „U žiži“, bilježe stalni rast slušanosti.

KULTURNA INFRASTRUKTURA U OPŠTINI KOTOR

U ovom dijelu dat je kratak pregled prostornih kapaciteta i opreme kojima raspolažu ustanove kulture (opštinske i državne) koje djeluju u opštini Kotor i prijedlozi mjera za poboljšanje kulturne infrastrukture u narednom petogodišnjem periodu.

Kulturni centar „Nikola Đurković“ je kompleksna ustanova u čijem sastavu rade galerija, kino i (još uvek) gradska biblioteka. Centralna zgrada renovirana je nakon zemljotresa i prestavlja jedan od osnovnih prostornih resursa opštine. Od prostornih kapaciteta, kulturni centar posjeduje pozorišnu salu, dvije galerije (jednu u okviru samog centra i drugu na Trgu od kina), malu pozorišnu salu, čitaonicu i Kino „Boka“. Postojeću opremu Kulturnog centra čine kompjuteri (15), štampači (4), fotokopir aparati (2) i telefoni (6).

Gradska biblioteka i čitaonica rade u prostoru na Pjaci od kina koji zauzima 200 kvadratnih metara na dva nivoa. Najprije je osposobljen prvi sprat za biblioteku, da bi se 2003. godine otvorila i čitaonica sa dvadesetak mjesta za učenje. Osnovni problem ovog prostora jeste što je nedostupan osobama sa invaliditetom i što će, s obzirom na arhitektonske karakteristike objekta, ovu prepreku biti teško prevazići. Postojeću opremu biblioteke čini sedam računara, laserski štampač, termalni štampač, bar-kod čitač, skener, fotokopir aparat i telefon.

Javna ustanova Muzeji Kotor raspolaže jednom kancelarijom u Starom gradu (cca 35 m²),

Lapidariumom u Crkvi Sv. Mihaila (cca 110 m²) i Muzejom grada Perasta (cca 500 m²). Nedavno je otvorena i Galerija Solidarnosti na Trgu od Brašna. JU Muzeji, osim kancelarije u Starom gradu, raspolaže i sa četiri kancelarije u Muzeju grada Perasta ukupne površine cca 100 m². U Muzeju grada Perasta, kulturni programi se izvode u izložbenom prostoru (cca 60 m²) i u salonu na prvom spratu (cca 110 m²). Postojeću opremu čine kompjuteri (6), štampači (2), telefoni (2) i fotokopir aparati (2).

Istorijski arhiv Kotor raspolaže sa dve zgrade. Ona u kojoj je smješten odsjek za noviju građu poslije 1945. godine nalazi van starog grada i ima ukupnu površinu od 745,34m². Odsjek Iсторијског архива Котор са старијом грађом од 1309. do 1945. године, смјештен је од 1988. године, у представитивној згради у старом gradu која има ukupnu površinu 506 m² и опремљена је изložbenim prostorом. Prostor којим raspolaže uključuje depoe (3), kancelarije (6), читаonicu, kartoteku, izložbeni prostor, portirnicu, prodajni prostor, kotlarnicu, holove i stepenice, sanitarni čvorovi (4) i terasu. Izložbeni prostor има površinu 83,44 m². Postojeću opremu Iсторијског архива чине kompjuteri (7), skeneri (3), štampači (6), telefonska centrala i telefon, као и fotokopir aparat.

Odjeljenje uprave za zaštitu kulturnih dobara i Odjeljenje Centra za konzervaciju i arheologiju Crne Gore su republičke ustanove smještene u Palati Drago koja se nalazi u neposrednoj blizini Katedrale Sv. Tripuna. Palata je pripadala znamenitoj vlastelinskoj porodici Drago koja je od XIII do XVIII vijeka dala puno značajnih ličnosti na polju kulture i umjetnosti, te ekonomskog i političkog života Kotora. Danas, ustanova posjeduje 14 kancelarija i jednu representativnu salu za prijeme i sastanke. Ukupna površina zgrade je cca 500 m². Postojeću opremu čine kompjuteri (14), fotokopir aparat, skeneri (6), štampači (14), ploter i automobil Škoda Octavia.

Pomorski muzej Crne Gore, koji je takođe republička ustanova sa sjedištem u Kotoru, smješten je u palati Grgurina, iz XVIII vijeka, ukupne površine od 610 m², koja ima status kulturnog dobra. Pored ovog objekta raspolaže i pomoćnim objektom od oko 70 m².

Postoji potreba za rekonstrukcijom dijela postojećih prostora koji se nalaze u sklopu ustanova kulture (npr. Pozorišna sala KC "Nikola Đurković" i zgrada Gradske biblioteke). Takođe, potrebno je pronaći adekvatniji (veći) prostor za Gradsku galeriju. Posebno treba obratiti pažnju na nedovoljno iskorišćen potencijal lokalnih domova kulture (Škaljari, Prčanj, Dobrota...) za kulturna dešavanja. Prvi zadatak je pri tom pravljenje potpune evidencije ovih prostornih potencijala i utvrđivanje mjera za njihovu adaptaciju, sanaciju ili rekonstrukciju.

Od otvorenih prostora, prioritet je svakako rekonstrukcija/sanacija Ljetnje pozornice, kao i rekonstrukcija Male pozornice.

Osim namjenski kreiranih otvorenih prostora za kulturu (poput ljetnje pozornice), opština Kotor privilegovana je velikim brojem javnih prostora koji predstavljaju potencijal za različite aktivnosti - društvena i kulturna dešavanja. Samo dio tog potencijala nalazi se u Starom gradu, dok izvan zidina postoje brojni nevalorizovani javni prostori. Neki od tih prostora su fizički neprivlačni (zbog zapuštenosti i lošeg opšteg stanja u kom se nalaze), dok su nekada loše opremljeni – bez mogućnosti za sjedanje, bez zelenila, javne rasvjete ili slabo pristupačni (za osobe sa invaliditetom, za one koji koriste javni gradski prevoz, itd.). U takvom stanju, potencijalni centri okupljanja građana/ki i turista, ostaju neprimjećeni, neiskorišćeni i nesagledane ljepote.

Kotor posjeduje i nekoliko zapuštenih objekata koji bi mogli postati idealni prostori za društvene i kulturne aktivnosti. Neki od primjera koji se mogu uzeti u razmatranje za „urbanu recilažu“ na teritoriji Kotora su zgrada Elektrane, dio fabrike Rivijera, prostor Autokampa u Dobroti, pojedini objekti u industrijskoj zoni itd. Principom privatno-javnog partnerstva, Lokalna samouprava bi mogla da dogovori sa potencijalnim investitorima da se dio ovih objekata namjeni za javno korišćenje u sektoru kulture (npr. za nezavisnu kulturnu scenu,

galeriju savremene umjetnosti ili rezidencije i ateljee za umjetnike/ce). Primjeri ovakve saradnje javnog i privatnog sektora sve češća su praksa u regionu.

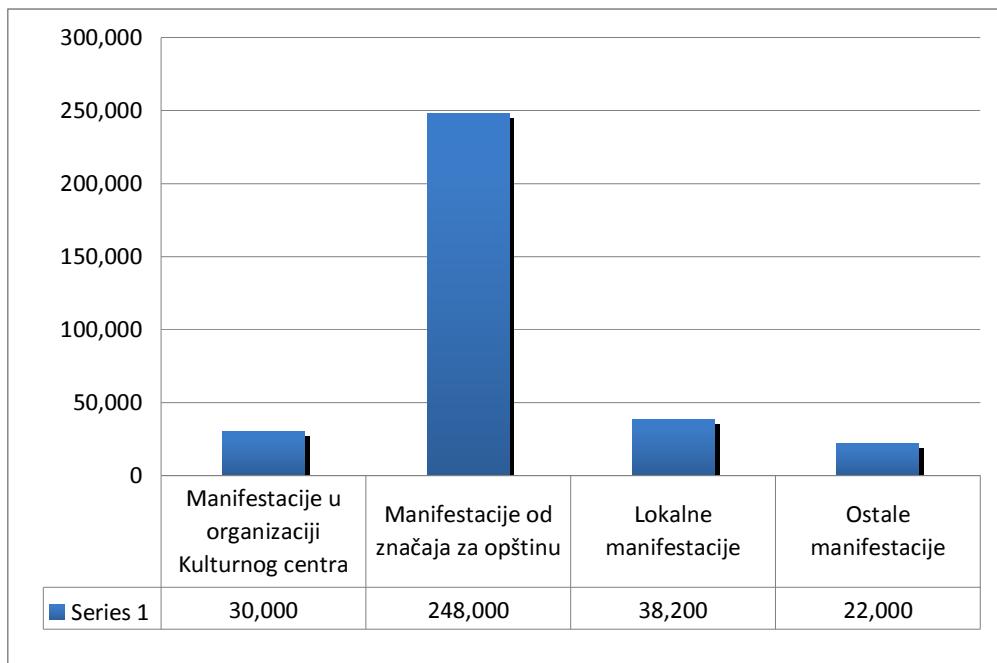
JAVNE MANIFESTACIJE U OPŠTINI KOTOR

Javne kulturne manifestacije u Opštini Kotor su, na osnovu zaključaka usvojenih na Skupštini Opštine Kotor 2008. godine, podjeljene u četiri segmenta:

1. Manifestacije u organizaciji Kulturnog centra
2. Manifestacije od interesa za opštinu
3. Lokalne manifestacije
4. Ostale manifestacije

Za javne kulturne manifestacije u budžetu Opštine Kotor u 2012. godine bilo je odvojeno 300.000 EUR, a Lokalne manifestacije su se u 2012. god. finansirale iz sredstava Turističke organizacije Kotor. Raspodjela ovih sredstava može se vidjeti na grafikonu 11.

**GRAFIKON 11 - PREDVIĐENA BUDŽETSKA SREDSTVA OPŠTINE KOTOR
ZA KULTURNE MANIFESTACIJE – U EUR (2012.)**

MANIFESTACIJE U ORGANIZACIJI KULTURNOG CENTRA

Pod ovim manifestacijama podrazumijevaju se pozorišne i bioskopske predstave, književne večeri i likovne izložbe koje su dio redovnog programa Kulturnog centra „Nikola Đurković”.

MANIFESTACIJE OD INTERESA ZA OPŠTINU (INTERNACIONALNOG KARAKTERA)

Krajem 2008. godine konstituisan je „Međunarodni festival Kotor Art”, kao festival od posebnog interesa za Crnu Goru. To je i ozvaničeno potpisivanjem Sporazuma između resornog Ministarstva, Opštine Kotor i nosilaca organizacije dotadašnjih manifestacija. Sporazumom je uređen status organizacija i način finansiranja festivala. Festival je objedinio postojeće manifestacije u Kotoru (Međunarodni festival pozorišta za djecu, Don Brankove dane muzike i Internacionalnu smotru mode) sa novim manifestacijama Kotor ArTeatar, Pjaca od Filozofa. Kotorski festival pozorišta za djecu osnovan je 1993. godine pod nazivom Jugoslovenski festival pozorišta za djecu. Festival je osnovan u cilju njegovanja pozorišnog stvaralaštva za djecu, razvoja estetskog vaspitanja mlađih, podsticanja dječjeg stvaralaštva i afirmisanja svih vrsta umjetnosti uz pomoć teatra kao osnovnog medija, koji svakoj pruža široke mogućnosti, kao i kulturnih vrijednosti u svrhu prezentacije ovih prostora. Svoje uporište ima u dvodecenijskoj tradiciji pozorišta za djecu, koje je postalo sastavni dio kulturnog života grada. Tokom svog dvadesetogodišnjeg trajanja u zvaničnoj takmičarskoj konkurenciji odigrana je 391 pozorišna predstava, prisustvovalo je preko 275.000 gledalaca, 2.200 umjetnika profesionalaca, 35 zemalja učesnika, preko 14.000 djece umjetnika, 570

pratećih i programa dječjeg stvaralaštva, preko 50 lokacija na kojima su realizovani programi, preko 1.500 profesionalaca I volontera u organizaciji Festivala. Muzički segment festivala, nazvan od 2007. godine „Don Brankovi dani muzike“, po preranom preminulom ko-osnivaču festivala don Branku Sbutegi, održava se od 2001. godine. Tokom dvanaest godina festivala organizovano je više od 200 koncerata uglavnom klasične i duhovne muzike na kojima su svirali umjetnici/ce iz 21 zemlje svijeta. Koncerti su se uglavnom održavali u kotorskim crkvama, koncertnim dvoranama i trgovima u Starom gradu.

Internacionalna smotra mode održana je 2009. i 2010. godine u okviru Kotor Art festival u suorganizaciji beogradske modne agencije „Fabrika“ i Opštine Kotor. Opština Kotor, kao suorganizator učestvuje u finalnom segmentu ove manifestacije gdje, pored obezbjeđivanja finansijskih sredstava, realizuje i niz organizacionih poslova. Festival mode traje dva dana i okuplja značajna imena iz svijeta mode.

Međunarodni festival klapa Perast se održava već deset godina krajem juna u organizaciji istoimene NVO. Klapsko pjevanje je specifično za prostore Južnog Jadrana. Festival se održava na centralnom gradskom trgu u Perastu.

Tradicionalni zimski karneval je jedinstvena animaciona manifestacija koja se tradicionalno održava na području opštine u februaru. U mnoštvu karnevalskih grupa i maski iz Kotora i drugih gradova Crne Gore, brojni posjetioci/teljke mogu vidjeti i uživati u koloritu originalnih kostima, ritma i mediteranskog duha domaćeg stanovništva.

Internacionalni ljetnji karneval, održava se u avgustu na otvorenim prostorima gradske rive i starog grada uz učešće karnevalskih grupa iz Kotora, Crne Gore i inostranstva. Slično zimskom karnevalu i ljetnji karneval je namijenjen zabavi i slavlju na ulicama i trgovima. Kotorski karneval je dobio prestižnu turističku nagradu WBA za najbolju manifestaciju u 2005. godini u Crnoj Gori, kao i nagradu 21. novembar grada Kotora.

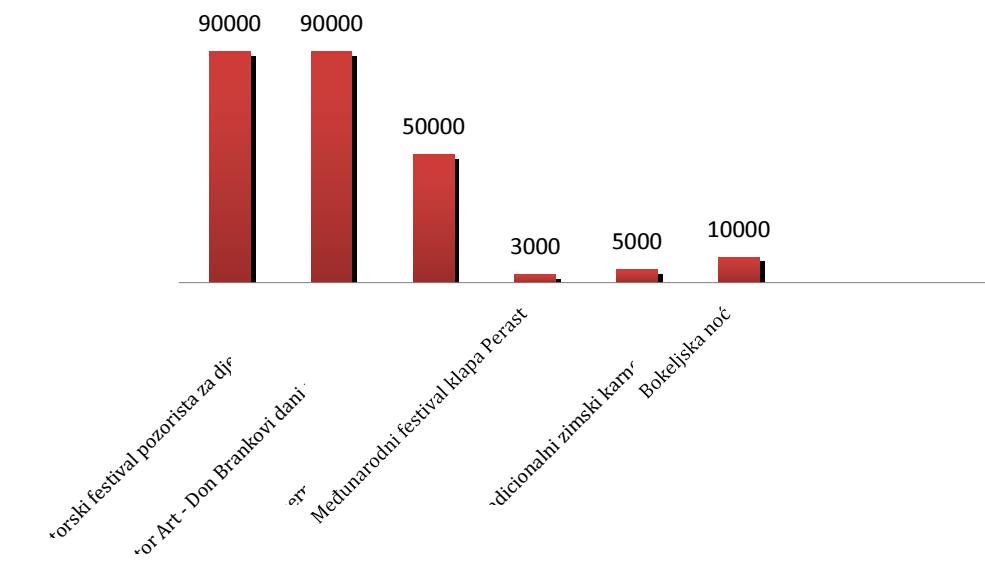
Bokeljska noć je manifestacija nastala prije tri vijeka i po kojoj je Kotor, po kreativnosti i duhu svojih žitelja, postao prepoznatljiv i van granica Crne Gore. To je svojevrsni karneval u kome ključnu mesto imaju maštovito dekorisane barke u dijelu zaliva ispred starog grada, praćene različitim svjetlosnim efektima. Uporedo sa ukrašenim barkama koje se lagano kreću, na kotorskim trgovima traje zabava uz pjesmu, igru i veselu atmosferu do ranih jutarnjih časova. Raspoljila finansijskih sredstava iz budžeta Opštine Kotor za kulturne manifestacije od značaja za opština Kotor može se vidjeti na grafikonu 12.

Moffem Prvim mini-festivalskim izdanjem 2012. god. MOFFEM se uspio pozicionirati na međunarodnoj mapi svjetskih festivala, postavljajući visoke standarde u pogledu svog programskega sadržaja i pratećih segmenata. Dugoročna misija Festivala sadrži viziju da se u Kotoru formira važan filmski centar na Mediteranu koji će dati višeslojni doprinos državi Crnoj Gori, ali i širem regionu. MOFFEM je posvećen regeneraciji i revitalizaciji nacionalne filmske kulture, a festivalski koncept ilustruje posebnu inovativnost i originalnost u svom fokusu na bogatu filmsku produkciju Sredozemlja. Filmska umjetnost svojom neposrednošću nudi mogućnost drugačije spoznaje gledanja na svijet, razvijanje svijesti o drugim kulturnim, duhovnim i vjerskim vrijednostima, a MOFFEM namjerava upravo da afirmiše demistifikaciju nacionalnih i drugih granica promovišući međukulturalnu saradnju i razumjevanje među državama i etnosima regiona.

Festival je planiran da se održava svake druge godine.

GRAFIKON 12 – PREDVIĐENA BUDŽETSKA SREDSTVA OPŠTINE KOTOR ZA KULTURNE MANIFESTACIJE OD ZNAČAJA ZA OPŠTINU KOTOR – U EUR (2012.)

Kultурне манифестације од значаја за општину Котор

ЛОКАЛНЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ

Локалне манифестације, pogотову one sa drugom традицијом, takođe представљају један од већих културних ресурса општине Котор. Нарочито one sa вјековном традицијом, попут Fašinade, Gađanja kokota i kićenja Mađa, могле би, уз другаčiji marketing, да представљају првопризвредну туристичку атракцију.

Гађање kokota је манифестација која обилježava побјedu Peraštana nad Turcima 1654. год. Slavi се Peraška Gospa, свира Градска музика, игра коло Bokeljske mornarice испред цркве Sv. Nikole и одрžава се миса са процесијом Gospine слике. Nakon тога сlijedi гађање kokota што симболише dan odbijanja turske pomorske флote на Verigama od стране Peraštana 15. маја 1654. године. Onaj koji pogodi kokota добија šugaman (peškir) на којем је обилježена godina bitke i гађања и чаšćava se vinom.

Fašinada је petовјековна традиционална манифестација, која се одрžава сваке године 22. јула, на дан када је, према предању, нађена слика Богородице са малим Христом на хиди испред Perasta (1452. године). Свећаност подразумијева ritualnu процесију коју чине окићени čamci и барке, која се традиционално креће oko ostrva Gospa od Škrpjela u Perastu. Свећаност Fašinade подразумијева традиционално насиpanje камена, које барке из залива довозе до ostrva и затим га izbacuju oko obale. У sveћаности коју прате народне пјесме учествују само muškarci. Prema starom обичају, na ostrvu se потом, u večernjim satима, припрема riblja večera.

Kićenje Mađa (поздрав мају, 1. мај) - Mađ je обичај kićenja stabla mladog briješta као знак veselja radi почетка proljeća. Najvjerovaljnije se radi о ostacima paganskog обичаја како bi se dočaralo proljeće и slikovito iskazala želja stanovništva za plodnom godinom, sunčanim и priјатним danima, smijehom и veseljem. Običaj nalaže да posljednji ženik bere stablo briješta и posadi ga na perašku pjacu испред цркве Sv. Nikole. Mladi okite stablo boćicama mlijeka и вина као и suvim kolačima (koromanima). Nakon тога, uz zvuke mandolina и пјесму, građanstvo и гости idu u kafanu или na pjacu na bijelu kafu sa koromanima.

Fešta Kamelija је традиционална манифестација која обухвата izložbe aranžmana od cvijeta kamelije praćene likovnim izložбама и radionicama u природи, kulturno забавним програмом и традиционалним балом са избором Dame kamelije која се одрžава у Stolivu.

Kostanjada је fešta u slavu kestenova koji rastu u šumi na obroncima brda Vrmac iznad

Stoliva.

Zimski karneval u Prčnju se tradicionalno organizuje u malom primorskom mjestu nadomak Kotora, uz mnoštvo karnevalskih grupa i bogat kulturno-zabavni program.

Bokeška kužina je tradicionalna manifestacija koja svojim koloritom, mirisom, umijećem i bogatom kulinarskom trpezom oduševljava brojne posjetioce i gurmane. Kulinarski identitet Boke Kotorske stvarao se od recepata najrazličitijeg porijekla kroz kontakte sa različitim narodima koji su dolazili i odlazili.

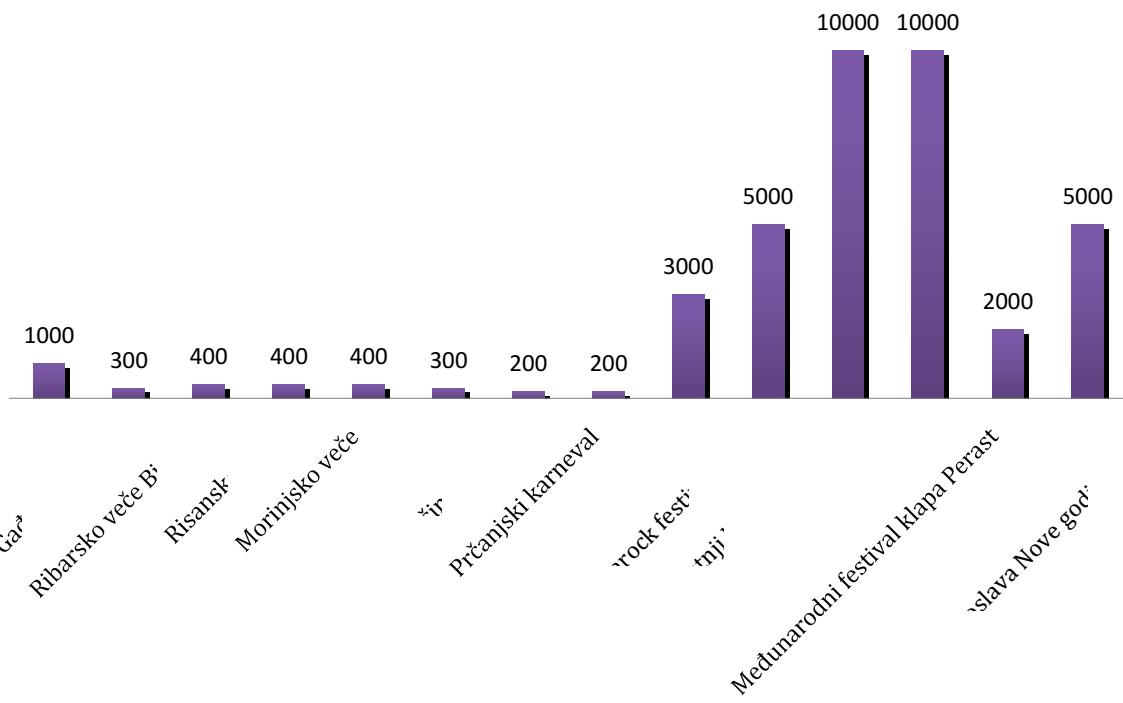
Klarinet fest - u okviru ovog festivala se, pored koncerata, održavaju i edukativni seminari za stručno usavršavanje nastavnika/ca, učenika/ca, studenata/kinja i amatera/ki na instrumentima (klarinet, bas klarinet, saksofon i kamerna muzika). U toku trajanja festivala, svakog dana, u jutarnjim i popodnevnim satima se održavaju preformansi „Oživimo kotorske pjace“ (klarinetišti-ulični svirači u kombinacijama duo, trio, kvartet, kvintet...).

Searock festival - riječ je o međunarodnom rock festivalu koji je 2012. godine trajao dva dana i u toku kojega su se publici u Kotoru predstavili rock sastavi iz Crne Gore, Hrvatske, Norveška SAD.

Finansijska sredstva predviđena za održavanje lokalnih kulturnih manifestacija predstavljena su na grafikonu 13.

GRAFIKON 13 – PREDVIĐENA BUDŽETSKA SREDSTVA TURISTIČKE ORGANIZACIJE ZA LOKALNE KULTURNE MANIFESTACIJE – U EUR (2012)

Lokalne kulturne manifestacije

KULTURNE PRAKSE GRAĐANA I GRAĐANKI OPŠTINE KOTOR

Važan dio analize trenutnog stanja u kulturi opštine Kotor predstavlja analiza kulturnih potreba, kulturnih navika, ukusa, znanja o kulturi, posjedovanja kulturnih objekata i opreme građana/ki opštine, te njihove ocjene kulturne ponude u opštini. Ove fenomene objedinjeno smo nazvali kulturnim praksama građana i građanki opštine Kotor.

Istraživanje je dizajnjirano kao telefonsko anketno istraživanje sa 31 pitanjem na neproporcionalnom stratifikovanom uzorku od po 250 ispitanika/ca u sve tri opštine u Boki Kotorskoj (ukupno 750 ispitanika/ca). Anketirano je ukupno 668 ispitanika/ca (89,1% planiranog uzorka), od toga je u opštini Kotor i u opštini Herceg Novi anketirano po 225 ispitanika/ca (90% planiranog uzorka), a u opštini Tivat 218 ispitanika/ca (87,2% planiranog uzorka).

U uzorak je ušlo 56,8% žena i 43,2% muškaraca na nivou čitavog regionala, a 62,2% žena i 37,8% muškaraca u opštini Kotor. Na nivou Boke Kotorske u uzorku među starosnim grupama u uzorku dominira generacija od 46 do 65 godina (34,3%), potom je najzastupljenija generacija od 31 do 45 godina (27,2%), mlađi između 18 i 30 godina (24,0%) i stariji od 65 godina (14,2%). U opštini Kotor u uzorak je ušlo 17,9% ispitanika/ca starih između 18 i 30 godina; 22,0% onih koji pripadaju starosnoj grupi od 31 do 45 godina; 41,3% ispitanika/ca između 46 i 65 godina i 18,8% starijih od 65 godina. U regionalnom uzorku ima 54,6% ispitanika/ca sa srednjoškolskim obrazovanjem, 6,4% ispitanika/ca sa osnovnom školom i nižim obrazovanjem i 39% onih sa višom školom, fakultetom ili još višim obrazovanjem. U opštini Kotor takođe među obrazovnim grupama dominiraju ispitanici sa srednjom školom kao najvišim stupnjem obrazovanja (53,8%), ispitanika/ca sa višom školom i još višim obrazovnim nivoom ima 37,8%, a onih čije se obrazovanje završilo osnovnom školom ima

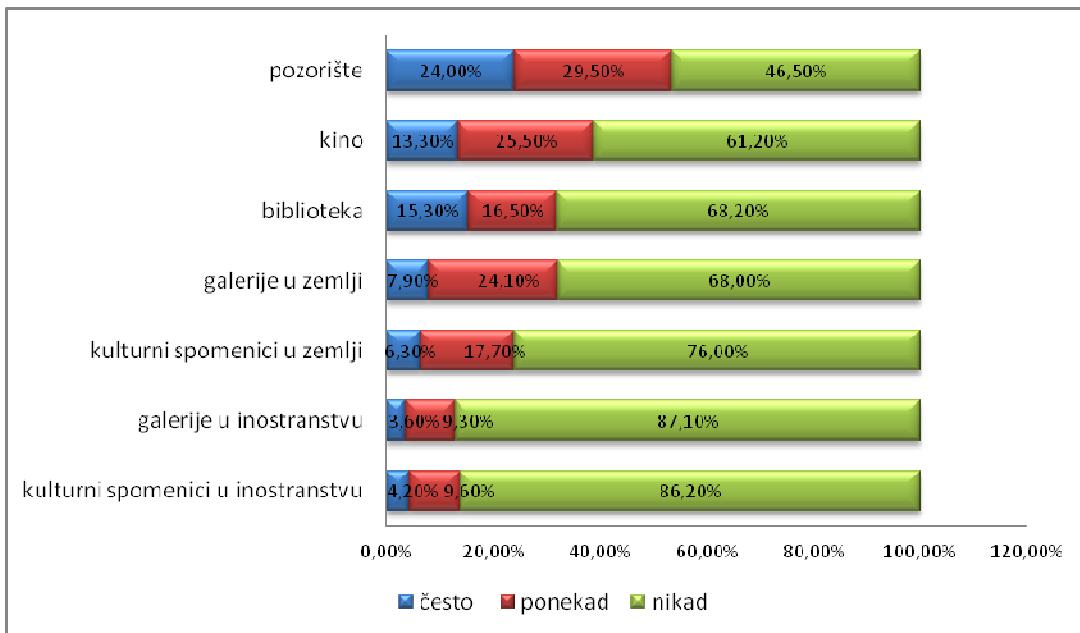
8,4%. Među grupama zanimanja, u uzorak u čitavoj Boki ušlo je 11% poljoprivrednika i nekvalifikovanih radnika; 20,8% kvalifikovanih i visokokvalifikovanih radnika; 21,3% nižih stručnjaka; 7,9% službenika, 16,7% malih privrednika; 18,3% stručnjaka, 4,4% velikih privrednika i rukovodilaca (direktora, visokih vojnih i policijskih oficira). U slučaju opštine Kotor u uzorak je ušlo 14,6% poljoprivrednika i nekvalifikovanih radnika; 18,8% kvalifikovanih i visokokvalifikovanih radnika; 24,0% nižih stručnjaka; 4,2% službenika; 8,9% malih privrednika; 21,9% stručnjaka, 5,2% velikih privrednika i rukovodilaca I 2,6% izdržavanih lica (domaćica i nezaposlenih). Tamo gdje su postojali validni podaci, penzionere smo kodirali prema njihovim prethodnim zanimanjima, učenike i studente koji su ušli u uzorak rekodirali smo prema zanimanju njihovih roditelja, a nezaposlene prema zanimanju njihovih zaposlenih supružnika. Iako se radi o neproporcionalnom uzorku, čiji cilj i nije dobijanje preciznih podataka o populaciji, već prije ustanovljenje osnovnih trendova, treba imati na umu da su u uzorku u opštini Kotor disproportionalno zastupljene pripadnice ženskog pola; građani/graćanke starosti između 46 i 65 godina; visokoobrazovani i u skladu s tim pripadnici zanimanja nižih stručnjaka i stručnjaka. Ove disproportcije naravno imaju uticaja i na rezultate koji se tiču kulturnih praksi.

U upitniku su pored prikupljanja osnovnih socio-demografskih podataka za ispitanike/ce (i njihove roditelje i supružnike) od ispitanika/ca traženi i odgovori koji se tiču njihovih kulturnih potreba, njihovih kulturnih navika, ukusa, posjedovanja kulturnih dobara (knjiga) i njihova ocjena kulturne ponude u opštini i drugim djelovima Boke. Za potrebe strateškog planiranja, analizirali smo kulturne navike građana i građanki opštine Kotor, njihove ukuse i ocjenu kulturne ponude u opštini.

KULTURNE NAVIKE GRAĐANA I GRAĐANKI OPŠTINE KOTOR

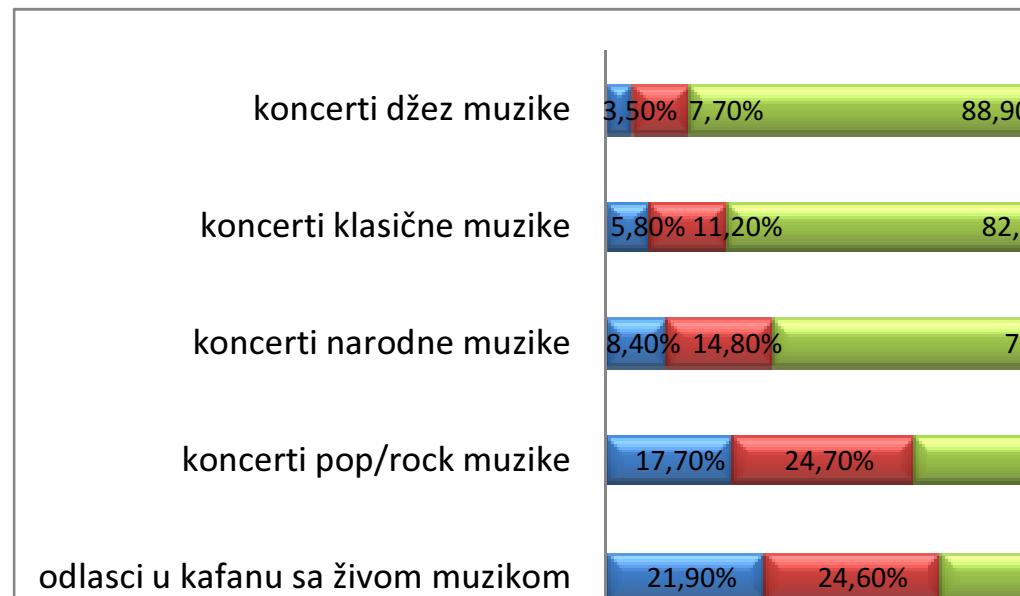
Što se tiče faktičkih aktivnosti građana/ki u slobodnom vremenu, istraživanje je pokazalo da značajan broj anketiranih ne pohađa programe kulturnih institucija. Tako npr. gotovo polovina ispitanika/ca iz uzorka u čitavoj Boki nije tokom 12 mjeseci prije anketiranja bila u pozorištu, više od 60% njih nije bilo u kinu, skoro 70% ispitanih nije koristilo usluge biblioteke niti posjetilo umjetničke galerije u zemlji. A više od 85% njih nije bilo u umjetničkim galerijama, niti je pak posjetilo kulturne spomenike u inostranstvu (vidi grafikon 14). Na drugoj strani, onih koji često pohađaju programe kulturnih institucija ili obilaze kulturne spomenike (u našem istraživanju više od 4 puta godišnje) ima manje od 10% kada su u pitanju umjetničke galerije, oko 15% za biblioteke i bioskope i do 25% kada je u pitanju pozorište.

GRAFIKON 14 – KOLIKO SU PUTA UČESTVOVALI U NAVEDENIM AKTIVNOSTIMA U 12 MJESECI PRIJE ANKETIRANJA (BOKA KOTORSKA)

Slične pravilnosti se mogu uočiti i kada su pitanju koncerti (pop/rok muzike, džez muzike, klasične muzike, ali i narodne muzike). Ni na jednom koncertu klasične muzike nije bilo više od 80% anketiranih iz sve tri opštine Boke, dok se za narodne muzike taj procenat kreće oko 75%. Jedino koncerti pop/rok muzike imaju nešto manji procenat apstinenata, koji je i dalje veći od polovine anketiranih. Među redovnim posjetiocima koncerata ima 3,5% onih relativno često idu na koncerte džez muzike; 5,8% ispitanika/ca koji posećuju koncerte klasične muzike i 8,5% anketiranih za koncerte narodne muzike. Skoro 20% anektiranih bilo je u 12 mjeseci prije anketiranja više od četiri puta na koncertima pop/rok muzike (vidi grafikon 15).

GRAFIKON 15 – KOLIKO SU PUTA UČESTVOVALI U NAVEDENIM AKTIVNOSTIMA U 12 MJESECI PRIJE ANKETIRANJA (BOKA KOTORSKA)

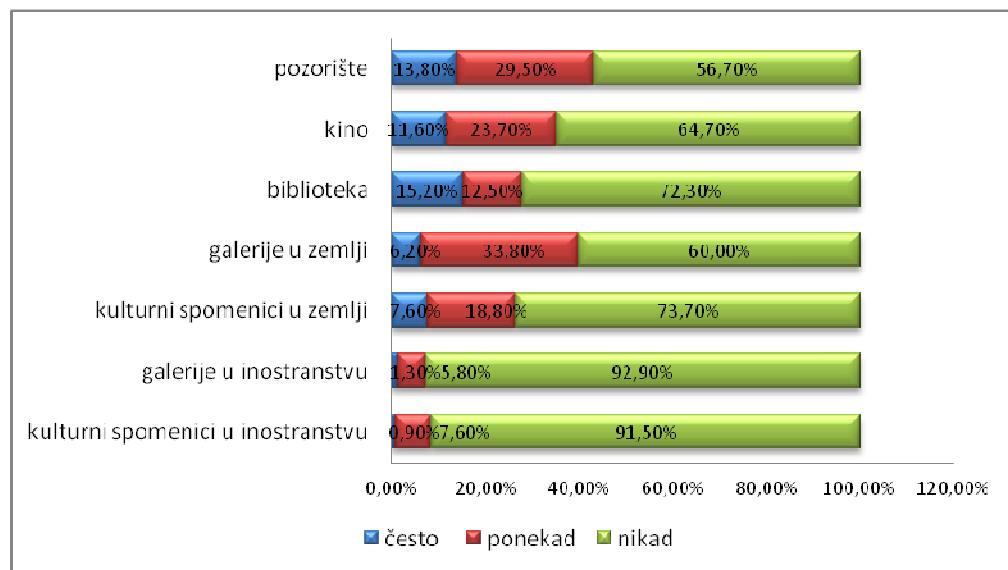

Kao alternativne aktivnosti u slobodnom vremenu (u odnosu na kulturnu participaciju) u

upitniku smo ponudili posjete sportskim događajima i odlaske u kafane/restorane sa živom muzikom. Iako je procenat onih koji su na ovaj način koristili slobodno vrijeme značajno veći (26,2% često odlazi na sportske događaje, a još 25,9% povremeno; dok 21,9% često odlazi u kafanu/restoran sa živom muzikom i još 24,6% to čini povremeno), ipak je procenat neaktivnih u čitavom regionu Boke dosta veliki (47,9% nije bilo na sportskim događajima godinu dana prije anektiranja i 53,5% nije odlazilo u kafane/restorane gdje su mogli da slušaju muziku uživo).

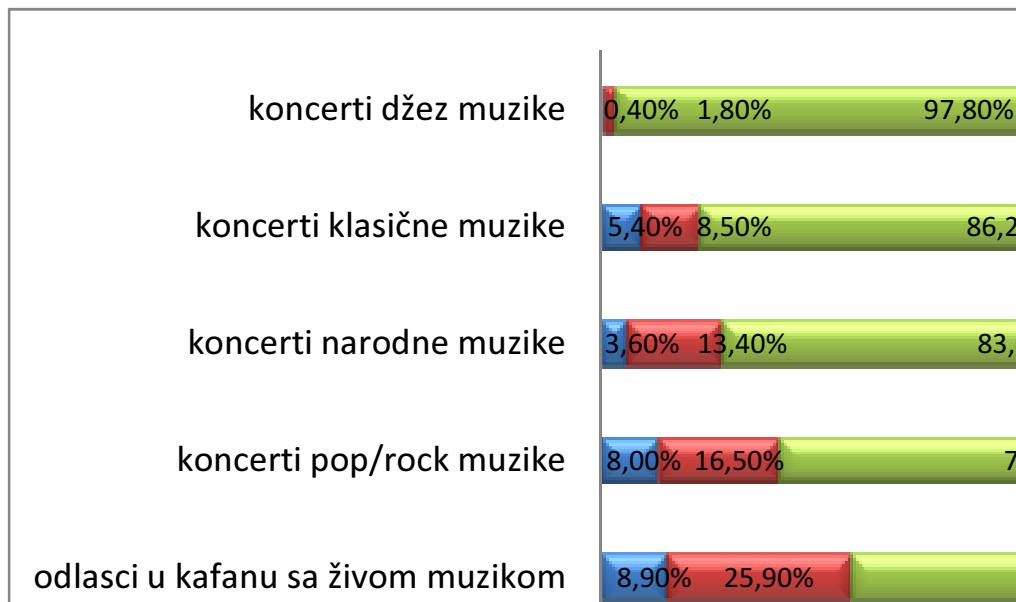
U slučaju kulturnih navika građana i građanki opštine Kotor (vidi grafikone 16 i 17) ovi trendovi niskog nivoa participacije su još izraženiji – izuzev u slučajevima posjeta umjetničkim galerijama i posjeta kulturnim spomenicima u zemlji. Čak 56% anketiranih iz opštine Kotor nije ni jednom bilo u pozorištu u 12 mjeseci pre anektiranja; 64,7% nije bilo u kinu, a 72,3% nije koristilo usluge biblioteke. Čak i u slučaju koncerata, više od tri četvrtine ispitanika/ca nije bilo ni na jednom koncertu pop-rok muzike, a čak 86,2% nije bilo na koncertima klasične muzike i 97,8% na koncertima džeza muzike.

GRAFIKON 16 – KOLIKO SU PUTA UČESTVOVALI U NAVEDENIM AKTIVNOSTIMA U 12 MJESECI PRIJE ANKETIRANJA (OPŠTINA KOTOR)

GRAFIKON 17 – KOLIKO SU PUTA UČESTVOVALI U NAVEDENIM AKTIVNOSTIMA

U 12 MJESECI PRIJE ANKETIRANJA (OPŠTINA KOTOR)

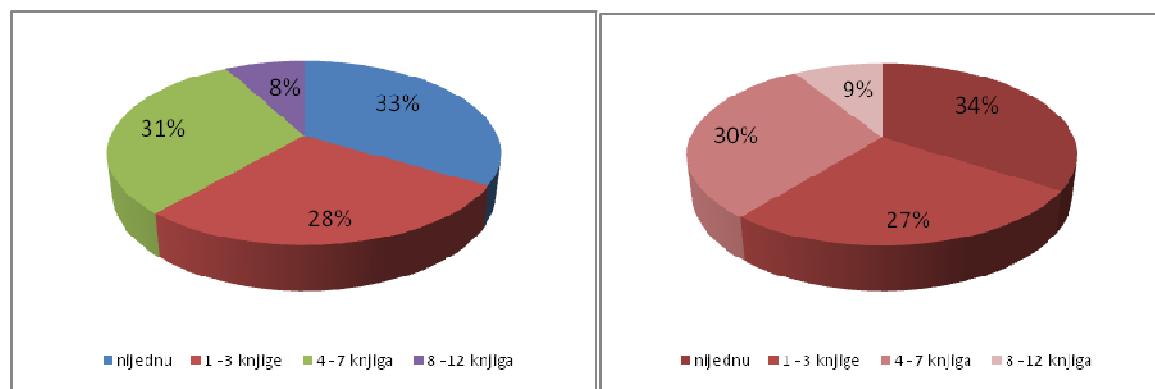

Ovaj nizak nivo kulturne participacije nije izuzetak kada se poredi sa rezultatima dobijenim u istraživanjima kulturne prakse u regionu (Srbiji i Makedoniji), niti pak ni u zemljama Evropske Unije. Ali on dosta jasno pokazuje ograničenja u koncipiranju kulturne politike, vezana za obim potencijalne publike za određene tipove aktivnosti.

Pored kulturnih navika u javnoj sferi u istraživanju smo ispitivali i kulturne navike u privatnoj sferi – vezana, na jednoj strani, za tradicionalnu djelatnost čitanja beletristike, a na drugoj strani, za savremeno korišćenje kompjutera (u njegovim mnogobrojnim formama). Grafikoni 18 pokazuje da među ispitanicima/cama ima približan broj onih koji ne čitaju (33,5% u Boki i 34,2% ispitanika/ca iz opštine Kotor), onih koji čitaju malo (28% na nivou Boke i 27% među anketiranim u Kotoru) i onih koji su pasionirani čitači 8% na nivou uzorka iz čitavog zaliva i 9% u Kotoru.

GRAFIKONI 18 i 19

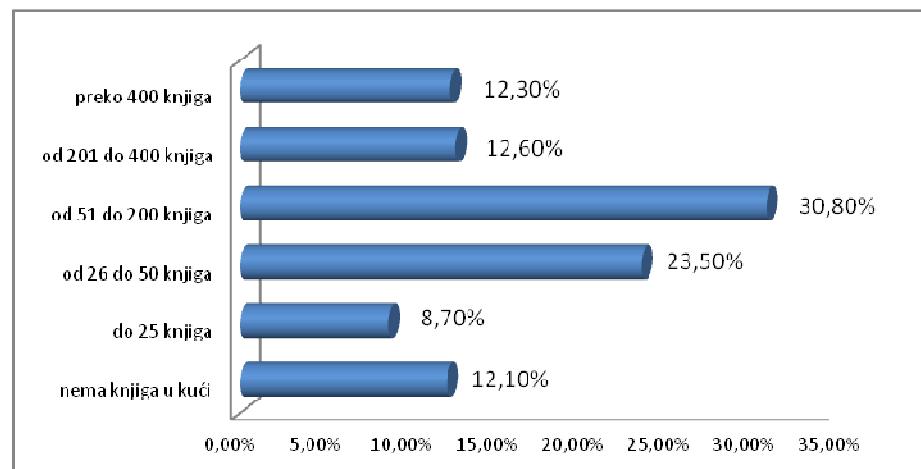
KOLIKO SU KNJIGA PROČITALI ZA VLASTITO ZADOVOLJSTVO U 12 MJESECI PRIJE ANKETIRANJA GRAFIKON 18 - BOKA KOTORSKA, GRAFIKON 19 - OPŠTINA KOTOR

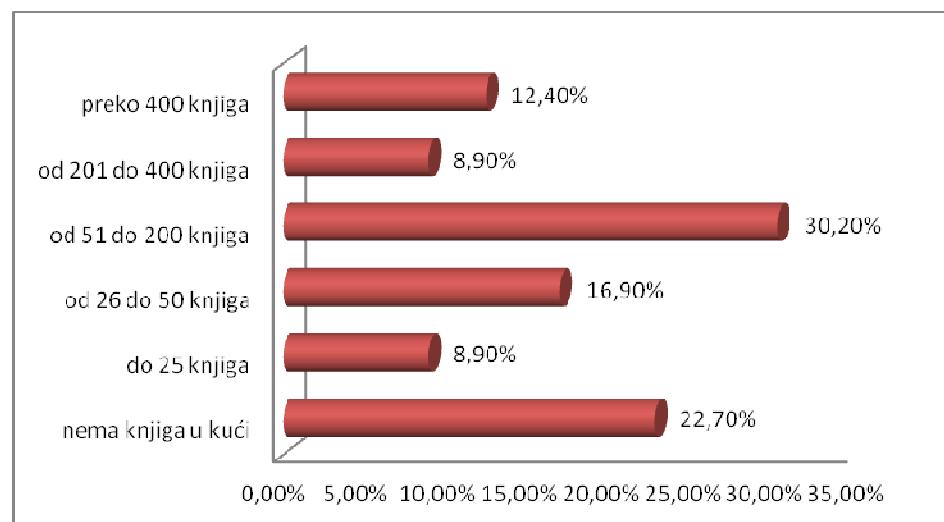
Ispitanike/ce smo pitali i za veličinu njihovih kućnih biblioteka. Kao što to obično i biva,

pasionirani čitači imaju i obimne biblioteke. Biblioteke sa više 400 knjiga među anketiranima iz čitave Boke ima 12,3%, a još 12,6% ima kućne biblioteke koje bi se mogle smatrati solidnim (200 – 400 knjiga). Na drugoj strani, 12,1% ispitanih nema knjiga u kući, a još 9,2% ima kućne biblioteke sa manje od 25 knjiga. Među anketiranim iz opštine Kotor sličan je procenat onih sa velikim kućnim bibliotekama (12,4%), a nešto manji broj onih sa bibliotekama između 200 i 400 knjiga (8,7%). Ali je zato značajno veći procenat onih koji nemaju knjiga među anketiranim iz Kotora (22,7%), čemu treba dodati još 8,9% onih sa malim bibliotekama. Bar na nivou uzorka može se uočiti da „čitalačku klasu“ čini između 25% i 30% anketiranih, dok se takođe otprilike trećina ne druži baš često sa knjigom. (Vidi grafikone 20 i 21).

GRAFIKON 20 – KOLIKO KNJIGA IMAJU U KUĆNOJ BIBLIOTECI (BOKA KOTORSKA)

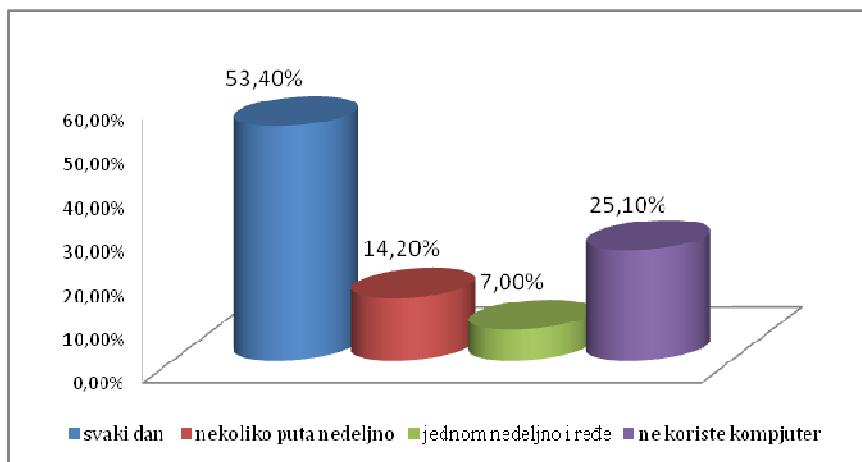
GRAFIKON 21 – KOLIKO KNJIGA IMAJU U KUĆNOJ BIBLIOTECI (OPŠTINA KOTOR)

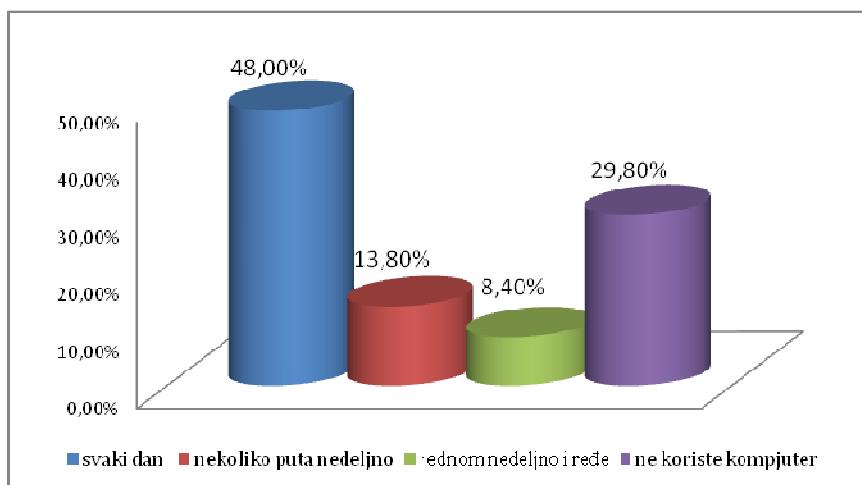
Što se pak korišćenja kompjutera tiče (grafikoni 22 i 23), 53,4% ispitanika/ca iz Boke

svakodnevno koristi kompjuter, a jedna četvrtina (25,1%) ga ne upotrebljava. U slučaju anketiranih iz opštine Kotor procenat onih koji svakodnevno koriste kompjutere iznosi 48%, a skoro 30% ispitanika/ca ih ne koristi.

GRAFIKON 22 – KOLIKO ČESTO KORISTE KOMPJUTER (BOKA KOTORSKA)

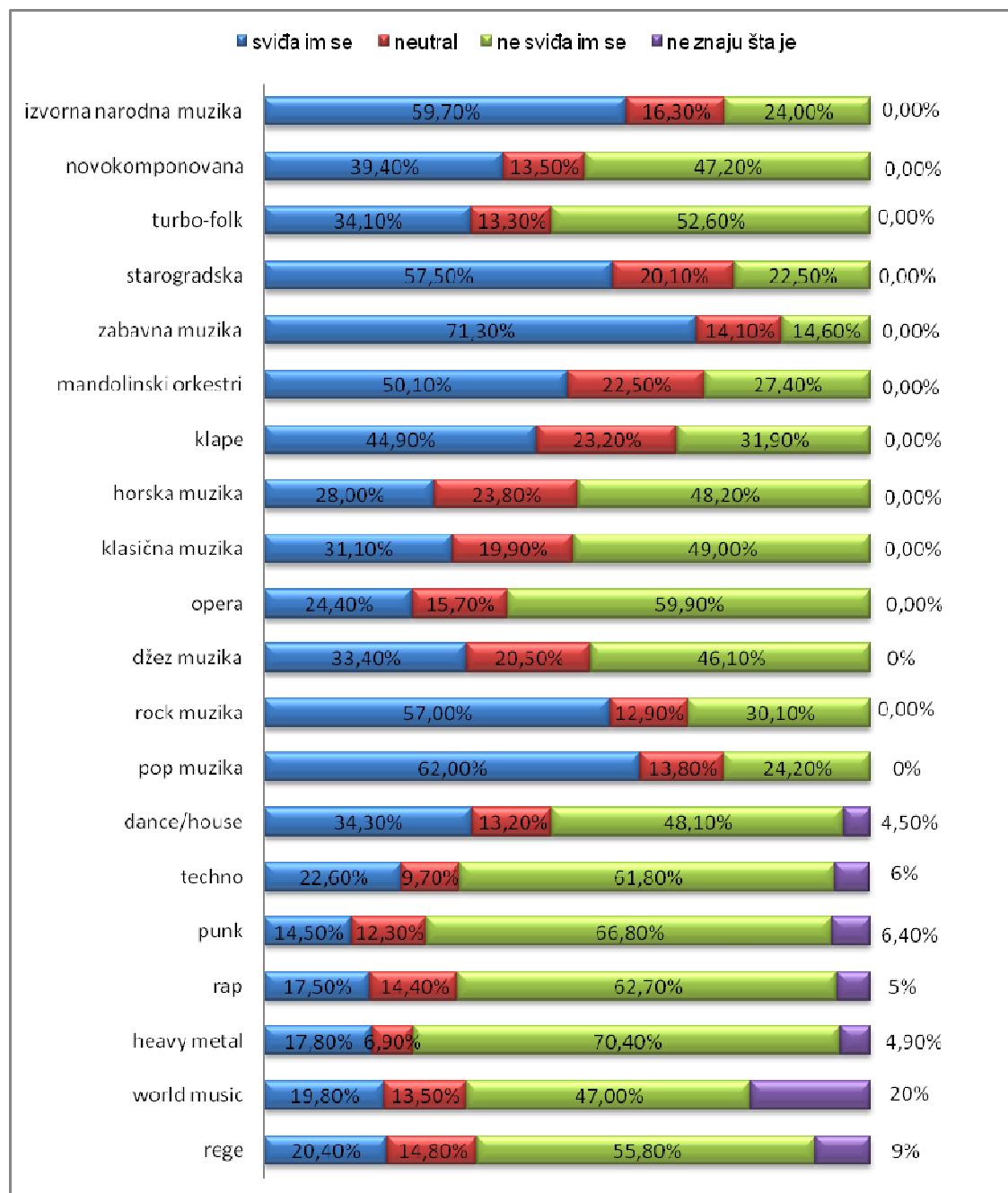
GRAFIKON 23 – KOLIKO ČESTO KORISTE KOMPJUTER (OPŠTINA KOTOR)

UKUSI GRAĐANA I GRAĐANKI OPŠTINE KOTOR

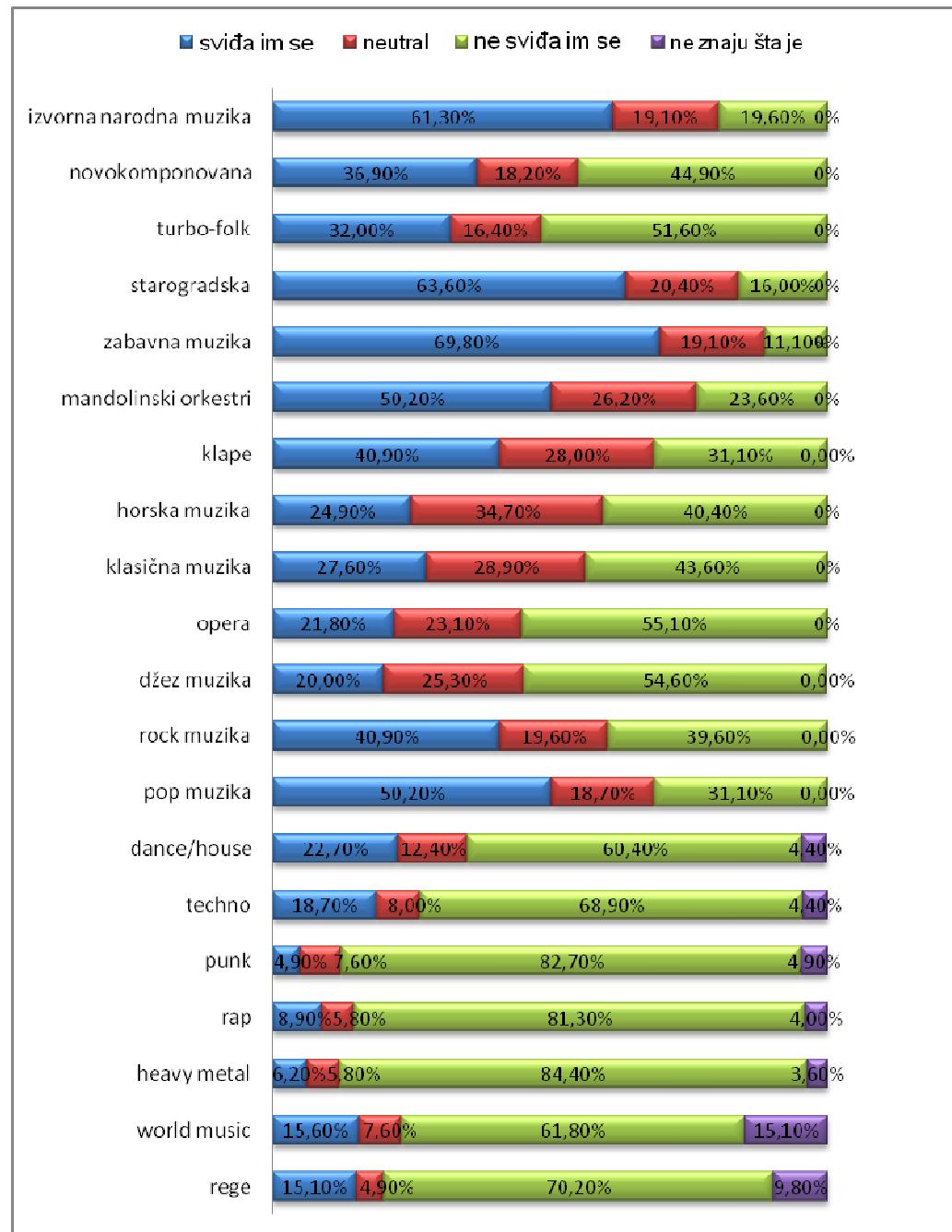
Druga bitna oblast koju smo ispitivali bile su estetske preferencije u oblasti muzike građana i građanki opštine Kotor. Kao što se može vidjeti na grafikonu 24, omiljeni muzički žanrovi u uzorku na nivou čitave Boke Kotorske su zabavna muzika 71,3%; pop muzika 62%; izvorna narodna muzika 59,7%; rok muzika 57% i starogradska muzika 57,5%. Klasičnu muziku, operu i horsku muziku voli između 25% i 30% anketiranih, a savremene forme popularne muzike (dens/haus, tehno, rep, hevi metal) između 15% i 35% anektiranih, a novokomponovanu muziku između 35 i 40%. Zanimljivo je da među anketiranim na nivou čitavog regionala, broj onih kojima se sviđaju muzičke forme tipične za bokokotorski zaliv – muzika klapa i mandolinских orkestara – kreće oko polovine anketiranih.

GRAFIKON 24 – MUZIČKI UKUS GRAĐANA I GRAĐANKI BOKE KOTORSKE

Što se muzičkog ukusa građana i građanki opštine Kotor tiče, zabavna muzika je ponovo muzički žanr koji se sviđa najvećem procentu anketiranih (69,8%). Sljedeća u hijerarhiji je starogradска muzika (63,6%), izvorna narodna muzika (61,3%), pop muzika i tamburaši, sa po 50,2% onih koji ih vole (vidi grafikon 25).

GRAFIKON 25 – MUZIČKI UKUS GRAĐANA I GRAĐANKI OPŠTINE KOTOR

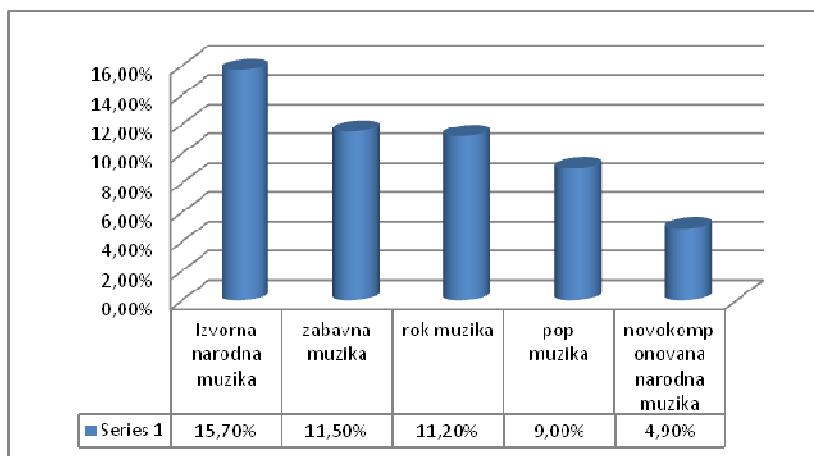

U Kotoru klasičnu muziku voli 27,6%, a opersku i horsku muziku 21,8%, odnosno 24,9% anketiranih. U odnosu na uzorak iz čitave Boke Kotorske, među anketiranim iz opštine Kotor pop i rok muzika se slušaju nešto manje (40% do 50%), a manja je i podrška savremenim popularnim muzičkim formama (od haus muzike do hevi metala) i kreće se od 5% do 20%. Dok su tamburaši nešto popularniji nego na nivou čitavog uzorka, muziku klapa među anketiranim u Kotoru voli 40% ispitanika/ca.

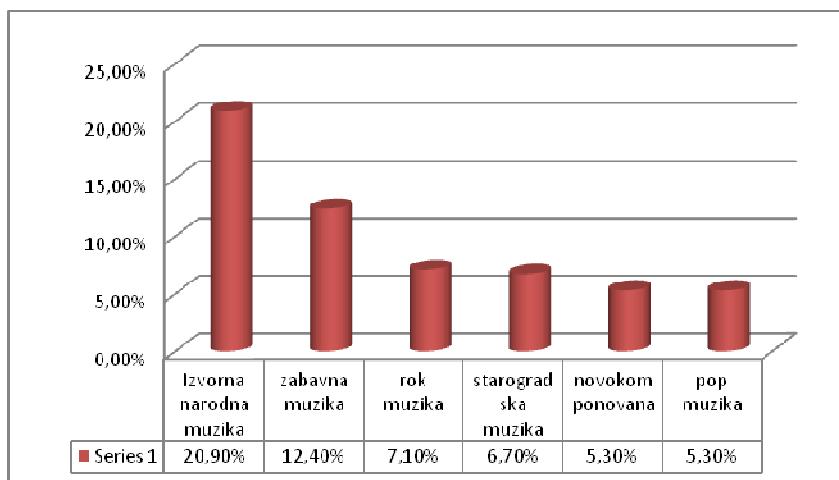
Pored toga što smo od ispitanika/ca tražili da navedu svoj odnos prema ponuđenim muzičkim

žanrovima (u rasponu od jako volim da slušam do smeta mi kad čujem) zamolili smo ih i da izdvoje jedan od muzičkih žanrova koji je njihov omiljeni. Dobijeni rezultati se mogu vidjeti na grafikonima 26 i 27.

GRAFIKON 26 – OMILJENI MUZIČKI ŽANROVI GRAĐANA I GRAĐANKI OPŠTINA BOKE KOTORSKE

GRAFIKON 27 – OMILJENI MUZIČKI ŽANR GRAĐANA I GRAĐANKI OPŠTINE KOTOR

I na nivou Boke kao cjeline i u opštini Kotor omiljeni muzički žanr je izvorna narodna muzika (u Boki za 15,7% anketiranih, a u opštini Kotor za 20,9%). Na drugom i trećem mjestu po popularnosti nalaze se zabavna i rok muzika. U čitavoj Boki za 9% omiljeni muzički žanr je pop muzika, a za 4,9% novokomponovana narodna muzika. U Kotoru pak, među anketiranimi slijedi starogradska muzika 6,7%, potom novokomponovana narodna muzika i pop muzika, sa po 5,5%.

OCJENA KULTURNE PONUDE

Posljednji aspekt istraživanja koji smo koristili u strateškom planiranju jeste ocjena kulturne ponude u opštini Kotor. Od ispitanika/ca smo tražili da navedu da li su zadovoljni brojem i kvalitetom pozorišnih predstava, književnih večeri, filmova, likovnih događaja, koncerata zabavne/pop muzike, koncerata rok muzike, koncerata narodne muzike, koncerata džez muzike, koncerata Gradske muzike i koncerata klasične muzike i da navedu svoj stav u rasponu od „izuzetno sam zadovoljan/na”, do „uopšte nisam zadovoljan/na”, a bila je ostavljena i mogućnost da navedu da određenog tipa događaja (za njihov ukus) ima previše. Potom smo od njih tražili da, po istom modelu ocijene rad Kulturnog centra u svakoj od opština i da daju ocjenu ukupne kulturne ponude u Opštini.

Kao što se može videti na grafikonima 28 do 37, procenat „izuzetno zadovoljnih“ programima koji se nude u opštini Kotor kreće se od 2% (za džez muziku) do 9% (za ponudu pozorišnih događaja), krećući se uglavnom oko 5% anketiranih. Onih koji su „uglavnom zadovoljni“ ponudom imaju između 20% i 30%, sa minimumom od 18% za džez muziku i maksimumom od 32% za pop muziku. Oni koji se određuju kao „ni zadovoljni, ni nezadovoljni“ predstavljaju tihu većinu anketiranih čiji se procenat uglavnom kreće između 35% i 40%. Ova grupa je najmanja kod ocjene pozorišne ponude (35%), a najveća kod ocjene ponude džez muzike (48%). Grupu „uglavnom nezadovoljnih“ čini 15% do 20% ispitanika/ca. Ona je najmanja za književne večeri i koncerte narodne muzike(15%), a najveća u slučaju rok muzike (21%). „Potpuno nezadovoljni“ ponudom čine grupu od 8% do 15 % ispitanika/ca, u zavisnosti od tipa kulturnih događaja. Za ponudu pop muzike je ova grupa najmalobrojnija (8%), dok je 16% ispitanika/ca potpuno nezadovoljno ponudom filmova koji se prikazuju u gradu, 15% je potpuno nezadovoljno pozorišnom ponudom, a 14% ponudom likovnih događaja. Zanimljivo je pomenuti da se u vezi sa koncertima narodne muzike pojavilo 7% onih koji su naveli da ih za njihov ukus u gradu/Opštini ima previše.

Što se tiče ocjene rada Kulturnog centra „Nikola Đurković“ 6% je istaklo da je izuzetno zadovoljno radom ove institucije, a 40% da je uglavnom zadovoljno. U konkretnom slučaju, broj onih koji nisu ni zadovoljni, ni nezadovoljni je relativno mali (23%), da bi uglavnom nezadovoljnih radom Kulturnog centra bilo 14%, a potpuno nezadovoljnih 11%. U odnosu na ocjenu cijelokupne kulturne ponude u opštini Kotor, više od polovine anketiranih je navelo da je ponudom zadovoljno (7% da je izuzetno zadovoljno, a 45% da je uglavnom zadovoljno). Uglavnom nezadovoljnih je bilo 14%, a potpuno nezadovoljnih 11%.

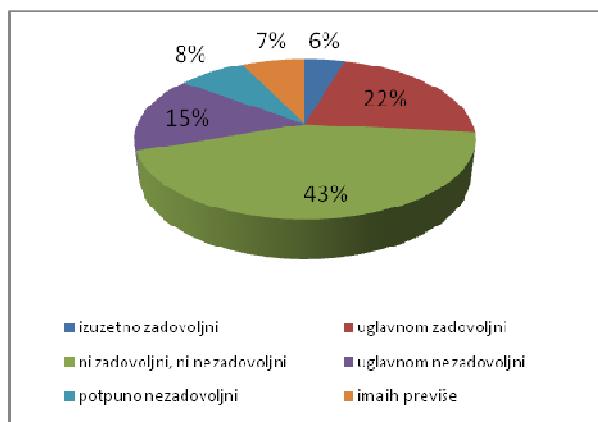
GRAFIKON 28 – OCJENA PONUDE KONCERATA ZABAVNE/POP MUZIKE (OPŠTINA KOTOR)

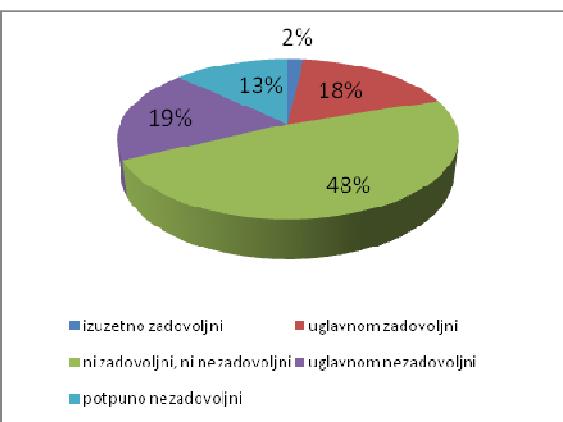
GRAFIKON 29 – OCJENA PONUDE KONCERATA ROK MUZIKE (OPŠTINA KOTOR)

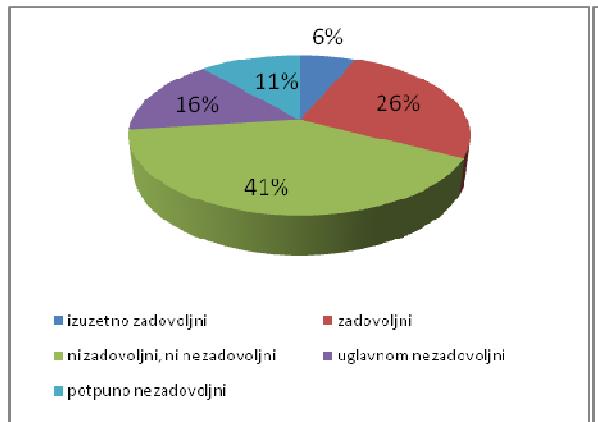
GRAFIKON 30 – OCJENA PONUDE KONCERTA
NARODNE MUZIKE (OPŠTINA KOTOR)

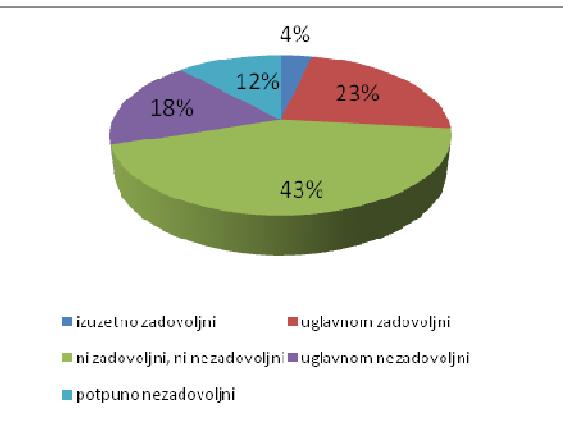
GRAFIKON 31 – OCJENA PONUDE KONCERTA
DŽEZ MUZIKE (OPŠTINA KOTOR)

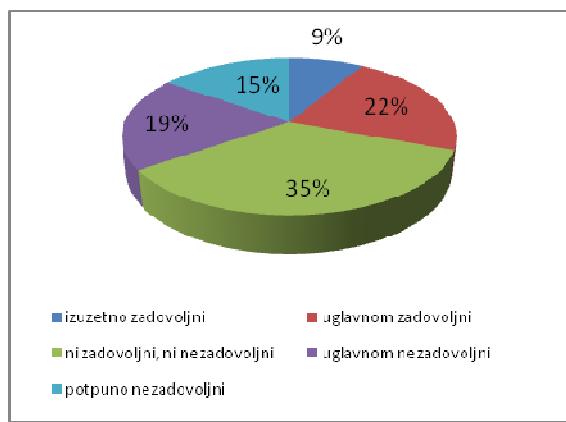
GRAFIKON 32 – OCJENA PONUDE KONCERTA
GRADSKE MUZIKE (OPŠTINA KOTOR)

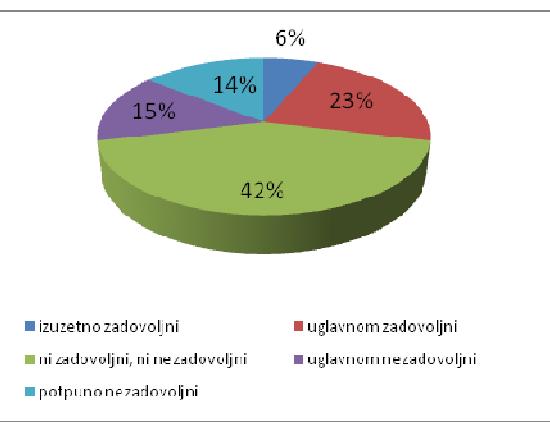
GRAFIKON 33 – OCJENA PONUDE KONCERTA
KLASIČNE MUZIKE (OPŠTINA KOTOR)

GRAFIKON 34 – OCJENA POZORIŠNE
PONUDE (OPŠTINA KOTOR)

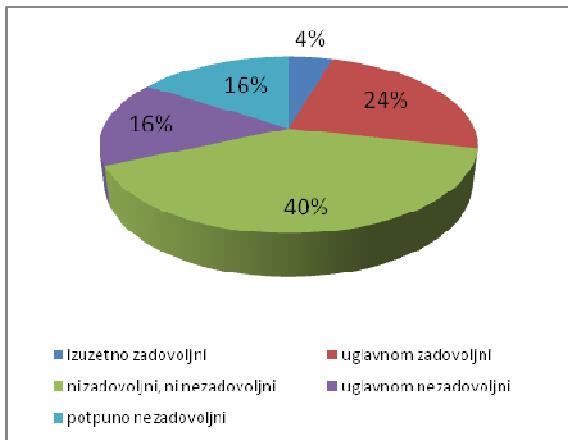
GRAFIKON 35 – OCJENA PONUDE KNJIŽEVNIH
VEČERI (OPŠTINA KOTOR)

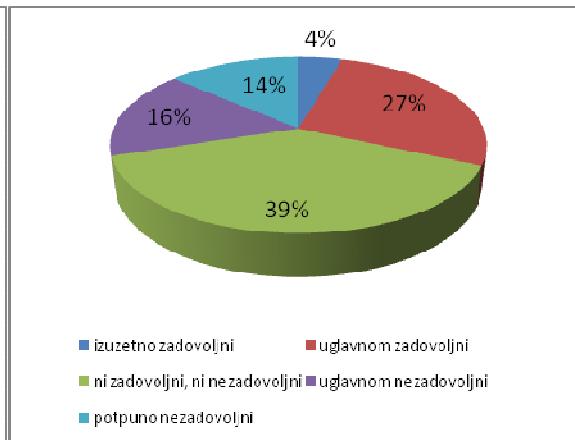
GRAFIKON 36 – OCJENA PONUDE FILMOVA

GRAFIKON 37 – OCJENA PONUDE LIKOVNIH

(OPŠTINA KOTOR)

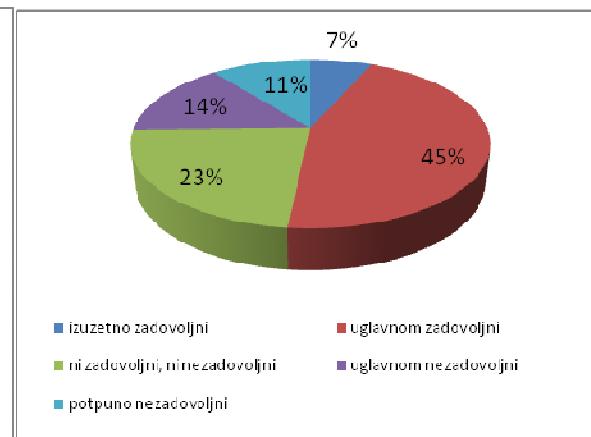
DOGAĐAJA (OPŠTINA KOTOR)

GRAFIKON 38 – OCJENA RADA KULTURNOG CENTRA U KOTORU

GRAFIKON 39 - OCJENA UKUPNE KULTURNE PONUDE U OPŠTINI KOTOR

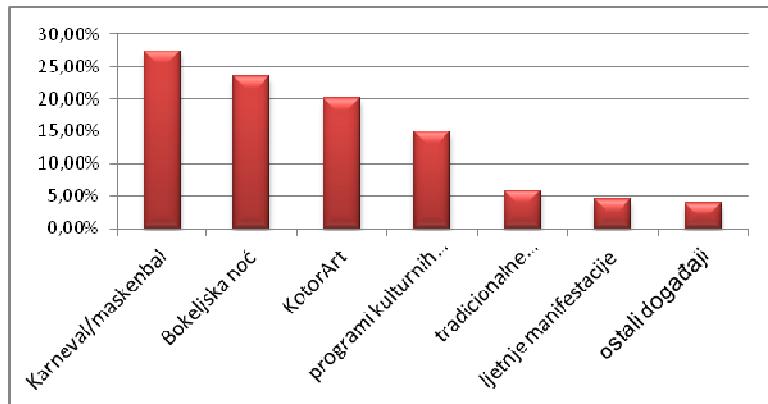
Zanimljivo je, pri razmatranju ocjene kulturne ponude u opštini, sjetiti se podataka o tome koliko građani i građanke Kotora pohađaju kulturne događaje i, s druge strane, njihovih estetskih preferencija, odnosno ukusa. Tek u ukrštanju ovih grupa informacija, moguće je procijeniti u kom pravcu bi kulturnu politiku trebalo voditi.

Ispitanike/ce smo takođe zamolili i da navedu šta ocjenjuju kao najbolji kulturni događaj u prethodnoj godini, kao i čega bi, po njihovoj procjeni, trebalo da bude više u kulturnoj ponudi grada.

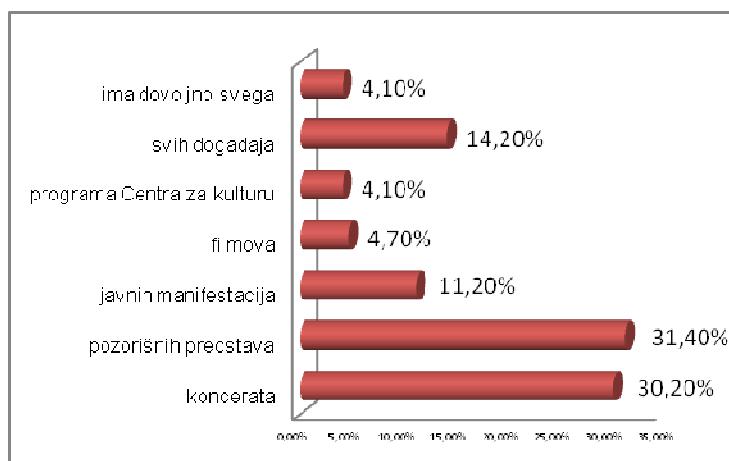
Kao što se može videti na grafikonu 40, većina se opredjeljuje za masovne, javne manifestacije, poput karnevala/maskenbala, Bokeljske noći ili pak KotorArt festivala. Redovni programi kulturnih institucija predstavljali su izuzetne događaje za oko 15% ispitanika/ca, dok je značajno manji broj njih to mislio za tradicionalne manifestacije.

GRAFIKON 40 – NAJBOLJI KULTURNI DOGAĐAJ U PROTEKLOJ GODINI

(OPŠTINA KOTOR)

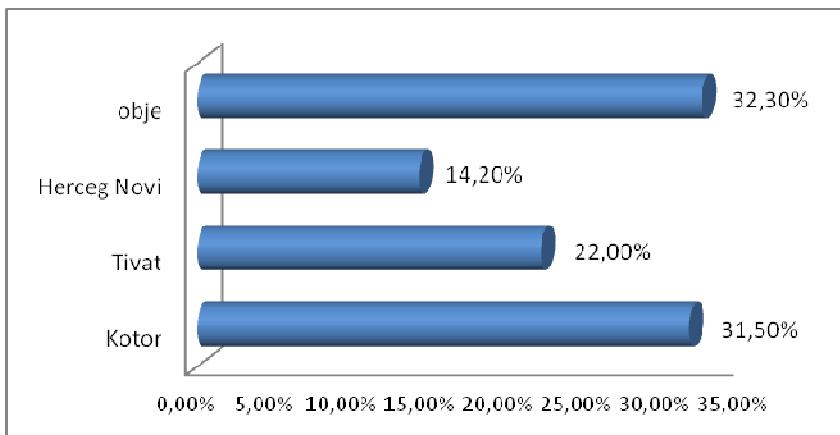
GRAFIKON 41 – ČEGA BI ŽELJELI DA IMA VIŠE U KULTURNOJ PONUDI OPŠTINE (OPŠTINA KOTOR)

Na drugoj strani, u odgovorima na pitanje čega bi željeli da ima više u kulturnoj ponudi u opštini Kotor, ispitanici/ce su se uglavnom opredijelili za pozorišne predstave (31,4%), koncerete (30,2%), dok je javne manifestacije navelo samo 11% ispitanika/ca.

U ovom segmentu istraživanja, ispitanike/ce smo pitali i da li odlaze da participiraju u kulturnim programima u neku od susjednih opština (i koju). Pokazalo se da publiku koja se kreće duž regiona u potrazi za dobrim kulturnim događajima čini otprilike 25% anketiranih iz čitave Boke Kotorske. U odgovorima na pitanje u koju od opština odlaze na kulturne programe, od ove grupe 32,3% je navelo da odlazi u obje opštine (pored njihove), 31,5% da na kulturne programe odlazi u Kotor, 22% da odlaze u Tivat, a samo 14,2% da na kulturne događaje odlaze u Herceg Novi. (Vidi grafikon 42).

GRAFIKON 42 – U KOJU OD SUSJEDNIH OPŠTINA ODLAZE NA KULTURNE DOGAĐAJE

REZULTATI SWOT ANALIZE

Kroz seriju fokus grupa i okruglih stolova, iz velikog broja individualnih intervjuja, iz upitnika koje su popunjavali akteri u kulturnom polju opštine Kotor i kroz analizu finansijskih izvještaja i dokumenata prikupljeni su podaci na osnovu kojih je bilo moguće vršiti SWOT analizu. SWOT analiza je oruđe menadžmenta kojim se vrši procjena kapaciteta aktera djelovanja – u ovom slučaju kulturnog sistema opštine Kotor - i karakteristika okruženja u kome se djelovanje odvija. Ona uključuje analizu četiri komponente²: 1. **Strengths** (snage) – pozitivnih osobina aktera; 2. **Weaknesses** (slabosti) – negativnih osobina aktera; 3. **Opportunities** (šansi) – spoljašnjih faktora koji bi mogli pozitivno da utiču na ostvarenje planiranih ciljeva ; i 4. **Threats** (pretnji) – spoljašnjih faktora koji bi mogli negativno da utiču na realizaciju ciljeva i rezultata/projekata. Rezultati SWOT analize mogu biti od pomoći i u projekciji strateških ciljeva, jer bi ovi ciljevi po pravilu trebalo da proizilaze iz *SNAGA* aktera na kojima se baziraju; njihovih *SLABOSTI* koje se ojačavaju; *PRIHLIKA* u okruženju koje se koriste i *PREPREKA* koje se izbegavaju.

SWOT analizom, na bazi prikupljenih podataka, bavio se radni tim u proširenom sastavu i njome su identifikovane neke od osnovnih snaga i slabosti kulturnog sistema opštine Kotor, kao i povoljne i nepovoljne okolnosti u okruženju koje mogu doprinijeti razvoju kulture u našoj sredini, odnosno ograničavati njen razvoj.

Kao osnovne SNAGE SEKTORA KULTURE u opštini Kotor identifikovane su:

- Izuzetno bogata kulturna baština (materijalna i nematerijalna);
- Specifičnost kulturnog predjela;
- Status Svjetske kulturne baštine (od 1979. Kulturno i prirodno-istorijsko područje Kotora na UNESCO-voj listi);
- Vijekovna urbana tradicija (Kotor – „grad oduvijek”, kao i Perast i Risan);
- Kulturna raznolikost (interkulturnost i multikonfesionalnost);
- Međunarodne kulturne manifestacije i tradicionalne lokalne manifestacije;
- Kulturni akteri/ke (institucije kulture, NVO sektor, crkve, lokalni umjetnici/ce, amateri/entuzijasti);
- Postojanje posebnih sektora i tijela u okviru lokalne samouprave (Sekretarijata za kulturu, sport i društvene djelatnosti i Savjeta za kulturu);

² SWOT ne znači ništa, nego je naziv ovog tipa analiza u stvari akronim, izведен iz početnih slova ove četiri komponente na engleskom jeziku.

- Postojanje više srednjih škola (jedna muzička) i institucije visokog obrazovanja na kojoj se izučava oblast kulturnog turizma;
- Gradski mediji (dva lokalna radija);
- Postojanje javnih prostora na kojima se mogu odvijati umjetničke aktivnosti („Grad je pozornica”);
- Uspostavljeni odnosi sa gradovima i regijama u okruženju i inostranstvu sa potencijalom razmjene, zajedničkih kulturnih projekata i razvoja saradnje;

Glavne SLABOSTI SEKTORA KULTURE u opštini Kotor prepozнате су у:

- Nepostojanju definisane dugoročne strategije razvoja kulture opštine Kotor;
- Nedostatku resursa (finansijskih sredstava, infrastrukture, adekvatnog kadrovskog potencijala, opreme) za razvoj kulture;
- Nedovoljnoj zainteresovanosti publike;
- Neiskorišćenosti statusa UNESCO-ve kulturne baštine;
- Nepostojanju Gradskog muzeja u Kotoru i arheološkog muzeja ili zbirke u Risnu (otvoreni arheološki park sa arheološkim muzejom i centrom za podvodnu arheologiju);
- Nepostojanju Centra za posjetioce prirodno i kulturno-istorijskog područja Kotora;
- Neadekvatnom prostoru Gradske galerije i nedovoljnem broju galerija u gradu;
- Nedostupnosti pojedinih spomenika kulture (kulturnih dobara, nepokretnih i pokretnih);
- Nepostojanju evidencije pokretnih i nematerijalnih kulturnih dobara na području opštine Kotor;
- Nedostatku kvalitetnog, savremeno osmišljenog turističkog vodiča;
- Nedostatku stručne literature o kulturnim dobrima na području opštine;
- Pretrpanosti kulturnim programima u turističkoj sezoni i nedostatku kulturnih sadržaja tokom godine;
- Niskom nivou inter-resorne saradnje: kulture i turizma, obrazovanja, nauke, privrede...;
- Nedovoljnog profitu koji se ostvaruje kroz kulturne programe;
- Kiču i šundu kao dijelu kulturne ponude u opštini;
- Nedovoljno razvijenoj savremenoj umjetničkoj produkciji;
- Nedovoljnoj podršci savremenom umjetničkom stvaralaštvu (ateljeji);
- Nedovoljno razvijenoj saradnji i kulturnoj razmjeni na nivou Boke Kotorske;
- Nedovoljnog korišćenju mogućnosti koje pruža međunarodna saradnja;

Kao PRILIKE/ŠANSE za razvoj kulture u opštini Kotor viđeni su:

- Donošenje Lokalnog programa razvoja kulture 2013 – 2017.;
- Donošenje Menadžment plana Prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora;
- Zakon o kulturi Crne Gore;
- Zakon o kulturnim dobrima Crne Gore;
- Zakon o zaštiti Prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora;
- Status kandidata Crne Gore za EU;

- Mogućnost korišćenja IPA fondova za projekte prekogranične saradnje i drugih EU programa za kulturu (Kultura 2007-2013. i Kreativna Evropa 2014 -2020.);
- Poboljšana politička klima i viši nivo kulturne saradnje u regionu jugoistočne Evrope;
- Zainteresovanost države Crne Gore za razvoj ovog područja kao jednog od onih koji ga mogu dobro reprezentovati u inostranstvu;
- Blizina Dubrovnika i Cetinja (regionalna saradnja);
- Mogućnost razvoja kulturnog koridora (Kotor-Cetinje);
- Inostrani turisti koji dolaze kruzerima;
- Planirana izgradnja lifta do tvrđave Sv. Ivan pruža mogućnost aktiviranja gradskih bedema; (u slučaju neusklađenosti ovog projekta sa sveobuhvatnim planiranjem, zaštitom i upravljanjem bedemima, ova intervencija može predstavljati prijetnju)
- Planirana izgradnja žičare Kotor-Lovćen-Cetinje;
- Blizina Porto Montenegro;
- Blizina aerodroma u Tivtu i Dubrovniku;
- Mogućnosti za unapređenje kulturne saradnje na nivou Boke.

Dok su kao osnovne PRIJETNJE/PREPREKE navedeni:

- Politizacija kulture;
- Centralizacija kulture u Crnoj Gori;
- Nekontrolisani razvoj turizma koji bi mogao ugroziti kulturnu baštinu u opštini Kotor;
- Gubitak kulturnih institucija (Arhiv i Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture);
- Gubitak kulturnog identiteta Kotora;
- Gubitak statusa Svjetske baštine (UNESCO-a);
- Opasnost od nekontrolisane i neadekvatne gradnje koja bi devastirala vrijednosti kulturnog predjela bokokotorskog zaliva („Budvanizacija”);
- Smanjenje broja stanovnika/ca - odumiranje Kotora i okolnih mjesta.

ELEMENTI ZA PLAN RAZVOJA KULTURE OPŠTINE KOTOR OD 2013-2017. GODINE

Druga osnovna faza u procesu strateškog planiranja jeste strateško programiranje. U ovoj fazi definiše se najprije vizija razvoja, koja potom predstavlja zvijezdu vodilju u izboru strateških pravaca razvoja, strateških ciljeva i projekata. Strateško planiranje se razlikuje od planiranja u svakodnevnom smislu reči, između ostalog i po tome što ono prvenstveno definiše pravce djelovanja i strateške (osnovne) ciljeve, dok specifikovanje rezultata djelovanja, projekata i aktivnosti prepusta operacionalnom ili akcionom planiranju na godišnjem nivou. Strategije i nisu ništa drugo nego generalni prioriteti ili pravci djelovanja koje akteri usvajaju, a strateško planiranje pomaže akterima da *identifikuju različite strateške opcije* i da načine *pametan izbor* među njima.

Pri izboru strateških pravaca djelovanja koristili smo metodologiju „identiteta i izazova“. Već je bilo pomenuto da se ključna razlika između strateškog planiranja koje vrše organizacije i šire, teritorijalne jedinice (gradovi, regioni, države...) ogleda se u tome što gradovi nemaju misiju. Utoliko se kao polazišna tačka u izradi strategija razvoja gradova (a pogotovo njihovog kulturnog razvoja) uzima identifikacija i re-definisanje bazičnih identiteta gradova. U slučaju Kotora čiji su identiteti toliko izraženi da se može govoriti o „gradu ličnosti“, to i nije bio težak zadatak. Kao drugi orijentir u odabiru strateških pravaca djelovanja koristili smo strateške izazove. Na sastancima radnog tima u proširenom sastavu pokušali smo da identifikujemo

trendove i događaje sa kojima će kultura grada morati da se suoči u srednjoročnom i dugoročnom periodu. Iz obilja materijala koji je prikupljen tokom procesa kulturnog mapiranja, na osnovu ova dva kriterijuma, odabrani su oni strateški pravci djelovanja koji Kotoru vraćaju obrise grada kulture i koji kulturne resurse tretiraju kao ključne resurse opštine.

IDENTITETI OPŠTINE KOTOR

Istorijski razvoj Kotora i okolnih mjesta stvorio je osoben identitet grada i mjesta na teritoriji opštine Kotor. Kontinuitet urbanog života Kotora, od antike do naših dana, postao je jedan od njegovih ključnih identitetskih markera. „*Grad od vajkada*” je prvo što će Kotorani reći o Kotoru, a to je ono što mu priznaju i stanovnici svih okolnih gradova i mjesta. Do dana današnjeg u lokalnom govoru kada se kaže „*idem u grad*” misli se samo na Kotor. Tokom vjekova grad je razvijao svoje upravne, vjerske, kulturne, pomorske i privredne institucije koje su obilježavale život grada, kako u drevna vremena tako i danas. Rezultat tog dugotrajnog djelovanja jeste u velikoj mjeri uticaj na Kotor kakvog danas znamo. To je mediteranski grad sa snažnim vezama sa širim zaleđem Balkanskog poluostrva, u kojem se prožimaju kulturni, politički i vjerski uticaji Istoka i Zapada Evrope. Kotor je tokom svoje istorije bio mjesto susreta ovih uticaja, kao i mjesto koje je te uticaje dalje širilo, bilo na Istok, bilo na Zapad. Otvorenost grada za kulturne vrijednosti stvorice jedinstven sklop prirodnog i kulturnog pejsaža koji je prepoznat kao vrijedan dio svjetske prirodne i kulturne baštine pod zaštitom UNESCO-a. Pod zaštitom je ne samo grad Kotor, već i cijeli akvatorij risanskog i kotorskog dijela Boke Kotorske, koji teritorijalno pripadaju opštini Kotor, a uključuju još i gradove Perast, Risan i Prčanj, kao i sva okolna mjesta. Zaštićenu zonu, kao i onu van nje, a u sastavu opštine Kotor, krase kulturna, vjerska i nacionalna raznolikost koja baštini, za Boku karakterističan, način života iskazan kroz brojne oblike dodirljive i nedodirljive kulturne baštine, umjetnosti, obrazovanja, pomorstva, starih zanata, običaja i nadasve skladnog suživota različitih etničkih i vjerskih grupa koje žive u opštini Kotor.

Identitetske markere u opštini Kotor najlakše je sagledati kroz gradove i mjesta koji ulaze u njen sastav. Sva ova mjesta su tokom istorije bila u većoj ili manjoj mjeri vezana za Kotor, tako da svi imaju zajedničke elementa ali i neke koji su sasvim osobeni. Polazeći od grada Kotora, koji je vezivno tkivo za sve, među identitetskim markerima navedimo njegovu sakralnu, profanu i fortifikacionu arhitekturu kao bitan element identiteta grada. Najznačajniji identitetski marker grada, kada je u pitanju sakralna arhitektura, je *Bazilika-katedrala Sv. Tripuna*, a zatim *crkve Sv. Luke, Sv. Marije pored rijeke (Bl. Ozane), Sv. Mihajla, Sv. Ane, Sv. Nikole i Sv. Antuna*. Profana arhitektura grada ima svoje identitetske markere u palatama: *Kneževa palata, Pima, Buća, Bizanti, Drago, Beskuća*; kao i gradskim trgovima: *Trg od oružja, Pjaca Sv. Tripuna, Trg od kina, Pjaca od brašna, Pjaca od mljeka, Pjaca od salate i Pjaca od drva*. Jedinstveni fortifikacioni sistem grada sa zidinama dugim 4.5 km, koje potpuno okružuju grad, spadaju u jedan od njegovih najznačajnijih identitetskih markera. One uključuju *Vrata od Grada, Vrata od Gurdića, Sjeverna vrata Grada (Vrata od Tabačine), zidine grada Kotora i tvrđavu San Givoanni*. Važan element identiteta Kotora predstavlja i nedodirljiva kulturna baština, naročito običaji, koji su sačuvani i još uvijek se njeguju. Od vjerskih treba istaći sve proslave vezane za kult Sv. Tripuna, zaštitnika grada, koji je sam za sebe jedan od najznačajnijih identitetskih markera Kotora. Njegove moći su prisutne od 809. godine, kada su iz Carigrada prenešene u Kotor, a od XII vijeka se slavi kao zaštitnik grada i Biskupije. Proslave kojima se slavi sv. Tripun karakteristične su za Kotor i posebno su značajne kao pokazatelj kotorskog načina života jer u njima učestvuju katolički i pravoslavni vjernici. Pored *Tripundana* (3. februar) i procesije u čast Sv. Tripuna (*Spoljna proslava Sv. Tripuna*) u tom smislu se posebno izvajaju *Lode i Savindan* (27. januar) i *Kandalora* tj. *Svijećnica* (2. februar). Takode i kult *Bl. Ozane* je jedan od značajnih identitetskih markera Kotora. Posebno mjesto u određivanju identiteta Kotora predstavlja *Kolo sv. Tripuna* koje izvodi *Bokeljska mornarica*.

Kolo i Mornarica, sa tradicijom od oko 1200 godina, su najznačajniji živi markeri pomorske tradicije Kotora i Boke. Na kraju treba pomenuti i karnevalske pučke svečanosti (sa zimskim i ljetnim karnevalom), kao još jedan od specifičnih običaja Kotora koji ulaze u njegov identifikacioni kod.

Slično Kotoru, grad Perast se identificira kroz svoju sakralnu i profanu arhitekturu. *Otocí Gospe od Škrpjela i Sv. Đorđa (Jurja)* su ne samo identifikacioni markeri Perasta, već i cijele Boke. Zajedno sa brojnim crkvama (*Sv. Nikole, Sv. Marka, Sv. Anom i drugim*), palatama (*Bujović, Smekija, Zmajević, Visković, Mazarović i drugim*) i utvrđenjem *Svetog Krsta (Križa)* čine identitetske markere Perasta. Tu su još i jedinstveni običaji Perasta: *Mađ, Gađanje kokota, Fašinada i proslava Velike Gospe*, koji su neraskidivo vezani za grad. Grad Risan označavaju arheološki nalazi iz rimskog perioda, *ilirska kraljica Teuta*, ulica *Gabela*, crkva *Sv. Petra* i njegove kapetanske palate. Prčanj, Dobrota i ostala naselja u Boki identitetski markiraju crkvena zdanja i brojne kapetanske palate. Dobrota još čuva tradiciju izrade čipke i poseban oblik, od čipke pravljene, ženske kape *cacare*. Grbalj identitetski određuju njegove 63 crkve, te brojni tumuli i gradine.

Na cijelom prostoru opštine Kotor postojala je i još uvijek postoji snažna muzička djelatnost. U Kotoru djeluje *Gradska muzika, Crkveni zbor Sv. Tripun i Srpsko pjevačko društvo „Jedinstvo”*, svi osnovani u XIX vijeku i sa manjim prekidima rade do danas. Zajedno sa *Srednjom muzičkom školom, brojnim klapama* i nekad *tamburaškim orkestrima* predstavljaju najznačajnije muzičke identitetske markere Kotora.

Neke od kulturnih manifestacija postale su sinonim za grad Kotor. U prvom redu to je manifestacija *Bokeljska noć*, zatim, *Međunarodni festival KotorArt*, sa svim svojim segmentima: *Don Brankovi dani muzike, Festival pozorišta za djecu Kotor, Smotra mode Kotor* i drugi. Ove, kao i još neke manifestacije, poput *Festivala klapa u Perastu;; Dana Kamelija u Stolivu* uz brojne *lokalne manifestacije*, značajan su segment identiteta Kotora i opštine Kotor.

Kotor i mjesta opštine Kotor imaju i svoj gastronomski identitet. Blizina mora, zajedno sa mediteranskom klimom, najdirektnije su uticale na gastronomске *delicije* Kotora. Izdvojimo posebno brojna *jela od plodova mora, perašku ili dobrotsku tortu, tučene masline, lokalno maslinovo ulje i grbaljsku pamidoru* kao neke od najznačajnijih gastronomskih markera opštine Kotor.

STRATEŠKI IZAZOVI U SFERI KULTURE U POSMATRANOM PERIODU

Kroz seriju radionica na kojima su učestvovali članovi/ce radnog tima u proširenom sastavu, kao strateški izazovi za razvoj kulture u opštini Kotor do 2017. godine identifikovani su:

- To što nije prepoznato specifično mjesto koje opština Kotor ima u kulturi Crne Gore (jedina opština u Crnoj Gori čija je teritorija na UNESCO-voj Listi svjetske kulturne baštine i opština na čijim se prostorima nalazi veliki dio spomeničkog blaga Crne Gore)
  - što onemogućava da se ovo kulturno i prirodno blago na pravi način zaštiti i aktivira u cilju ekonomskog i socijalnog razvoja opštine;
- Centralizacija i politizacija kulture u Crnoj Gori;
- Nepostojanje održivog modela finansiranja ukupne kulturne ponude u opštini Kotor;
- Nedostatak resursa (finansijskih sredstava, infrastrukture, adekvatnog kadrovskog potencijala, opreme) za razvoj kulture u opštini Kotor;
- Istraživanje, valorizacija, zaštita i prezentacija kulturne baštine nisu na zadovoljavajućem nivou i ne predstavljaju važan segment u planiranju održivog

socijalnog i ekonomskog razvoja;

- Nedovoljna podrška savremenom stvaralaštvu i savremenim stvaraocima;
- Nedovoljno razvijena međusektorska (javni, privatni, NVO) i međuresorna (turizam, kultura, obrazovanje) saradnja u opštini Kotor;
- Nedovoljno razvijena saradnja u regionu Boke, kulturna saradnja u Crnoj Gori i međunarodna kulturna saradnja.

VIZIJA KULTURNOG RAZVOJA OPŠTINE KOTOR

Imajući u vidu sve ove elemente, definisana je vizija kulturnog razvoja opštine Kotor.

Vizija opštine Kotor je da na državnom nivou dobije specijalni status „grada kulture“, da postane prijestonica kulturnog turizma Crne Gore i jedan od kulturnih centara jugoistočne Evrope. Pretpostavka za to jeste da se kulturni resursi opštine - jedinstveni predio zbog koga je područje Kotora uvršteno na UNESCO-vu listu Svjetske kulturne baštine, bogata tradicija ali i savremeno kulturno stvaralaštvo – praktično, a ne deklaratивно, učine osnovom njenog socijalnog i ekonomskog razvoja.

STRATEŠKI PRAVCI KULTURNOG RAZVOJA OPŠTINE KOTOR

Za razvoj opštine Kotor u skladu sa bazičnim identitetima ovog područja i da bi se na strateške izazove u narednom periodu na pravi način odgovorilo predloženo je da se DUGOROČNO realizuju aktivnosti u šest strateških pravaca:

STRATEŠKI PRAVAC 1: OBEZBJEĐENJE POSEBNOG STATUSA OPŠTINE KOTOR U KULTURI CRNE GORE

1.1. Usvajanje Zakona o zaštiti prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora	2013
1.2. Političke i građanske aktivnosti usmjerene na to da opština Kotor dobije status grada kulture u Crnoj Gori	2013 - 2021
1.3. Jačanje postojećih kulturnih institucija i razmatranje mogućnosti za formiranje novih kulturnih ustanova važnih za kulturni i ukupan razvoj opštine Kotor;	2013 - 2021
1.4. Osnivanje obrazovnih i naučnih institucija u opštini Kotor koje se bave kulturom u njenim različitim aspektima	2013 - 2021

STRATEŠKI PRAVAC 2: UNAPRIJEĐENJE INSTITUCIONALNOG OKVIRA, JAČANJE KULTURNE INFRASTRUKTURE I KAPACITETA AKTERA KULTURNE POLITIKE U OPŠTINI KOTOR

2.1. Izdvajanje Gradske biblioteke i čitaonice iz sastava KC „Nikola Đurković“ i osnivanje kao samostalne ustanove u skladu sa Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti uz formiranje Dječijeg odjeljenja biblioteke	2014
2.2. Uspostavljanje Regionalnog pozorišta Boke Kotorske (Tivat – Herceg Novi – Kotor) pri čemu bi sjedište Dječijeg pozorišta ostalo u Kotoru	2013 - 2017
2.3. Pronalaženje adekvatnijeg prostora za Gradsku galeriju, uz zadržavanje postojeće galerije na Pjaci od Kina i njenu specijalizaciju	2013 - 2014
2.4. Nabavka prioritetne opreme za institucije kulture (svjetlosnog i zvučnog parka, montažne bine, kvalitetnog aparata za digitalizaciju)	2013 - 2017
2.5. Organizovanje sistematskog programa edukacije postojećih kadrova (u oblasti menadžmenta projektnog ciklusa, menadžmenta kulturnih događaja i savremenog marketinga)	2013 - 2017
2.6. Mjere za privlačenje u Kotor umjetnika i mladih stručnjaka za kulturni menadžment iz drugih dijelova Crne Gore i sa prostora SEE	2013 – 2017
2.7. Stvaranje stabilnijih finansijskih pretpostavki (namjenski lokalni porezi, takse, profitni programi...) kao osnove za veću autonomiju kulturnih programa i institucija	2013-2017

STRATEŠKI PRAVAC 3: ISTRAŽIVANJE, ZAŠTITA, VALORIZACIJA I PREZENTACIJA MATERIJALNE I NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE U OPŠTINI KOTOR I NJENO UKLJUČIVANJE U ODRŽIVI SOCIJALNI I EKONOMSKI RAZVOJ

3.1. Uređenje i aktiviranje gradskih bedema Kotora kao prvorazredne turističke atrakcije (ključni opštinski projekat u narednom petogodišnjem periodu)	2013 - 2014
3.2. Osnivanje posebne institucije za brigu o bedemima i pločnicima grada Kotora	2013 - 2021
3.3. Objedinjavanje svih muzeja u jedan "Muzeji grada Kotora"	2013 - 2021
3.4. Obnova i aktiviranje palate Ivelić u Risnu, palate Dabinović u Dobroti (Kokotova kula) i palate Mazarović u Perastu	2013 - 2021
3.5. Identifikovanje i valorizacija industrijskog nasljeđa i nasljeđa XX vijeka u opštini Kotor	2013 - 2017
3.6. Formiranje radionica za konzervaciju i zaštitu eksponata pri odjeljenju Centra za konzervaciju i arheologiju Crne Gore u Kotoru	2013 - 2017
3.7. Arheološka, istorijska i etnološka istraživanja materijalnog i nematerijalnog kulturnog blaga na prostorima opštine Kotor	2013 - 2021
3.8. Kreiranje potpunih popisa materijalne i nematerijalne baštine na prostorima opštine Kotor	2013 - 2021
3.9. Kvalitetna prezentacija kulturnog nasljeđa opštine Kotor na internetu	2013 - 2013
3.10. Digitalizacija cjelokupne arhivske građe u opštini Kotor (uključujući tu i građu Biskupijskog arhiva)	2013 - 2021
3.11. Unapređenje zavičajne zbirke u Biblioteci Kotor	2013 - 2017
3.12. Osmišljavanje i sprovođenje aktivnih mjera zaštite bokeljskog jezika	2013 - 2021
3.13. Formiranje tzv. Kotorske kartice, tj. Jedinstvene ulaznice koja omogućuje jednokratno razgledanje kulturne i spomeničke baštine u vlasništvu grada Kotora	2013-2017
3.14. Napraviti najavu za neki događaj i postaviti je na vidno mjesto u gradu	2013 - 2017
3.15. Aktivirati sajt o svim kulturnim manifestacijama na teritoriji opština Kotor, Tivat i Herceg-Novi	2013 - 2017

3.16. Davanje statusa institucija Bokeljskoj mornarici (regionalna institucija sve tri bokeljske opštine), Srpskom pjevačkom društvu „Jedinstvo“ i Gradskoj muzici (kulturne institucije opštine Kotor) radi obezbjeđenja opstanka i funkcionisanja, uz paralelne programe jačanja njihovih kapaciteta za održivo djelovanje	2013 - 2021
--	-------------

STRATEŠKI PRAVAC 4: PODRŠKA SAVREMENOM KULTURNOM STVARALAŠTVU I PRIVLAČENJE PRIPADNIKA KREATIVNIH PROFESIJA U OPŠTINU KOTOR

4.1. Pomoć Dječjem festivalu da realizuje aktivnosti tokom cijele godine i razvije sopstvenu produkciju u cilju formiranja Dječijeg pozorišta u Kotoru	2013 - 2017
4.2. Formiranje Omladinske filharmonije Kotora	2013 - 2021
4.3. Formiranje Galerije sa stalnom postavkom kotorskih/bokeljskih slikara	2013 - 2014
4.4. Obezbjedivanje ateljea za slikare/ke koji bi se dodjeljivali na petogodišnji period na osnovu konkursa	2013 - 2014
4.5. Formiranje „Otvorene galerije“ na Pjaci od kina	2013 - 2014
4.6. Ustanovljenje/obnavljanje vajarske kolonije u Kotoru	2013 - 2014
4.7. Umjetničke intervencije u javnom prostoru – oživljavanje teritorije opštine skulpturama prilagođenim ambijentu	2013 - 2017
4.8. Formiranje Fonda za podršku razvoju vizuelnih umjetnosti u Kotoru (za održavanje samostalnih izložbi kotorskih umjetnika/ca, dodjelu godišnje nagrade najboljem vizuelnom umjetniku/ci i za gostovanja izložbi kotorskih umjetnika/ca izvan opštine Kotor)	2013 - 2017
4.9. Ustanovljenje međunarodne manifestacije „Festival ženske kulture“ - višegodišnji program koji bi se svake godine održavao u drugom bokeljskom gradu – Kotor, Herceg Novi i Tivat	2013 - 2017
4.10. Ospozobljavanje nekog od adekvatnih prostora (Dom kulture u Škaljarima, Dom kulture u Dobroti, Elektrana,...) za aktivnosti nezavisne kulturne scene u opštini Kotor	2013 - 2017
4.11. Pružanje pogodnosti nosiocima kreativnih industrija (dizajn, moda, advertajzing, arhitektura, izrada softverskih programa...) za osnivanje sjedišta firmi u opštini Kotor	2013-2017

STRATEŠKI PRAVAC 5: RAZVOJ INTER-RESORNE (KULTURA, TURIZAM, OBRAZOVANJE, POSLOVANJE) I INTERSEKTORSKE SARADNJE (JAVNI, PRIVATNI, NVO SEKTOR I MEDIJI) I RAZVOJ PUBLIKE

5.1. INTER-RESORNA SARADNJA KULTURA - TURIZAM	
5.1.1. Uspostavljanje bliske saradnje turističke organizacije Kotora, kulturnih institucija i drugih aktera kulturne politike sa područja opštine Kotor	2013 - 2017
5.1.2. Formiranje zajedničkih radnih tijela za unapređenje kulturnog turizma u gradu	2013 - 2014
5.1.3. Formiranje Centra za posjetioce zaštićenog područja prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora (UNESCO Centar za posjetioce)	2013 - 2014
5.1.4. Ustanovljenje „Karnevalske fondacije“ iz koje bi se sufinansiralo održavanje pučkih svečanosti	2013 - 2014
5.1.5. Pravovremeno definisanje godišnjeg kalendaru kulturnih događaja u opštini Kotor (i regionu Boke)	2013 - 2014

5.1.6. Organizovane posjete Kotoru, Perastu i Risnu i kulturnim institucijama u opštini Kotor (po uzoru na Dubrovnik) – osmišljavanje i realizacija više različitih tipova vodičkih tura u zavisnosti od profila i želja posjetilaca	2013 - 2014
5.1.7. Uključivanje kulturne maršute „Ženska istorija Boke“ u turističke ponude bokeljskih gradova	2013 - 2014
5.1.8. Ustanovljenje brodskog saobraćaja u Boki i turističkih tura posjete kulturnim spomenicima u zalivu barkama	2013 - 2017
5.1.9. Osmišljavanje i realizacija programa korišćenja javnih prostora – posebno gradskih trgova u Kotoru – za kulturne programe (muzičke, književne, likovne, itd.)	2013 - 2014
5.1.10. Značajnija finansijska podrška i poboljšan marketing tradicionalnih manifestacija (poput kićenja mađa, gađanja kokota ili Fašinade)	2013 - 2014
5.1.11. Definisanje i proizvodnja autentičnih kotorskih suvenira (majice, razglednice, muzejske karte i suveniri, štampani materijali, replike, privjesci)	2013 - 2014
5.1.12. Izrada kvalitetnog i savremeno osmišljenog turističkog vodiča/brošura i to kako u štampanoj formi, tako i on-line	2013 - 2014
5.2. INTER-RESORNA SARADNJA KULTURA - OBRAZOVANJE	
5.2.1. Osmišljavanje i realizacija programa učešća umjetnika/ca u obrazovnim programima u osnovnim i srednjim školama	2013 - 2017
5.2.2. Organizovanje vannastavnih umjetničkih sekcija u školama	2013 - 2017
5.2.3. Organizovane posjete đaka muzejima, galerijama, pozorištima i drugim kulturnim ustanovama u Boki	2013 - 2017
5.2.4. Zastupljenost lokalne istorije i kulture u obrazovnim programima u osnovnim i srednjim školama	2013 - 2017
5.2.5. Osmišljavanje i realizacija edukativnih programa o kulturnom nasleđu Boke namijenjenih stanovništvu opštine Kotor (Boke)	2013 - 2017
5.2.6. Osmišljavanje i realizacija programa posjete kulturnim institucijama i kulturnim spomenicima „Boka za djecu“	2013 - 2017
5.2.7. Podrška lokalnim medijima za programske aktivnosti koje se bave prezentacijom i promocijom kulturnih dobara Boke Kotorske i Crne Gore	2013 - 2017
5.2.8. Podrška savremeno osmišljenim prezentacijama kulturnih dobara koji uključuju učešće mladih (radionice sa mladima različitih uzrasta)	2013 - 2017
5.2.9. Otvaranje isturenih odjeljenja fakulteta i studijskih grupa ili privatnih fakulteta na kojima bi se proučavala kultura/umjetnost iz različitih aspekata (kulturni menadžment, istorija umjetnosti, dizajn)...	2013 - 2021
5.2.10. Osmišljavanje i realizacija sadržaja za djecu u Kulturnom centru „Nikola Đurković“	2013 - 2017
5.3. INTER-RESORNA SARADNJA KULTURA - NAUKA	
5.3.1. Pozivanje priznatih međunarodnih stručnjaka/kinja da se u Kotoru bave proučavanjem različitih aspekata kulture grada i opštine	2013 - 2017
5.3.2. Organizovanje državnih i međunarodnih konferencija o kulturi opštine Kotor i Boke Kotorske	2013 - 2017
5.4. INTERSEKTORSKA SARADNJA - (JAVNI, PRIVATNI, NVO SEKTOR I MEDIJI)	
5.4.1. Zajedničko formulisanje i realizacija projekata od strane javnih kulturnih institucija, NVO-a i privatnih menadžera u kulturi	2013 - 2017
5.4.2. Zajedničko organizovanje gradskih manifestacija od strane sva tri sektora	2013 - 2017

5.4.3. Osmišljavanje i realizacija programa jačanja kapaciteta javnih kulturnih institucija od strane pripadnika nevladinog sektora (posebno u domenu pisanja prijedloga projekata)	2013 - 2017
5.4.4. Korišćenje prostora i opreme javnih ustanova za programe NVO	2013 - 2017
5.5. RAZVOJ PUBLIKE	
5.5.1. Obezbeđivanje pristupačnosti svim kulturnim ustanovama u opštini Kotor u skladu sa Pravilnikom o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti („Sl. list Crne Gore”, br. 10/09 od 10. 02. 2009)	2013 - 2017
5.5.2. Programi socio-kulturne animacije na čitavoj teritorije opštine Kotor	2013 - 2017

STRATEŠKI PRAVAC 6: RAZVOJ MEĐUNARODNE KULTURNE SARADNJE KULTURNE SARADNJE U CRNOJ GORI I REGIONALNE SARADNJE U BOKI

6.1. Uspostavljanje strateških partnerstava sa gradovima sličnih profila i kapaciteta u regionu jugoistočne Evrope i širom svijeta (UNESCO gradovi)	2013 - 2021
6.2. Zajedničko konkurisanje za IPA fondove sa partnerima iz regionala i za druge fondove EU sa partnerima iz čitave Evrope	2013 - 2017
6.3. Ustanovljenje rezidencijalnih programa za značajne inostrane umjetnike/ce koji bi u Kotoru u kraćem periodu boravili i stvarali	2013 - 2017
6.4. Usvajanje „Agende za kulturu 21“	2013
6.5. Uspostavljanje strateških partnerstava sa državnim institucijama kulture Crne Gore (Crnogorskim narodnim pozorištem, Centrom savremene umjetnosti Crne Gore, Muzičkim centrom Crne Gore i drugim) radi koncipiranja i realizacije redovnih programa u opštini Kotor	2013 - 2017
6.6. Organizovanje tematskih putujućih izložbi Pomorskog muzeja po Crnoj Gori i regionu SEE	2013 - 2017
6.7. Aktivnosti usmjerene na ustanovljenje regionalnog pozorišta (Kotor – Tivat – Herceg Novi)	2013 - 2014
6.8. Regionalno povezivanje biblioteka Kotora, Tivta i Herceg Novog	2013 - 2017
6.9. Zajedničko organizovanje izložbi i likovnih manifestacija – Gradska galerija Kotor – Galerija „Buća“ Tivat – galerija Josip Bepo Benković Herceg Novi	2013 - 2017
6.10. Formulisanje regionalnog godišnjeg kalendara kulturnih dešavanja na nivou Boke	2013 - 2017
6.11. Ustanovljenje „Autobusa kulture“ koji bi prevozio građane/ke na kulturne manifestacije u druge gradove Boke	2014

INSTITUCIONALNA TRANSFORMACIJA

Opština Kotor je u postupku da usvoji Agendu 21 i preostale mehanizme za njenu implementaciju: Povelju kulturnih prava i odgovornosti i Procjenu gradskih razvojnih projekata sa stanovišta njihovog kulturnog uticaja.

Agenda 21 za kulturu predstavlja, u svjetskim razmerama, ključni dokument koji definiše ulogu kulture u lokalnom razvoju. Njeno usvajanje pokazuje spremnost jednog grada - njegovih političkih organa i građana/ki - da se kultura tretira kao jedan od njegovih najvažnijih resursa i temelj budućeg razvoja. Ono ujedno pokazuje posvećenost vrijednosti kulturne raznolikosti - spremnosti da se podstiče razvoj i ispoljavanje različitih kultura i njeguje interkulturni dijalog.

Agenda 21 za kulturu formulisana je i usvojena na Četvrtom forumu lokalnih vlasti održanom u Barseloni, 8. maja 2004. godine. Najveća asocijacija lokalnih samouprava u svijetu, Udrženje ujedinjenih gradova i lokalnih samouprava (UCLG), usvojilo je Agendu 21 za kulturu kao referentni dokument za svoje programe posvećene kulturi i preuzeo ulogu koordinatora procesa njene primjene nakon usvajanja. U ovom trenutku je više od 300 gradova, lokalnih samouprava i organizacija iz cijelog svijeta, među kojima i Barselona, Bilbao, Bolonja, Buenos Aires, Ženeva, Geteborg, Helsinki, Keln, Kopenhagen, Lajpcig, Malme, Montevideo, Montreal, Rio de Žaneiro, Rim, Sevilja, Stokholm, Štuttgart, Torino, Tuluz i Venecija, usvojilo Agendu 21 za kulturu.

Agenda 21 za kulturu sadrži 67 članova, grupisanih u tri cjeline: (1) u dijelu posvećenom „principima“ (16 članova) opisuje se povezanost kulture i ljudskih prava, kulturne raznolikosti, održivosti, aktivne demokratije i mira; (2) dio pod nazivom „obaveze“ ili „smjernice za akciju“ (29 članova), koncentriše se na dužnosti lokalnih vlasti i postavlja niz zahtjeva čije bi ostvarenje omogućilo zauzimanje središnjeg mjesta kulturne politike u lokalnom razvoju; (3) dio o „preporukama“ (22 člana) zagovara obnovljeni značaj kulture i zahtijeva da ona, kao izuzetno značajna, bude prepoznata u programima, budžetima i organizacionim šemama na lokalnom i državnom nivou i od strane međunarodnih organizacija.

Primjena Agende 21 za kulturu vezana je za korišćenje četiri specifične alatke³: (1) definisanje i realizaciju strategije kulturnog razvoja grada; (2) usvajanje Povelje o kulturnim pravima i odgovornostima; (3) ustanovljenje gradskog/opštinskog Savjeta za kulturu; i (4) stalna procjena kulturnog uticaja razvojnih projekata grada/opštine.

Razvoj lokalne kulturne strategije podrazumijeva uključivanje što šireg kruga kulturnih aktera/ki, predstavnika/ca lokalnih vlasti i građana/ki u debatu, na osnovu koje treba da budu formulirani gradski identiteti, prioriteti u oblasti kulturne politike za određeni period, aktivnosti kojima će ciljevi biti ostvarivani i način monitoringa njihovog ostvarivanja. Lokalna kulturna strategija se formuliše kao dokument koji usvajaju organi lokalne samouprave, sa čijim sadržajem su građani/ke upoznati i koji predstavlja osnov za srednjoročni kulturni razvoj grada.

Lokalna povelja kulturnih prava je dokument koji definiše kulturna prava i odgovornosti građana/ki koji žive u jednom gradu (na njegovoj teritoriji). Ova povelja je bazirana na Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima (u kojoj su definisana i kulturna prava) i na drugim međunarodnim dokumentima koji uređuju ovu oblast. Lokalnu povelju kulturnih prava usvajaju lokalne skupštine i ujedno određuju osobu koja će se starati o njenom ostvarenju i djelovati kao medijator u situacijama koje su vezane za realizaciju kulturnih prava i odgovornosti.

Savjet za kulturu je javno tijelo koje se bavi ključnim pitanjima koje se tiču kulture u gradu. Savjeti za kulturu bi trebalo da budu koncipirani tako da izražavaju raznolikost kulturnih aktera u gradu (različite kulturne oblasti, različiti sektori, različite veličine i nivoi razvoja).

³ Od kojih Kotor već ima Savjet za kulturu, a usvajanjem ovog dokumenta bi imala i strategiju kulturnog razvoja

Nadležnosti ovih savjeta se razlikuju u zavisnosti od modela lokalne kulturne politike: od čisto konsultativnih, do nadležnosti neposrednog odlučivanja u određenim pitanjima.

Uobičajena praksa jeste da ključni gradski razvojni projekti budu ocjenjivani sa stanovišta njihovog ekonomskog, društvenog uticaja i uticaja na životnu sredinu. Agenda 21 za kulturu zagovara da se gradskih razvojnih projekti ocjenjuju i sa stanovišta njihovog kulturnog uticaja. Procjena kulturnog uticaja bio bi dokument u kome se u određenim vremenskim intervalima ocjenjuje uticaj svih važnih gradskih razvojnih projekata na kulturni život građana/ki i na njihova kulturna prava.

Proces usvajanja Agende 21 za kulturu uključuje:

- javnu raspravu na nivou grada,
- odluku Gradskog vijeća,
- odluku Skupštine grada i potom
- jednostavno *obavještavanje* Sekretarijata Ujedinjenih gradova i lokalnih samouprava, Asocijacije gradova i opština u državi (ako postoji) i Ministarstva kulture o tome da su gradski/opštinski organi usvojili ovaj dokument, njegove principe, smjernice za akciju i preporuke.

U Crnoj Gori za sada još nijedan grad/opština nisu usvojili Agendu za kulturu 21, a ako neki gradovi mogu navesti da im kultura predstavlja ključni razvojni resurs i da su posvećeni poštovanju i negovanju kulturne raznolikosti, onda su to sigurno gradovi u Boki Kotorskoj.

U potpunosti uvažavajući da u ovom vremenu krize neće biti moguće osnivati nove institucije, u dugoročnom periodu trebalo bi razmotriti obogaćivanje institucionalnog sistema u opštini Kotor, u cilju boljeg korišćenja kulturnih resursa za ukupni razvoj opštine.

S tim u vezi, trebalo bi imati u vidu i ocjenu iznijetu u Nacionalnom programu razvoja kulture 2013 – 2017, da postojeći institucionalni sistem na lokalnom nivou - u kome se kao glavni nosioci aktivnosti u oblasti kulture pojavljuju Centri za kulturu koji objedinjavaju sve djelatnosti kulture (bibliotečku, muzejsku, galerijsku, pozorišnu, izdavačku, djelatnosti kulturno-umjetničkog amaterizma, prikazivanja filmova, itd.) - predstavlja „neadekvatan organizacioni okvir koji doprinosi neravnomjernom razvoju svih djelatnosti kulture“. Kao konstataciju i da su pojedine djelatnosti ovih ustanova uređene posebnim zakonima (muzeji, biblioteke, pozorišna djelatnosti), koji pripisuju drugačiji pravni i organizacioni status, način i uslove organizacije ustanova, a da „postojeći sistem centara za kulturu ne omogućava primjenu ovih zakona“.

Imajući sve ovo u vidu, ono što bi u realativno kratkom roku trebalo uraditi jeste da se, u skladu sa Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti („Službeni list CG“, broj 49/10, 40/11), iz sastava Kulturnog centra „Nikola Đurković“ izdvoji Gradska biblioteka i čitaonica i osnuje kao samostalna ustanova. To samo po sebi neće izazvati nikakve promjene u budžetu Opštine Kotor, niti će pak u organizacionom sistemu same institucije izazvati značajnije promjene. Dugoročno bi trebalo, imajući u vidu važnost pokretnog spomeničkog blaga koji baštine kotorske biblioteke (posebno crkvene), razmotriti mogućnost da se sve biblioteke u opštini Kotor objedine i fukcionišu kao Kotorske biblioteke (slično kao u Dubrovniku), što bi omogućilo ujednačenost primjene legislative Crne Gore koja se odnosi na kulturna dobra.

U dugoročnom periodu, takođe, bi trebalo razmotriti mogućnost osnivanja „Gradskog muzeja“ u Kotoru. Zajedno sa Pomorskim muzejom Crne Gore, Lapidariumom i Muzejom Grada Perasta i sa riznicama katoličkih i pravoslavnih crkava on bi trebalo da postane „magnet“ za turiste i „obavezni“ (finansijski valorizovani) dio njihovog programa obilaska grada/opštine, posebno za one koji kratko borave u Kotoru.

Ono što su rezultati istraživanja kulturnih praksi u opštinama Boke pokazali jeste da se najintenzivnija participacija u kulturnom životu ovih gradova vezuje za pozorište. Takođe, u odgovorima na pitanje čega bi željeli da ima više u kulturnoj ponudi najveći broj ispitanika/ca se opredijelio za više pozorišnih predstava. Utoliko, ono što je izvjesno jeste da obrazovana pozorišna publika u regionu Boke Kotorske postoji.

Aktivnosti Centra za kulturu iz Tivta, Herceg Novskog pozorišta i Kotorskog festivala pozorišta za djecu pokazuju da su prisutni i organizacioni i stvaralački potencijali. Dugoročno bi, u saradnji sve tri opštine, trebalo razmisliti o osnivanju regionalnog pozorišta koje bi bilo bazirano na postojećim resursima u sve tri opštine i bilo subvencionisano i od strane države. Pored aktivnosti zajedničkog osmišljavanja koncepcija i distribucija gostujućih predstava, ovo bi podrazumijevalo i permanentnu pozorišnu produkciju. U početku ona ne bi morala da uključuje stalni umjetnički ansambl, a postupno i planski bi trebalo i njega oformiti. Pored moguće podjele resora (marketing, zanatske radionice, tehnika, računovodstvena i pravna služba) moguća je i profilacija u tri opštine prema vidu produkcija. Tako bi se u Kotoru stavio akcenat na pozorište za djecu i mlade, u Herceg Novom na alternativni teatar i savremenu dramu, dok bi Tivat nastavio sa produkcijom „mainstream“ teatra koji prije svega njeguje lokalnu baštinu.

Posljednji prijedlog u ovom domenu, koji se često mogao čuti tokom procesa izrade opštinskog programa kulturnog razvoja, jeste dugoročno rješavanje statusa tradicionalnih udruženja građana/ki u opštini Kotor. Poseban status tri tradicionalne organizacije - „Bokeljske mornarice“, Srpskog pjevačkog društva „Jedinstvo“ i Gradske muzike, već je priznat odlukom Skupštine opštine iz 2004. Ove tri organizacije, samom činjenicom svog bivstvovanja koje premošćuje po nekoliko vjekova, faktički već jesu kulturne institucije opštine Kotor i regionala Boke Kotorske, čiji opstanak ova generacija ne smije dovesti u pitanje.

KULTURNI TURIZAM

Ono što je vjerovatno jedan od ključnih zadataka ove strategije jeste da ponudi mehanizme kojima bi se sveprisutna svijest o značaju kulturnih resursa opštine Kotor mogla prevesti u praksi i kultura počela tretirati kao važan razvojni resurs opštine. Nakon propasti nekada značajnih privrednih kapaciteta (Jugooceanije, Jadran Perasta, Rivijere, Bokeljke), privatizacije Jugopetrola i Industrije ležaja Kotor, turizam je ostao kao primarni izvor prihoda opštine Kotor⁴. Vidjeli smo, međutim, da je učešće opštine Kotor u turističkom prometu Crne Gore dosta skromno. Kotor ima slabije plaže i manje sunčanih dana i u odnosu na druge turističke centre u Crnoj Gori. Međutim, kada su kulturni resursi u pitanju, i u mnogo širim okvirima, gotovo da nema onih sa kojim se Kotor ne bi mogao mjeriti. Utoliko ostaje nuda da će, suočen sa ozbiljnom krizom, ovaj nekadašnji privredni i industrijski centar, početi da koristi ono jedino što mu je ostalo na raspolaganju - prebogatu kulturnu riznicu - za vlastitu urbanu regeneraciju.

Već smo pomenuli da su, prema Čarlsu Lendriju u savremenom svijetu „kulturni resursi sirovi materijal grada i njegove vrijednosne baze; resursi koji zamjenjuju ugalj, čelik ili zlato“. A da je „kreativnost metod za korišćenje ovih resursa i za pomoć u njihovom rastu“.

Resursi koje grad može koristiti za regeneraciju, po njemu, uključuju:

- „njegovu umjetničku ili arheološku istoriju;
- njegovu formu izgradnje i arheološko nasljeđe;
- njegov pejzaž, topografiju, ljepote, karakteristična prirodna obilježja;
- atraktivnost i dostupnost javnih prostora;
- drevne i skorašnje etničke tradicije, akcente i dijalekte;
- lokalne proizvode i zanatske vještine, proizvodnju i usluge;
- kvalitet trgovine, dokolice, sporta i zabave;
- potkulture, uključujući tu i potkulture mlađih;
- tradicije javnog, društvenog života; građanske tradicije, festivale i rituale...“

⁴ To što veliki broj stanovnika opštine Kotor plovi na stranim brodovima i tako ostvaruje svoje prihode, nije i ne može biti osnov opštinskog budžeta.

Ni u jednom od ovih kulturnih resursa opština Kotor ne oskudije.

Problem je u suviše uskom shvatanju kulturnog turizma, koji se vezuje isključivo za razgledanje grada i spomenika. Kulturni turizam, kao „umjetnost učestvovanja u drugim kulturama“ uključuje mnoštvo aspekata među kojima su i vjerski turizam i manifestacioni turizam i izletnički turizam i kruzing i nautički turizam i upoznavanje sa lokalnim običajima i navikama i uživanje u lokalnim gastronomskim specijalitetima.

Tokom čitavog procesa izrade ovog programa razvoja kulture, i posebno na njegovim finalnim radionicama, istaknuto je da bi ključni opštinski projekat (*flagship projekat*) u narednom petogodišnjem periodu trebalo da bude revitalizacija gradskih bedema Kotora. Uređenje ovog jedinstvenog fortifikacionog sistema sa zidinama dugim 4.5 km, koje potpuno okružuju grad, trebalo bi da bude ta kapitalna investicija u kojoj će učešće uzeti i opština Kotor i država Crna Gora, koji će potom pokrenuti ulaganja u druge aspekte turističke ponude u opštini Kotor.

Po onome što smo mogli čuti tokom procesa izrade ovog programa, projekat izgradnje lifta do vrha brda i tvrđave Sv. Ivan, kao i sanacije i revitalizacije 10 objekata u okviru nje sa ugostiteljskom, kulturnom i turističkom namjenom već postoji. Ono što bi trebalo da mu prethodi jeste izrada plana za Kotorske bedeme u cjelini, kvalitetnog konzervatorskog projekta bedema u cjelini, kao i plana održavanja i upravljanja. A potom bi (prema tom planu) parcijalno trebalo rekonstruisati bedeme i uključivati ih u turističku ponudu, tako da zarada od njih finansira dalje projekte njihove rekonstrukcije (izgradnju žičare ili lifta, revitalizaciju objekata, inovativno osvjetljavanje, itd.)

Izvjesno je da bi za izradu plana i konzervatorskog projekta mogli da se pronađu međunarodni donatori, a vjerovatno je i da bi početna sredstva za prvi dio rekonstrukcije bedema, uz sufinansiranje iz opštinskih i državnih fondova, mogao da se obezbijedi kroz međunarodne projekte, prvenstveno projekte Evropske unije.

Druga nedovoljno iskorišćena šansa jesu kruzeri koji dovode turiste u velikom broju u Kotor, kao i izletnici/ce koji tokom čitave godine dolaze u opštinu. Prema podacima iz 2010., 2011. i 2012. godine, oko 150.000 putnika/ca je godišnje kruzerima došlo u Kotor. Podaci takođe govore da je kroz izletničke programe tokom 2012. godine više od 200.000 gostiju bilo u opštini Kotor. Kad bi samo po 10 EUR od svakog od njih završilo u budžetu Opštine Kotor, on bi bio bogatiji za jednu polovinu ukupnih sredstava kojima se trenutno raspolaže. Trebalo bi dobro osmisliti turističku ponudu za ove grupe turista, koji se kratko zadržavaju u Kotoru i koji, upravo zato što nema organizovane ponude, po riječima mnogih, trenutno samo prave gužvu u starom gradu. Jedan dio ponude bi svakako bili Gradski bedemi. Drugi bi mogli biti različiti tipovi vođenja/turističkih maršruta po kulturnim ustanovama koje se bave zaštitom kulturne baštine plaćenih jednom ulaznicom/propusnicom za sve njih (uključujući tu i budući Gradski muzej Kotora) i po crkvama i manastirima u Kotoru i okolnim mjestima (u zavisnosti od toga koliko kruzeri ostaju u luci/izletici ostaju u Kotoru). Treći bi bili kulturni programi koje bi kulturne institucije, tradicionalna udruženja, nevladine organizacije, klape i pojedinačni umjetnici/ce priređivali za ove turiste (koje bi oni plaćali). Četvrti aspekt bi bio razvoj stvarno specifičnih turističkih suvernira u opštini Kotor (od replika, muzejskih karata i suvenira, štampanih materijala, do majica, razglednica i privezaka)⁵.

Jedan od nedovoljno iskorišćenih resursa jesu tradicionalne manifestacije. Ne bi trebalo da Tripundanske svečanosti, Fašinada, Gađanje kokota, Kićenje Mađa ostanu samo lokalne svetkovine bez domaćih i inostranih turista. Njihova ljepota, tradicija i istorijske priče i legende koje ih prate mogli bi, uz pravu promociju, biti interesantni svima u svijetu. Zbog svoje prirode Bokeljska noć, ljetni i zimski karneval mogli bi da budu osnov ovog manifestacionog turizma, na koje bi, ciljano, mogli da dolaze ljudi iz regionala. Samo što bi ih onda trebalo organizovati sa više kulturnih programa koji bi mogli da budu interesantni turistima različitih generacija.

⁵ Turisti rado kupuju suvenire koji ih podsjećaju na mjesta gdje su bili i koji imaju sličnu funkciju (doduše u profanoj formi) koju su relikvije imale na nekadašnjim hodočašćima. Ali upravo zbog toga, oni nerado kupuju uniformne suvenire, koji se mogu naći u svim lukama svijeta i koji su uglavnom svi proizvedeni u Kini.

Tokom procesa izrade lokalnog programa razvoja kulture prezentovana je i ideja da se u opštini Kotor formira Karnevalski fond u koji bi sredstva tokom čitave godine uplaćivali vlasnici/ce ugostiteljskih radnji koji tokom ovih svečanosti (koje se finansiraju iz budžeta Opštine), ostvaruju ogromne prihode. Iz ovog fonda bi se onda finansirali bogatiji programi ovih kulturnih manifestacija, što bi privuklo još više gostiju i u krajnjoj liniji donijelo još veće prihode vlasnicima/cama kafića i restorana u opštini.

Jedan od važnih segmenata turističke ponude u opštini Kotor i u čitavoj Boki Kotorskoj moglo bi da bude ustanovljenje brodskog saobraćaja (kao osnovnog tipa saobraćaja) u Boki i turističkih tura barkama po čitavom regionu.

I na kraju, s obzirom na nedovoljne postojeće smještajne kapacitete, za razvoj turističke ponude u opštini Kotor neophodna je izgradnja većeg hotela, koji bi bio prilagođen klijenteli zainteresovanoj za kulturni turizam (koja je po pravilu starija i bogatija).

POSEBNE OBLASTI KULTURE

KULTURNA BAŠTINA

Jedan od najznačajnijih resursa opštine Kotor jeste bogata i raznovrsna kulturna baština koja se nalazi na njenoj teritoriji, uključujući nepokretnu i pokretnu kao i nematerijalnu baštinu.

Posebnu vrijednost za opštini Kotor predstavlja to što se na njenoj teritoriji nalazi i područje Svjetske baštine - Prirodno i kulturno-istorijsko područje Kotora koje je upisano na UNESCO-vu Listu svjetske baštine 1979. godine. Ono je jedino područje sa teritorije Crne Gore koje se nalazi na UNESCO-voj Listi kao kulturno dobro. Status Svjetske baštine podrazumijeva privilegovano mjesto u zajednici 936 područja, lokaliteta i gradova naše planete, koji posjeduju izuzetne univerzalne kulturne i prirodne vrijednosti, od značaja za cijelo čovječanstvo koje ih i baštini. Prirodno i kulturno-istorijsko područje Kotora obuhvata veliki dio opštine Kotor, cijeli Kotorsko - Risanski zaliv, sa obroncima planina koje ga fromiraju i morskim basenom, uključujući sljedeće gradove i naselja: Stari grad Kotor, Dobrotu, Donji Orahovac, dio Gornjeg Orahovca, Dražin Vrt, Perast, Risan, Vitoglav, Strp, Lipce, Donji i Gornji Morinj, Kostanjicu, Donji i Gornji Stoliv, Prčanj, Muo, Škaljare i Šipljare.

Kulturna dobra su valorizovani dio *nepokretne kulturne baštine* od opštег interesa koja su zaštićena zakonom. Na teritoriji opštine Kotor nalaze se 63 nepokretna kulturna dobra koja su upisana u Registar kulturnih dobara (prema starom Zakonu to je bio Registar spomenika kulture). Među njima je: 10 kulturnih dobara prve kategorije, 30 druge kategorije i 23 kulturna dobra treće kategorije. Prema registru koji je vodio Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture Kotor bilo je još više kulturnih dobara (134).

Na području opštine Kotor se nalazi i značajan broj nepokretnih kulturnih dobara, koja posjeduju značajne kulturne vrijednosti, ali još uvijek nijesu evidentirana i ne podliježu režimu zaštite. Među njima se posebno ističu:

- ruralna arhitektura, u selima koja se nalaze kako u samom zalivu (Gornji Stoliv, Gornji Morinj, Gornja Kostanjica) tako i ostalim zonama, prije svega mreža sela u Grblju, zatim zaleđu Risna (Ledenice i Crkvice), Gornji Orahovac i Zalazi;
- mreža austro-ugarskih utvrđenja: niz utvrđenja, drugih objekata i puteva nastalih u periodu austro-ugarske dominacije
- vrijedni primjeri arhitekture XX vijeka, kao što su Bolnica u Risnu arhitekte Milana Zlokovića ili upravna zgrada Jugoceanije u Kotoru
- primjeri industrijske baštine

Novim Zakonom o zaštiti kulturnih dobara, predviđena je njihova valorizacija i revalorizacija. Najsveobuhvatniji segment kulturne baštine je kulturni pejzaž. Kulturni pejzaž nastaje međusobnim odnosom kulture i prirode, koji oblikuje okruženje tokom vremena, dajući pejzaže današnjice. Cijelo područje zaliva Boke Kootrske, uključujući i Prirodno i kulturno-

istorijsko područje Kotora, čija se izuzetna univerzalna vrijednost temelji na harmoničnom prožimanju graditeljskog nasljeđa i prirode, nesumnjivo posjeduje sve odlike kulturnog pejzaža, iako kao takvo još uvijek nije formalno prepoznato.

Za brigu o nepokretnim kulturnim dobrima nadležne su institucije zaštite sa sjedištem u Kotoru. Nakon što je 1979. godine područje Kotora proglašeno za područje Svjetske baštine UNESCO-a, osnovan je Opštinski zavod za zaštitu spomenika kulture Kotor. Uvidajući potrebu uspostavljanja šire zone zaštite ova institucija 1992. godine, dobija status regionalne institucije i prerasta u Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture Kotor sa ciljem organizovanja djelatnosti zaštite kulturnih dobara na teritoriji opština Kotor, Tivat i Herceg Novi. Novim Zakonom o zaštiti kulturnih dobara iz 2010. godine Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture transformisao se u dvije organizacione jedinice i to odjeljenje Uprave za zaštitu kulturnih dobara i odjeljenje Centra za konzervaciju i arheologiju Crne Gore. Takođe, za očuvanje vrijednosti nematerijalne baštine ovog područja poseban značaj ima integralna zaštita. Međunarodni značaj i status Prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora, nalažu poseban oprez u procesu planiranja i projektovanja, na ovom prostoru.

Na teritoriji opštine Kotor nalaze se mnoga *pokretna kulturna dobra* koja su integralni dijelovi objekata u kojima se nalaze i svojim vrijednostima doprinose značaju objekata u kojima se čuvaju. Međutim, najveći dio pokretnog kulturnog fonda nalazi se u brojnim institucijama: Pomorskom muzeju Crne Gore, Muzeju grada Perasta, Istorijском arhivu u Kotoru, Biskupijskoj biblioteci, Biskupijskom arhivu, Franjevačkoj biblioteci i Biblioteci i Arhivu Srpske pravoslavne crkve u Kotoru, kao i drugim sakralnim i profanim objektima.

Jedan od bitnih segmenata kulturne baštine opštine Kotor obuhvata i *nematerijalna baština*, koja je jedan od ključnih segmenta definisanja kulturnih identiteta, a koju čine ljudska umjeća, izražaji, vještine i manifestacije koje zajednica prepoznaće kao dio svoje baštine. Nematerijalna baština u opštini Kotor se manifestuje među ostalim u sljedećim područjima:

- karakterističan lokalni jezik (govor) na području Boke
- brojna usmena predanja, legende
- izvođačke umjetnosti (muzika, ples)
- brojni običaji, obredi i svečanosti, među kojima se svakako izdvajaju: tradicionalne karnevalske fešte u Kotoru, Fašinada - običaj nasipanja ostrva Gospe od Škrpjela u Perastu, Tripundanske svečanosti, itd.
- tradicionalni zanati i vještine, koji su od srednjeg vijeka bili izuzetno razvijeni i koji predstavljaju jedan od značajnih identitetskih markera Kotora.

Svakako posebnu vrijednost, ne samo za Kotor već i šire, ima Bokeljska mornarica, drevna organizaciona struktura koja već XIII vjekova opstaje i živi po svojim statutarnim normama, kroz brojne oblike cehovsko-pomorskih djelatnosti, trgovačko-privredne aktivnosti i uz konstantno njegovanje narodne nošnje i kola, kao i bratske povezanosti njenih članova. Ona je jedan od najkarakterističnijih segmenata kulturnog identiteta Boke Kotorske. Postoji i prijedlog da se Bokeljska mornarica i njeno kolo nominuju za UNESCO-vu Listu nematerijalnog nasljeđa.

Kako u Crnoj Gori u cijelini, tako i u Kotoru, izučavanje nematerijalne kulturne baštine se do sada odnosilo na sporadična etnološka, antropološka, lingvistička, istorijska, muzikološka i druga istraživanja. Za proces proučavanja, zaštite, vrijednovanja i prezentacije nematerijalne kulturne baštine nije postojao zakonodavni, ni jasno definisan institucionalni okvir, sve do usvajanja Zakona o zaštiti kulturnih dobara 2010. godine. Novim zakonom, kao i institucionalnim reformama, stvoreni su neophodni uslovi za pristupanje procesu valorizacije i očuvanja nematerijalnih kulturnih dobara. Tokom 2013. godine Ministarstvo kulture planira evidentiranje nematerijalne kulturne baštine, kao i izradu šest Elaborata o utvrđivanju kulturne vrijednosti evidentiranih nematerijalnih dobara, među kojima su četiri sa teritorije

opštine Kotor: Bokeljska mornarica, Dobrotska čipka, Bokeška noć i Fašinada⁶.

GENERALNE MJERE ZA UNAPREĐENJE STANJA

Mjere kojima bi se mogli ublažiti faktori i rizici koji ugrožavaju kulturno nasljeđe područja Kotora u periodu do 2017. god. jesu⁷:

1. Jačanje pravne i institucionalne infrastrukture u cilju očuvanja i zaštite izuzetne univerzalne vrijednosti područja;
2. Unapređenje saradnje između svih zainteresovanih strana;
3. Osiguranje efikasne primjene zakona i planske dokumentacije, radi očuvanja kulturne i prirodne baštine od prekomjerne i nekontrolisane urbanizacije;
4. Unapređenje valorizacije i zaštite kulturne i prirodne baštine zaštićenog područja i zaštićene okoline;
5. Integralna zaštita kulturne i prirodne baštine kroz konstantnu kontrolu lokalnog urbanog razvoja;
6. Razvoj zaštićenog područja kroz korišćenje potencijala na principima održivog razvoja;
7. Jačanje kadrovskih kapaciteta na svim nivoima, edukacija novog i do-edukacija postojećeg stručnog kadra;
8. Unapređenje prezentacije zaštićenog područja i podizanje nivoa svijesti građana/ki o njegovim vrijednostima i značaju.

Trebalo bi obezbijediti bolju saradnju aktera kulturnog nasljeđa i turizma kroz sljedeće mehanizme:

- Pravilnim tretmanom graditeljske baštine i pažljivim odnosom prema kulturnom pejzažu čime bi se stvorila najoptimalnija podloga za razvoj turizma;
- Razvojem projekata i aktivnosti koji doprinose održivom korišćenju potencijala kulturnog nasljeđa;
- Izradom strategije razvoja turizma u zaštićenom području;
- Unapređivanjem kulturnog turizma u zaštićenom području;
- Izradom procjene uticaja pritiska masovnog turizma na zaštićeno područje u odnosu na kapacitet i organičenja;
- Iniciranjem osnivanja Informativnog punkta (Centra za posjetioce) zaštićenog područja.

Trebalo bi osigurati bližu saradnju aktera iz oblasti kulturnog nasljeđa i obrazovanja kroz sljedeće korake:

- Razvojem strategije permanentne edukacije svih struktura zajednice o vrijednostima kulturne baštine i potrebi njene zaštite i prezentacije;
- Povećanjem nivoa informisanosti i svijesti lokalnog stanovništva o obuhvatu, vrijednostima i značaju područja Svjetske baštine kroz kampanje kao i izradu i distribuciju promotivnog materijala o zaštićenom području;
- Kontinuiranom edukacijom o kulturnoj baštini kroz obrazovne programe u školama;

⁶ Iz Programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara za 2012. godinu

⁷ Iz Menadžment Plana prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora

- Kontinuiranom edukacijom djece predškolskog uzrasta o vrijednostima zaštićenog područja;

Na nivou Boke Kotorske, trebalo bi stimulisati sljedeće aktivnosti:

- Izradu studije kulturnog pejzaža za Boku Kotorsku;
- Izradu Prostornog plana posebne namjene za područje Boke Kotorske kojim bi se obuhvatila pitanja privređivanja (turizam, poljoprivreda...), saobraćaja i zaštite kulturnog pejzaža;
- Zajedničke projekte valorizacije nasljeđa (npr. kulturne maršrute za cijelu Boku – palate, AU tvrđave, industrijsko nasljeđe...);
- Osnivanje Centra za posjetioce Prirodno i kulturno istorijskog područja Kotora (UNESCO Centar za posjetioce).

Međunarodna saradnja u oblasti kulturnog nasljeđa može se razvijati kroz zajedničke projekte valorizacije nasljeđa iz venecijanskog, austro-ugarskog ili otomanskog perioda. Takođe, postoji mogućnost relazacije IPA projekata prekogranične saradnje sa Hrvatskom, Albanijom, Bosnom i Hercegovinom, Srbijom, itd.

PROJEKTI NA POLJU KULTURNO NASLJEĐA

Jedan od najznačajnijih i još uvijek neadekvatno iskorištenih resursa područja Kotora su svakako gradski bedemi. S obzirom da su Kotorski bedemi odavno postali znak prepoznatljivosti Kotora, da postoji velika zainteresovanost posjetilaca za njihov obilazak a da su u lošem stanju i nisu dovoljno iskorišteni, njihova restauracija i revitalizacija su svakako jedan od ključnih razvojnih projekata Kotora u sljedećem periodu. Iako je već planiran Projekat izgradnje lifta do vrha brda i tvrđave Sv. Ivan, kao i sanacija i revitalizacija 10 objekata u okviru nje sa ugostiteljskom, kulturnom i turističkom namjenom, ovom procesu treba veoma pažljivo pristupiti. Prije nego što se projekat izgradnje lifta i rekonstrukcije objekata na vrhu Sv. Ivan realizuje neophodna je prije svega: izrada plana za Kotorske bedeme u cjelini, kvalitetnog konzervatorskog projekta bedema u cjelini kao i plana održavanja i upravljanja.

Iako na području opštine Kotor postoji par muzeja, koji su ili tematski (Pomorski muzej) ili se odnose na pojedina naselja (Muzej grada Perasta) uočena je potreba za formiranjem Muzeja grada Kotora. Neprocjenjivo bogata kulturna baština samog grada Kotora svakako zaslužuje da bude prezentovana. Na ovaj način bi se valorizovao vrijedan segment pokretnih kulturnih dobara ali i značajno unaprijedio kvalitet ponude grada. Za lokaciju Muzeja Kotora bi svakako trebalo iskoristiti neki od objekata u okviru Starog grada ili neposrednoj okolini.

Prirodno i kulturno-istorijsko područje Kotora koje se nalazi na UNESCO-voj Listi svjetskog nasljeđa nije još uvijek adekvatno prezetovano i promovisano. Ni lokalno stanovništvo kao ni turisti koji posjećuju Kotor ne mogu da dobiju jasne informacije o obuhvatu zaštićenog područja, njegovim karakteristikama i vrijednostima. Zbog toga bi u sljedećem periodu bilo ključno izraditi adekvatan propagandni materijal (mape područja, brošure, publikacije) kao i internet prezentaciju. Takođe, bilo bi veoma značajno formirati i Centar za posjetioce UNESCO-vog područja Kotora. Ovaj Centar za posjetioce bi mogao da se locira u Starom gradu ili njegovoj neposrednoj okolini, morao bi da bude savremeno opremljen i da na najkvalitetniji način prezentuje područje svjetskog nasljeđa Kotora.

Iako je veći dio graditeljske baštine, koja je bila oštećena u zemljotresu 1979. godine, saniran u posljednjih 30 godina ipak još uvijek postoje neki od značajnih objekata koji su u ruševnom stanju i koji bi se mogli aktivirati. Između ostalih tu su i neke od značajnih palata koje je

planirano da se revitalizuju za različite javne namjene: Palata Ivelić u Risnu u kojoj je planirano formiranje Instituta za arheološka istraživanja, Palata Mazarović u Perastu u kojoj je planirano formiranje Muzičkog centra kao i Palata Dabinović u Dobroti. Restauracija i revitalizacija ovih palata u sljedećem periodu bila bi veoma značajna jer bi se na taj način spriječilo dalje propadanje ovih objekata koji su u veoma lošem stanju, kao i doprinijelo unapređenju kulturnih sadržaja ne samo Kotora već i šireg regiona.

Cijelo područje Kotorsko-Risanskog zaliva, a posebno područje Risna, je veoma značajno arheološko područje. Tokom dosadašnjih istraživanja pronađen je veliki broj arheoloških nalaza koji još uvjek nisu nigdje prezentovani. Zbog toga bi bilo veoma značajno formiranje arheološkog muzeja, i to najbolje u Risnu, gdje bi se nalazio i Institut za arheološka istraživanja.

Zbog veoma kompleksnog i slojevitog kulturnog nasljeđa područja Kotora arheološka, istorijska i etnološka istraživanja materijalne i nematerijalne baštine bi trebalo sprovoditi u kontinuitetu. Posebno bi se trebalo fokusirati, u sljedećem periodu, na istraživanje i procjenu kulturnog pejzaža područja, da bi se stvorile neophodne osnove za adekvatnu zaštitu i planiranje pejzaža a kako bi se spriječila njegova dalja neadekvatna urbanizacija i devastacija. Unapređenje prezentacije i promocije svih segmenata kulturne baštine je još jedna od aktivnosti na kojoj se mora neprekidno raditi. Veoma bogata kulturna baština koja se nalazi na području opštine Kotor je promovisana i prezentovana najčešće u segmentima, ali nigdje nije sve objedinjeno na jednom mjestu, tako da bi kreiranje kompletnih i dostupnih baza podataka materijalne i nematerijalne baštine opštine Kotor bilo od velikog značaja kako za lokalno stanovništvo tako i za turiste. Takođe, trebalo bi kompletirati i digitalizaciju arhivske građe.

Tokom procesa izrade programa kulturnog razvoja predočeno je da privatna lica u opštini Kotor posjeduju značajne etnografske zbirke koja su voljna da ih učine dostupnim široj javnosti (najbolji primer je etnografska zbirka gospodina Zorana Radimira iz Dobrote), te bi u planiranju prezentacije pokretnog kulturnog nasljeđa i o tome trebalo voditi računa.

Imajući u vidu vrijednu arhivsku građu i značajan knjižni fond koji uključuje dokumente na pergamentu, inkunabule, stare latinske knjige, kvaziinkunabule, zbirke vrijednih časopisa koje se čuvaju bibliotekama i arhivima u Kotoru predloženo je i formiranje Atelja za konzervaciju arhivske i bibliotečke građe i slika na papiru.

Uz to bi pokretanje edukativnih programa za mlade, u saradnji sa osnovnim i srednjim školama, trebalo da bude jedna od prioritetnih aktivnosti u sljedećem periodu.

Kako je nematerijalna baština jedan od značajnih segmenata kulturne baštine područja Kotora, moralo bi se raditi na njenom evidentiranju, održavanju i unapređenju. Jedna od aktivnosti koja bi se mogla pokrenuti, nakon već planiranog procesa evidentiranja ovog segmenta baštine na državnom nivou, jeste svakako nominovanje Bokeljske mornarice i njenog kola za UNESCO-vu Listu nematerijalnog nasljeđa.

Podsticanje obnavljanja i oživljavanje starih zanata je jedan od značajnih koraka ka očuvanju i unaprijeđenju pokretne i nematerijalne baštine. Posebno jer su stari zanati bili veoma razvijeni na području Kotora i predstavljaju jedan od njegovih identitetских markera. Obnavljanjem starih zanata bi se doprinijelo kako očuvanju nematerijalne baštine, kroz održavanje tradicionalnih znanja i vještina, tako i ekonomskom razvoju područja, unapređenjem turističke ponude i formiranjem novih radnih mesta.

Uz to bi jedan od prioriteta u sljedećem periodu moralo biti i podsticanje primjene tradicionalnih tehniki i zanata pri obnovi objekata tradicionalne arhitekture (čuvanje drvenih vrata i prozora, drvenih međuspratnih tavanica, upotreba krečnog maltera, i sl.) što bi doprinijelo očuvanju autentičnosti kulturnih dobara kao i održavanju tih tradicionalnih znanja.

U poglavlju Programa razvoja kulture opštine Kotor koji se odnosi na kulturnu baštinu, date su mjere za adekvatan pristup upravljanju predijelom, istorijskim cjelinama i pojedinačnim objektima kulturne baštine. Iako je kulturna baština jedan od osnovnih nosilaca identiteta opštine Kotor, važno je ne gubiti izvida da savremeni način života nameće potrebu za novom gradnjom i planiranjem, čiji je cilj da odgovori na finkcionalne zahtjeve i standarde današnjeg vremena. U okviru ovog poglavlja posebno mjesto zauzima nedovoljno tretiran segment industrijske arhitekture i nasljeđa XX vijeka koji postoji na teritoriji opštine Kotor i zaslužuje svoje mjesto u kulturi.

SAVREMENA ARHITEKTURA I URBANIZAM

Naredni redovi odnose se na smjernice za pristup savremenoj arhitekturi i planiranju prostora na teritoriji opštine Kotor. Pristup kreiranju novih slojeva gradnje oslanja se na smjernice date u Bečkom memorandumu, dokumentu koji je nastao kako bi se definisala veza između savremene ekonomske dinamike i promjene strukture gradova koji se nalaze na UNESCO-voj listi svjetskog nasljeđa⁸.

Savremena arhitektura u određenom kontekstu odnosi se na sve značajne, planirane i projektovane, intervencije u izgrađenom istorijskom okruženju, uključujući otvorene prostore, nove konstrukcije, dogradnje istorijskih građevina i lokacija, kao i prenamjene. Glavni izazov savremene arhitekture u istorijskom urbanom predjelu jeste da odgovori na novonastale socio-ekonomske promjene, a da istovremeno ne ugrozi nasljeđeni gradski pejzaž i predio koji ga okružuje. Osnovni cilj savremenog pristupa arhitekturi i planiranju je da se fizičkim i funkcionalnim intervencijama poveća kvalitet života i obezbijedi efikasnost – da se poboljšaju uslovi za stanovanje, rad i rekreaciju bez ugrožavanja postojećih vrijednosti koje potiču od karaktera i značaja istorijskog urbanog tkiva.

Etički standard i potreba za visokokvalitetnim projektovanjem i izvođenjem, osjetljivim na kulturno-istorijski kontekst, preduslovi su za proces planiranja. Važno je da nove intervencije minimalno utiču na važne istorijske elemente - značajne građevine ili arheološka nalazišta.

Za bokokotorski zaliv, a naročito za onaj dio zaliva koji pripada kotorskoj opštini, dugo vremena je važilo da predstavlja jedinstveni pejzaž harmonične simbioze prirodnih fenomena i graditeljskog nasljeđa.

Iz današnje perspektive, nakon prostornih intervencija posljednjih godina, taj sklad predjela je na mnogim potezima narušen, pretežno novim graditeljskim intervencijama. Te nove intervencije na teritoriji opštine Kotor, na žalost, u većem broju slučajeva, ne predstavljaju uspješne primjere savremene gradnje. Veoma često, novi objekti i cjeline predstavljaju pseudo-istorijske primjere, koji se svojom proporcijom, formom, detaljima i izborom materijala negiraju nasljeđeno okruženje i ne prate dobru savremenu praksu.

U osjetljivom kulturno-istorijskom predjelu opštine Kotor veoma je prisutan pseudo-istorijski pristup u projektovanju novih objekata. Jedan od osnovnih ciljeva urbanog planiranja, savremene arhitekture i zaštite istorijskog urbanog predjela Boke Kotorske je kreiranje uslova za eliminisanje svih formi pseudoistorijskog projektovanja, jer ono predstavlja negaciju i istorijskog i savremenog istovremeno.

⁸ Vienna Memorandum 2005. „World Heritage And Contemporary Architecture – Managing The Historic Landscape“

Takođe, kao osnova za savremeno planiranje i projektovanje, trebalo bi da služi silueta grada i okruženja, glavne vizure i građevinska matrica, kao integralni dijelovi identiteta istorijskog urbanog predjela.

Podsticanje razvoja kvalitetne savremene arhitekture trebalo bi da bude jedna od nezaobilaznih strategija u planiranju i uređenju prostora, jer se upravo kroz jedinstvo nasljeta i savremenih intervencija razvija specifičan karakter predjela.

Istorijske građevine, otvoreni prostori i savremena arhitektura doprinose vrijednosti grada, brendirajući njegov karakter. Dobra savremena arhitektura može pojačati konkurentnost grada stvarajući uslove za doseljavanje novih stanovnika, posjete turista i privlačenje kapitala. Istorijska i savremena arhitektura zajedno predstavljaju prednost za lokalne zajednice i mogu služiti u obrazovanju i turizmu, i obezbijediti sigurnu tržišnu vrijednost nekretninama.

Projekti u oblasti savremene arhitekture i urbanizma:

- Stalna edukacija stručne i šire javnosti o uspješnim primjerima savremene arhitektonske i planerske prakse i urbane reciklaže (kroz predavanja, disusije, okrugle stolove, radionice u školama...);
- Preispitivanje i unapređenje normativnog i planskog okvira koji definiše smjernice za savremenu gradnju (korišćenje boja, primjena ravnih krovova, materijalizacija itd.);
- Definisanje smjernica i konkretne intervencije u cilju sanacije posljedica neadekvatne gradnje i devastacije predjela (npr. neprimjerena obrada nekih postojećih fasada, nelegalni kamenolom u Lipcima itd.);
- Podsticanje uvođenja izrade studija vizuelnog uticaja na kulturni pejzaž, posebno kod većih novih intervencija;
- Raspisivanje međunarodnih javnih arhitektonskih i urbanističkih konkursa za buduću gradnju na značajnim lokacijama (npr. Fjord, URC...);
- Podsticanje primjene principa energetske efikasnosti u gradnji novih i sanaciji postojećih objekata (sadnja zelenila, postavljanje termoizolacije, zamjena prozora i vrata, korišćenje solarne, geotermalne i energije vjetra, adekvatan izbor građevinskih materijala...);
- Promocija koncepta „održivih gradova“ (poboljšanje javnog transporta, učešće svih zainteresovanih strana u odlučivanju, ozelenjavanje, mjere za smanjenje uticaja klimatskih promjena...);
- Podsticanje integralnog pristupa u unapređenja kvaliteta prostora kroz saradnju arhitekata, pejzažnih arhitekata, urbanista, planera, ekonomista, donosioca odluka, umjetnika, itd.;
- Poboljšanje regionalne i međunarodne saradnje kroz zajedničke projekte sa gradovima koji predstavljaju primjere dobre prakse u odnosu prema savremenoj arhitekturi.

INDUSTRIJSKA ARHITEKTURA I ARHITEKTURA XX VIJEKA

U arhitekturi opštine Kotor dominantan motiv je graditeljsko nasljeđe. Iako na teritoriji opštine postoje, pažnje vrijedni, primjeri arhitekture XX vijeka i industrijske arhitekture, oni još uvek nijesu valorizovani. Napraviti bazu podataka ovog segmenta arhitekture i utvrditi mјere za njen adekvatan tretman, svakako su bitni koraci u bliskoj budućnosti. Takođe, ovaj segment arhitekture je izuzetno pogodan za „urbanu reciklažu”, u svijetu veoma aktuelan pristup ponovnog korišćenja napuštenih/zapuštenih objekata – skladišta, industrijskih zgrada i slično. Ponovna upotreba ovih objekata u Kotoru imala bi veliki značaj kako u socijalnom i ekonomskom, tako i u kontekstu održivog razvoja. Reaktivacija napuštenih objekata je održivija od bilo koje nove gradnje. Sa socijalnog aspekta prenamjena unosi novu dinamiku u prostor i aktivira čitave gradske četvrti. Na ovaj način poboljšava se kvalitet gadskih ambijenata i održava dio gradskog kolektivnog sjećanja živim. Neki od primjera koji se mogu uzeti u razmatranje za "recilažu" na teritoriji Kotora su zgrada Elektrane, dio fabrike Rivijera, neki objekti u industrijskoj zoni itd. Principom privatno-javnog partnerstva, Lokalna samouprava bi mogla da dogovori sa investitorima da se dio ovih objekata namjeni za javno korišćenje u sektoru kulture (npr. za nezavisnu kulturnu scenu, galeriju savrmene umjetnosti ili rezidencije i ateljee za umjetnike/ce).

Projekti u oblasti industrijske arhitekture i nasljeđa XX vijeka:

- Identifikacija i mapiranje arhitektonskog nasljeđa XX vijeka na teritoriji opštine Kotor, koristeći iskustva DoCoMoMo, međunarodne organizacije koja se bavi dokumentacijom i zaštitom moderne arhitekture;
- Identifikacija, mapiranje i definisanje mjera za revitalizaciju industrijske arhitekture na teritoriji opštine Kotor;
- Podnošenje inicijative Upravi za zaštitu kulturnih dobara za uspostavljanje zaštite najznačajnijih primjera arhitekture XX vijeka na teritoriji opštine Kotor;
- Učešće u međunarodnim projektima i incijativama na polju revitalizacije industrijskog nasljeđa i arhitekture XX vijeka;
- Organizovanje regionalne konferencije o industrijskom nasljeđu i arhitekturi XX vijeka;
- Konretni projekti revitalizacije objekata industrijskog nasljeđa i XX vijeka na teritoriji opštine Kotor (npr. Zgrada "Jugooceanije", Elektrana,...).

JAVNI PROSTORI

Druga važna tema su javni prostori - trgovi, parkovi, slobodne površine. Većina javnih prostora na teritoriji opštine Kotor predstavlja potencijal za različite aktivnosti - razna društvena i kulturna dešavanja. Ipak, njihov puni potencijal najčešće nije iskorišćen. Neki od tih prostora su fizički neprivlačni (zbog zapuštenosti i lošeg opštег stanja u kom se nalaze), dok su nekada loše opremljeni – bez mogućnosti za sjedjenje, bez zelenila, javne rasvjete ili slabo pristupačni (za osobe sa invaliditetom, za one koji koriste javni gradski prevoz itd). U takvom stanju, potencijalni centri okupljanja građana/ki i turista, ostaju neprimjećeni, neiskorišćeni i nesagledive ljepote, najčešće izloženi ljudskom nemaru i pretvoreni u parkirališta, prostore za odlaganje nepotrebnih stvari i sl.

Osim toga što je uočeno da su na teritoriji opštine Kotor javni prostori najčešće nedovoljno iskorišćeni ili se ne koriste na adekvatan način, primjećena je velika razlika između načina korišćenja onih u gradskom jezgru/centralnoj zoni (Starom gradu) i prostoru izvan užeg centra. Javni prostori u gradskom jezgru Kotora (Starom gradu) su najintenzivnije u upotrebi. U toku ljetnjih mjeseci svi veći trgovi u gradu su prekriveni mobilijarom okolnih kafića. Na taj način se slobodne površine pretvaraju u „uske ulice“ omeđene baštama lokala. Sa tih slobodnih površina arhitektura i znamenitosti Starog grada nisu sagledivi, te pogled obično seže do visine suncobrana. Takođe, na ovaj način osnovna uloga trgovca je zanemarena -

umjesto prostora okupljanja i zadržavanja građana/ki i turista, trgovi postaju prolazni prostori (osim za one koji koriste usluge lokalna).

Suprotna tome je zimska slika Starog grada u Kotoru. Trgovi se otvaraju i rasterećuju, ali takođe postaju i prostori bez sadržaja tj. zamiru. Sem par tradicionalnih svečanosti tokom zimskog perioda, u gradu se rijetko organizuju bilo kakva kulturna dešavanja, pa grad odiše „monotoniju i dosadom”, prema riječima mještana/ki. Izvan Starog grada, čak i u samoj kontaktnoj zoni, stanje se bitno razlikuje. Javni prostori su neiskorišćeni i često zapušteni. Samim tim, ove javne površine nijesu atraktivne, a svojom opremljenosti i sadržajem ne bi mogle zadovoljiti i zadržati posjetioce. Kompletan priobalni pojas opštine Kotor je sam po sebi jako privlačan za turiste, a i najgušće naseljen. Sama konfiguracija terena, brojni značajni objekti, nastajali vježkovima kao svjedok bogatstva pomorskog grada i kapetanskih porodica, čine ovaj pojas privlačnim i atraktivnim, a samim tim pogodnim za razna kulturna dešavanja i okupljanja. Za ovim priobalnim pojasom ne zaostaje ni gornji dio naselja, obično na obroncima okolnih brda, često u zelenim, šumovitim zonama, sa prekrasnim pogledom na kompletan zaliv. Uz manja ulaganja i dobre ideje, moguće je aktivirati dio ovih prostora i time “oživjeti” zone grada i van gradskog centra.

Kod planiranja, korišćenja postojećih i kreiranja novih javnih prostora, od ključne važnosti je staviti u centar korisnike – proučiti njihove potrebe. U tom smislu, saradnja između donosioca odluka, planera/ki, umjetnika/ca i lokalne zajednice, od izuzetnog je značaja. Javni prostori se mogu unaprijediti novim sadržajima uključivanjem zainteresovanih strana u proces odlučivanja i planiranja.

Podsticanje socijalnog razvoja jedne zajednice u javnom prostoru su ogromni- od uključivanja članova zajednice u kreiranje samog javnog prostora, preko podsticanja različitih društvenih i kulturnih aktivnosti, edukacije itd. Svakako bi trebalo podsticati kreativne snage u našim gradovima da se uključe u korišćenje i oživljavanje javnih prostora na teritoriji opštine Kotor. Srednjoročni ciljevi vezani za javne prostore bili bi:

- Kreiranje i primjena smjernica i preporuka koje jasno definišu način korišćenja javnih prostora na teritoriji opštine Kotor;
- Aktiviranje većeg broja javnih prostora na teritoriji opštine Kotor za održavanje različitih kulturnih dešavanja (samim tim i uključivanje različitih kulturnih dešavanja u gradski život); Veliki broj javnih prostora koji imaju potencijal za dalje razmatranje u smislu njihovog uključivanja u kulturnu ponudu opštine Kotor, mapiran je tokom 2011. (na sajtu www.strategija.bokabay.info se nalazi mapa i katalog javnih prostora). U centralnoj zoni grada javni prostori su pogodni za kulturna dešavanja uz minimalna ulaganja, ali unapređenja u smislu upravljanja. Javnim prostorima van gradskog uglavnom su potrebna manja ulaganja.

Projekti u oblasti javnih aktiviranja javnih prostora:

- Projekti ozelenjavanja javnih prostora;
- Opremanje dodatnim urbanim mobilijarom i opremom;
- Podsticanje korišćenja obnovljivih izvora energije u javnim prostorima (npr. kroz korišćenje solarnog javnog osvjetljenja);
- Podsticanje lokalnog biznisa da ulaže u javne prostore kroz principe društveno-odgovornog poslovanja;
- Uključivanje različitih grupa građana/ki u procese odlučivanja o korišćenju i oblikovanju javnih prostora.

Potrebno je intenzivirati saradnju na nivou Boke Kotorske i regionala. Primjeri dobre prakse mogu se naći već na teritoriji Hrvatske i Slovenije, a to je dovoljan razlog za razmjenu znanja i iskustava. Kao dio Jadrana, Mediterana, Evrope, moguće je naći podršku i učestvovati u brojnim projektima - Adriatic, MED i sl. i time dobiti i finansijsku i logističku podršku zemalja Evrope.

VIZUELNE UMJETNOSTI

U ovom trenutku postoji šansa da Kotor ponovo postane jedan od centara likovne umjetnosti u Crnoj Gori. Nakon dosta dugog perioda u opštini Kotor opet živi više od trideset akademskih slikara, grafičara i vajara, među kojima ima i onih čije je stvaralaštvo od nacionalnog, a možda i međunarodnog značaja. U okviru Centra za kulturu djeluju dvije galerije, a u Kotoru radi i privatna galerija „Ticijan“. Ogroman korak naprijed predstavlja i otvaranje „Galerije Solidarnosti“ u lijepom prostoru u Palati Pima, krajem 2011. god. Postoji realna mogućnost za unapređenje regionalne saradnje na nivou Boke, u prvom redu sa galerijom „Buća“ u Tivtu i galerijom „Josip Bepo Benković“ iz Herceg Novog, ali i sa privatnim galerijama u regionu od kojih neke organizuju i međunarodne manifestacije.

Pa ipak, da bi se ovi potencijali iskoristili, potrebno je unaprijediti postojeće kapacitete, poboljšati menadžment ustanova i kulturnih događaja i pokrenuti i neke nove inicijative. U prvom redu mora se konstatovati da Gradska galerija (na Pjaci od kina) radi u neuslovnom prostoru – što se prvenstveno odnosi na njenu veličinu. U ovom prostoru nije moguće izlagati umjetnička djela velikih formata, niti pak organizovati reprezentativne izložbe velikih slikara. Utoliko bi u narednom periodu trebalo pronaći adekvatniji prostor za Gradsku galeriju, dok bi galerija na Pjaci od kina mogla da se specijalizuje za izložbe grafike, minijatura ili možda izložbe rukotvorina starih zanata. Izvjesno je da bi Kotor, kao grad kulture, trebalo da ima galeriju sa stalnom postavkom kotorskih likovnih umjetnika/ca. Možda bi toj svrsi mogla da posluži galerija koja se nalazi u prostoru Kulturnog centra „Nikola Đurković“. Pri tom, da bi mogla da odgovori ovoj namjeni, bilo bi neophodno promijeniti način ulaska u ovu galeriju i poboljšati svjetlo u njoj.

„Galerija solidarnosti“ baštini fond koji su umjetnici/ce sa prostora bivše Jugoslavije i iz čitavoga svijeta donirali Kotoru nakon zemljotresa 1979. godine. Ona je ušla u sastav OJU „Muzeji“ prilikom formiranja ove ustanove 1992. godine, ali je tek krajem 2011. godine dobila u Kotoru i svoj prostor. Uprkos tome što je to pitanje moralo da bude razriješeno još prije mnogo vremena, Gradska uprava Opštine Kotor zaslužuje svaku pohvalu što je ova Galerija otvorena. Imajući u vidu da se radi odličnom galerijskom prostoru, trebalo bi razmisliti o tome da se, bar dok za Gradsku galeriju ne bude pronađen uslovni objekat, u galeriji Solidarnosti održavaju i druge reprezentativne izložbe (odnosno da određeni broj mjeseci u godini ona bude dostupna i za druge programe) ne dovodeći u pitanje njenu prvenstvenu namjenu.

U odnosu na privatne galeriste i sve druge privatne preduzetnike u kulturi, trebalo bi razmisliti o mogućim stimulativnim mjerama (oslobađanja od određenih dažbina ili zakupa prostora po povlašćenim uslovima) koji bi ih razlikovali od isključivo komercijalnih djelatnosti i privukli da svoj biznis dovedu u Kotor, ili da ostanu u njemu.

Što se pak umjetnika/ca tiče, u narednom periodu, najvažnije bi bilo da im se obezbijede uslovi za rad. U starom gradu još uvijek ima praznog prostora, koji nije za komercijalnu upotrebu, a bio bi izvanredan za ateljee likovnih umjetnika/ca. Među ostalima, pomenut je za ove namjene i prostor na Gurdiću, na bedemima, koji je jednom i poslužio kao izložbeni prostor za djela Jova Abramovića, Zorana Mujbegovića i Milice Bačić, ali poslije toga nikada više nije korišćen, te i sada стоји prazan.

Tokom procesa izrade strategije predložen je koncept „otvorenih ateljea“. Ateljei bi se dodjeljivali na pet godina na konkursu, na kome bi kriterijum bio kvalitet stvaralaštva (izražen i kroz broj domaćih i međunarodnih nagrada, broj samostalnih i kolektivnih izložbi i druge estetske kriterijume). Po isteku ovog perioda konkurs bi se organizovao ponovo, te bi i drugi umjetnici/ce imali priliku da dobiju te ateljee. Umjetnici/ce bi plaćali zakup ateljea Opštini po povlaštenim cijenama, a imali bi i obavezu da rad u ateljeu otvore za javnost. To bi bila turistička zanimljivost, koja bi dodala još jednu dimenziju Kotoru kao gradu kulture, a to bi, takođe, omogućilo umjetnicima/cama da zarade.

Predloženo je, takođe, da se u okviru akcije oživljavanja gradskih trgova Kotora i njihovog korišćenja za promociju kulturnih sadržaja, na Pjaci od kina (ispred Gradske galerije) - po ugledu na Rovinj u Hrvatskoj - tokom ljetne sezone ustanovi „Otvorena galerija“. To bi bio

otvoreni prostor za likovna dešavanja koji bi mogao da privuče umjetnike/ce, domaću publiku i turiste i mogao da postane značajna tačka na crnogorskoj mapi kulturnih događaja. Za ovu manifestaciju nisu potrebna nikakva finansijska sredstva, već bi dovoljna bila saglasnost Opštine Kotor i spremnost Gradske čistoće da ovaj prostor očisti tokom noći. Umjetnici/ce bi na ovom prostoru slikali, izlagali i prodavali svoja djela, Opština bi procjenila koliko procenata od prodatog pripada njoj, a za turiste bi to mogla biti prava atrakcija.

Kotor ima izvanredne potencijale za razvoj rezidencijalnih programa. Dovoljno bi bilo da Opština Kotor obezbijedi dva stana za petnaestodnevni boravak vrhunskih svjetskih umjetnika/ca (slikara, vajara, fotografa, pjesnika, prozaista, muzičara) tokom čitave godine i, tamo gdje je potrebno, materijal za rad. I da Turistička organizacija u svijetu promoviše čitav program. Ljepota Kotora i Boke će se pobrinuti za ostalo. Obaveza likovnih umjetnika/ca bila bi onda da opštini Kotor poklone jedno svoje djelo u kome bi bio izložen njihov pogled na Kotor ili na Boku⁹ (to ne moraju nužno biti pejzaži). Vremenom bi od ovih djela mogla nastati izuzetna zbirka, a mogao bi da se napravi i kvalitetan katalog. A reklama širom svijeta i atmosfera u gradu koju bi pratio stalni boravak vrhunskih svjetskih umjetnika/ca bili bi nemjerljivi.

Imajući u vidu izgled Kotora kao „kamenog spomenika“ uraslog u kameni okruženje, u potrazi za likovnom manifestacijom koja bi mogla obilježiti opštini Kotor (na način kako to u muzici čine Don Brankovi dani muzike ili u pozorišnoj djelatnosti Kotorski dječiji festival) predloženo je ustanovljenje vajarske kolonije (koja je već jednom održana 2008. godine). Kameni spomenici koji bi nastali tokom ove manifestacije mogli bi onda da budu uključeni u spomeničko jezgro opštine – u starom gradu gdje to bude bilo moguće, a da se ne naruši njegov unutrašnji sklad; u neposrednoj blizini starog grada ili u drugim dijelovima opštine gdje budu primjereni.

Oblast vizuelnih umjetnosti uključuje i fotografiju i film, a graniči se i sa umjetničkim zanatima.

Iako u opštini Kotor postoje fotografi koji se bave umjetičkom fotografijom i čije se izložbe povremeno održavaju u Centru za kulturu, Gradskoj galeriji, a ponekad i u Katedrali i Gospi od Škrpjela, u Kotoru ne postoji fotografsko udruženje, te bi trebalo razmotriti mogućnosti za njegovo formiranje. Nešto slično bi se moglo reći i za regionalnu fotografsku manifestaciju na nivou Boke za kojom postoji potreba.

Ako se izuzme Sub-Aqua fest, filmski program u opštini Kotor se svodi na prikazivanje redovnog bioskopskog repertoara. Izvjesno je da, s obzirom na blizinu Herceg Novog nema potrebe razmišljati o nekom filmskom festivalu, ali bi nedjelje umjetničkih filmova, dokumentarnih ili animiranih filmova ili povremeno predstavljanje određenih nacionalnih kinematografija ili autora bili neophodni gradu koji se diči svojim kulturnim profilom.

Kako su još jedan od značajnih identitetskih markera Kotora činili stari zanati, bez obzira što zanatlija gotovo i da više nema na teritoriji opštine, bilo bi poželjno da se bar u galerijama predstave umjetnička dostignuća grnčara, kovača ili zlatara i da se njihovo predstavljanje građanima/kama opštine Kotor i turistima koncipira kao dugoročni program. Ove izložbe bi mogli da prate i zanimljivi katalozi, a u određenim slučajevima (npr. Bogdana Kaluđerovića) i monografije, koje su potencijalno i privlačni turistički suveniri.

Što se regionalne saradnje na nivou Boke tiče, postoji očigledna potreba da se likovne manifestacije, pa čak i pojedinačne izložbe umjetnika/ca organizuju u koordinaciji galerija iz sve tri opštine. Ne samo što bi podjelom troškova (oko kataloga, plakata, prezentacije, marketinga) bilo moguće organizovati više manifestacija (istim sredstvima) već bi i za umjetnike/ce bilo privlačnije da budu predstavljeni u sve tri opštine.

I na kraju ovog dijela, imajući u vidu podatke da skoro dvije trećine anketiranih u Kotoru nije bilo u galerijama ili na likovnim manifestacijama tokom prethodne godine, bilo bi neophodno pokrenuti i kvalitetne programe animacije publike, a posebno animacije djece i mladih na planu likovnih umjetnosti. Posebno bi poželjno bilo uključiti u školske programe na osnovnom

⁹ Dok bi pjesnici, književnici, muzičari mogli da održe po neko predavanje, književno veče ili radionicu.

i srednjoškolskom nivou posjete/predavanja umjetnika/ca, kao i obnoviti školske umjetničke sekcije, te organizovane posjete izložbama i likovnim manifestacijama.

MUZIČKA UMJETNOST

U opštini Kotor postoje pretpostavke za razvoj bogatog muzičkog života. U gradu radi škola za osnovno i srednje muzičko obrazovanje „Vida Matjan“ koja ima svoja isturena odjeljenja u Risnu i Radanovićima; u Kotoru su već više od vijek i po aktivni Srpsko pjevačko društvo „Jedinstvo“ (od 1839.) i Gradska muzika (od 1842.), a postoje i horovi svetog Tripuna i svetog Luke; u opštini djeluje nekoliko klapa (Bokeljski mornari, Moderato Kantabile, Bisernice Boke, Alkima...), nekoliko rok grupe (Autumn for Free, Whoo See Klapa, Nuclear Mama), a održava se i veliki broj muzičkih manifestacija. Među njima su najznačajniji „Don Brankovi dani muzike“ koje je pokrenuo i vodi NVO KotorArt u okviru međunarodnog KotorArt festivala; „Klarinet fest“ koji organizuje istoimena NVO, festival klapa u Perastu, a od preprošle godine i „Searock festival“ koji pokriva segment savremene muzike.

Škola za osnovno i srednje muzičko obrazovanje „Vida Matjan“ ima centralno mjesto u muzičkom životu grada, između ostalog i po tome što njeni profesori i nekadašnji učenici predstavljaju kadrovsку bazu gotovo svih drugih muzičkih aktera u gradu. Pored osnovnih, obrazovnih djelatnosti škola je razvila i bogatu koncertnu aktivnost. Pretprešte godine je, po četvrti put za redom, u Kotoru organizovan nacionalni festival mladih muzičara Crne Gore na kome je učestvovalo više od 350 učenika/ca osnovnih i srednjih muzičkih škola i studenata Fakulteta umjetnosti sa Cetinja. Pored toga, od 2010. godine, muzička škola organizuje i Festival gudača, koji prate master-class seminari. Tokom godine učenici škole održe oko 20 koncerata, a organizuju se i koncerti profesora i povremeno i tematske večeri posvećene jubilejima značajnih kompozitora (Mocarta, Šopena). U planu su i večeri posvećene muzičkim stvaraocima koji su živeli i radili u Kotoru (poput Vide Matjan, Antuna Homena, Iva Brkanovića...). Koncerti se uglavnom održavaju u crkvi Svetog Duha, koja predstavlja izvanredno aktustičan prostor i u kojoj se nalaze dva dobra koncertna klavira (Yamaha i Steinway). Muzička škola ima razvijenu saradnju sa muzičkom školama iz okruženja - muzičkim školama „Kosta Manojlović“ i „Stevan Stojanović - Mokranjac“ iz Beograda; muzičkim školama iz Rijeke, Splita i Makarske, Ljubljane, Ohrida i Beča. U opštini Kotor škola blisko sarađuje sa kulturnim ustanovama – posebno sa Pomorskim muzejem Crne Gore, koji često uključuje učenike muzičke škole u svoje programe.

Osnovni problemi u radu škole za osnovno i srednje muzičko obrazovanje ogledaju se u činjenici da je škola primorana da honorano angažuje značajan broj spoljnih saradnika (iz Cetinja, Podgorice, Bara, a u nekim slučajevima i Beograda i Cavtata). I s druge strane, problem predstavlja i nešto smanjeno interesovanje učenika za upis u srednju muzičku školu, što je prvenstveno povezano sa slabom plaćenošću i nesigurnošću muzičkih karijera.

Srpsko pjevačko društvo „Jedinstvo“ i Gradska muzika Kotora jesu važni identitski markeri Kotora i predstavljaju svojom tradicijom, značajne, iako nezvanične „institucije“ opštine Kotor. SPD „Jedinstvo“ jeste jedan od najboljih građanskih horova u Crnoj Gori, koji pored redovnih koncerata 25. januara povodom proslave Savindana, održava i veliki broj koncerata u Crnoj Gori i inostranstvu. Osnovni problem društva vezan je za nedostatak finansiranja sa državnog nivoa.

Sa sličnim problemima se suočava i Gradska muzika. Orkestar trenutno broji više od 40 članova/ca, a ono što je posebno značajno - za razliku od dobrog broja gradskih muzika u okruženju - jeste da u njemu većinu čine mladi muzičari (uglavnom bivši učenici muzičke škole u Kotoru). Orkestar tradicionalno održava dva godišnja koncerta - novogodišnji i ljetnji - a tokom godine ima oko pedesetak različitih nastupa i to gotovo u svakoj važnoj prilici za opštinitu. Gradska muzika 2013. godine slavi 171. rođendan.

Najznačajnija muzička manifestacija u gradu – i po kvalitetu i po obimu sredstva koja se u nju ulazi - jesu „Don Brankovi dani muzike“ koji funkcionišu kao muzički segment

multidisciplinarnog Međunarodnog festivala KotorArt. NVO KotorArt, koji je još 2001. godine inicirao stvaranje ovog muzičkog festivala, kao osnovne prioritete za budući period vidi obezbjeđivanje prostornih i infrastrukturnih preduslova za kvalitetniju pripremu festivala tokom cijele godine i za njegov sveobuhvatni razvoj. Ovo se odnosi na neophodnost postojanja kancelarije Festivala opremljene kompjuterima, telefonima, faksom; sistema za ozvučenje koncerata (mikrofoni, miksete, zvučnici); rasvjetnih tijela neophodnih za produkciju koncerata na otvorenom; i montažne bine i gledališta.

Razvoju muzičke kulture u opštini Kotor značajno doprinosi i „Klarinet fest“ koji se održava od 2009. godine. Ova manifestacija, pored koncerata, ima i važnu obrazovnu komponentu. Ona uključuje održavanje seminara za mlade ljudе koji sviraju duvačke instrumente (klarineti, bas klarineti, saksofonisti..) i pružanje pomoći mladim ljudima na njihovom umjetničkom putu i valorizaciji njihovih znanja i sposobnosti kao umjetnika/ca.

„Festival klapa Perast“ počeo je da se održava 2002. da bi već od 2003. godine dobio međunarodni karakter. Na poslednjem održanom festivalu, 2012. godine učestvovalo je, u takmičarskom i revijalnom dijelu, 27 klapa iz Crne Gore, Hrvatske, Slovenije i Srbije. U okviru festivala održan je i naučni skup o fenomenu klapskog pjevanja, njegovom nastanku istoriji i razvoju. Ova manifestacija bi Perastu, uz tradicionalnu Fašinadu, gađanje kokota i kićenje mađa, mogla bi da predstavlja jednu od značajnih turističkih atrakcija Boke.

NVO Searock je 2011. godine organizovala prvi „Searock festival“, na kome su učestvovali Autumn for Free (iz Crne Gore); My Buddy Moose i The Bambi Molesters (iz Hrvatske). U organizovanju ovog festivala pomogli su kotorski Centar za kulturu i nevladine organizacije Centar za komunikaciju Kotor i Centar za informisanje i savjetovanje mlađih Kompas. Cilj NVO Searock je promovisanje alternativne rok kulture. Održavanje festivala je dobar kanal da se to uradi i da se ujedno obogati kulturna ponuda Kotora u do sada nepokrivenom segmentu.

Tokom procesa planiranja izvođio se jedan broj mjera koje bi trebalo preduzeti da bi se unaprijedio muzički život u opštini Kotor.

One uključuju finansijsku i organizacionu pomoć Školi za osnovno i srednje muzičko obrazovanje „Vida Matjan“ u organizaciji muzičkih programa. Uprkos tome što je muzička škola republička obrazovna ustanova, muzički programi koje ona organizuje obogaćuju kulturnu ponudu u opštini Kotor, što je opština i prepoznala i finansijski, u svojsvu pokrovitelja pomaže veliki broj koncerata koje organizuje ŠOSMO „Vida Matjan“, Kotor. To se posebno odnosi na Festival gudača, koji je nedavno ustanovljen, a nije dobio finansijsku podršku Ministarstva kulture.

Imajući u vidu da se u Kotoru organizuje festival od posebnog značaja za kulturu Crne Gore Kotor Art, a pored toga i Klarinet fest, Searock fest, te veliki broj karnevala i drugih pučkih manifestacija trebalo bi razmotriti da se, umjesto stalnog iznajmljivanje ozvučenja i rasvjete, za potrebe opštine nabavi sistem za ozvučenje koncerata (mikrofoni, miksete, zvučnici); svetlosni park i montažna bina i gledalište. S obzirom na značajna sredstva koje se izdvajaju za organizaciju festivala KotorArt upravo za iznajmljivanje opreme, trebalo bi predložiti Ministarstvu kulture da se, umjesto toga, svake godine nabavi po jedan od segmenata opreme neophodnih za održavanje ovog festivala (ozvučenje, rasvjeta, bina) i to pretvoriti u trajni resurs od koga će kultura u Kotoru imati višestruke koristi.

Među prioritetima za naredni period jeste i sanacija Letnje pozornice na kojoj bi mogli da se tokom ljepnjih mjeseci održavaju koncerti u rasponu od klasične do alternativne rok muzike. U cilju razvoja kulture mlađih, posebno bi trebalo razmotriti mogućnost da se Dom kulture u Škaljarima stavi na raspolaganje akterima nezavisne kulturne scene u opštini Kotor. Time bi se bez velikih ulaganja dobilo mjesto gdje se, tokom čitave godine, mogu održavati rokenrol koncerti, performansi ili izložbe iz oblasti alternativne kulture.

Jedno od dobrih rješenja početnih godina XXI vijeka, bila je da Bokeljska mornarica, Srpsko pjevačko društvo „Jedinstvo“ i Gradska muzika Kotora dobiju u opštini Kotor status koji će iz razlikovati od drugih nevladinih organizacija u opštini. Međutim, ovaj specijalni status posljednjih nekoliko godina ne prate i finansijska sredstva koja bi ovim organizacijama

obezbjeđivao opstanak. Samim svojim viševijekovnih trajanjem, one su faktički postale institucije po kojima se opština Kotor prepoznaće. Dugoročno bi to faktično stanje trebalo i normativno regulisati i Srpsko pjevačko društvo „Jedinstvo“ i Gradsku muziku ozvaničiti kao opštinske institucije. To isto bi za „Bokeljsku mornaricu“ zbog njene prirode trebalo uraditi u regionu Boke (u sve tri njene opštine) ili na državnom nivou.

Gotovo da nije bilo sagovornika, tokom procesa izrade ovog plana razvoja kulture, koji nije isticao da bi važan dio kulturne i turističke ponude u narednom periodu trebalo da budu kulturni sadržaji koji se održavaju na gradskim trgovima. Kotor ima tu sreću da je „grad – pozornica“ i da je svaki trg u njemu moguće iskoristiti za kulturne događaje. Trebalo bi već za sljedeću godinu razgraditi kulturni/turistički program u kome bi svakodnevno, npr. na Pjaci Sv. Luke i Pjaci Sv. Tripuna uvijek u isto vrijeme, bili kratki, polučasovni koncerti klasične muzike – malih gudačkih i duvačkih orkestara (učenika završnih razreda srednje muzičke škole), solo pjevača, klapa i mandolinskih orkestara (koji su nekada činili važan dio muzičkog života Boke) i nekoliko velikih koncerata Srpskog pjevačkog društva „Jedinstvo“ i Gradske muzike (npr. na Trgu od oružja). Organizacija čitavog posla bi mogla da bude povjerena Turističkoj organizaciji Kotora, a kalendar kulturnih događaja bi trebalo na vrijeme dostaviti tour-operaterima, da bi i posjetioci s kruzera (koji čine najveći broj posjetilaca opštine Kotor) mogli da planiraju svoje posjete. Ovi događaji bi bili izuzetna turistička atrakcija, savršeno prilagođena biću Kotora. Ovakva ponuda bi mogla da bude valorizovana kroz neku formu kulturne takse koju bi plaćali posjetioci Kotora, a i iz ovih sredstva bi mogli da budu obezbijeđeni fondovi za umjetnike/ce koji nastupaju.

KNJIŽEVNOST, KNJIŽEVNO IZDAVAŠTVO I BIBLIOTEKARSTVO

Kotor ima bogatu književnu istoriju i u sferi književnog stvaralaštva i u domenu bibliotekarstva i u oblasti izdavaštva/štamparstva. Među književnicima posebno se izdvajaju kotorski renesansni (Đordđo Bizanti, Ludevit Paskvali i Ivan Bola Bolica/Borilis) i barokni pjesnici (Andrija Zmajević). U domenu izdavaštva/štamparstva jednak značaj ima djelovanje Andrije Paltašića, prvog štampara među južnim Slavenima, čija se glavna štamparska aktivnost (41 inkunabula) odvijala u Veneciji između 1477. i 1499. godine - dvadeset dvije godine poslije Gutembergove Biblije (Mainz, 1455.), svega osam godina poslije prve štamparije Johana Špjajera koja se pojavila u Veneciji (Johan Von Speyer, 1469.), a sedamnaest godina prije Makarijevog „Oktoha“ (1494.). Takođe, u Kotoru su formirane neke od najstarijih biblioteka na ovim prostorima – prije svih franjevačka biblioteka crkve Svetе Klare koja danas ima više od 25.000 knjiga i 52 inkunabule i 80 kvaziinkunabula iz XI i XII vijeka. Značajni knjižni fondovi se nalaze u Biskupijskoj biblioteci u kojoj se čuva i vrijedan rukopis Gundilićevog epa „Osman“ i u Biblioteci Srpske pravoslavne crkve u kojoj se nalaze rijetke liturgijske knjige.

Pored crkvenih biblioteka u ovom trenutku u opštini Kotor rade Gradska biblioteka sa bibliotečkim fondom od oko 33.000 knjiga i Pomorska biblioteka sa oko 6.000 naslova i preko 13.000 primjeraka bibliotečkih jedinica. Gradska biblioteka je poslije gotovo četrdeset godina rada u potpuno neuslovnim prostorijama, početkom novog vijeka preseljena u današnju zgradu na Pjaci od kina. Iako se radi o mnogo boljem prostoru, on i dalje ne odgovara bibliotečkim standardima i nije dostupan ljudima sa posebnim potrebama, što predstavlja problem koji bi morao da bude riješen u narednih pet godina.

Osnovni cilj Gradske biblioteke u narednom petogodišnjem periodu jeste obrada cjelokupnog bibliotečkog fonda u COBISS sistemu sa kojom se počelo 2007. godine. Ostali strateški ciljevi uključuju formiranje Dječije bibliotekе (na šta je biblioteka po zakonu obavezna), jačanje Zavičajne zbirke i njenu digitalizaciju.

Jedna od inicijativa koja je pokrenuta na okruglim stolovima održanim tokom procesa izrade plana razvoja kulture opštine Kotor 2013 – 2017. i koju bi trebalo razmotriti prilikom predstojećeg osnivanja Gradske bibliotekе kao samostalne ustanove, jeste da se - imajući u

vidu važnost pokretnog spomeničkog fonda koji baštine kotorske biblioteke (posebno crkvene) - sve biblioteke u Kotoru objedine kao Kotorske biblioteke (slično kao u Dubrovniku), što bi omogućilo ujednačenost primjene legislative Crne Gore koja se odnosi na kulturna dobra.

U odnosu na saradnju na nivou Boke, u Gradskoj biblioteci u Kotoru su naglasili ogroman značaj koji bi takva saradnja mogla da ima za razvoj bibliotekarstva u regionu. Posebno imajući u vidu izuzetno visok kvalitet rada Gradske biblioteke u Herceg Novom (koja je 2011. godine dobila nagradu kao najbolja biblioteka u Crnoj Gori) i naročito njenu izuzetno bogatu zavičajnu zbirku (koja je i digitalizovana). Saradnja na regionalnom nivou bi otvorila mogućnost podjele poslova – gdje bi, npr. staranje o regionalnoj zavičajnoj zbirci bilo u domenu hercegnovske biblioteke, dok bi gradske biblioteke u Kotoru i Tivtu imale druge dužnosti i prioritete.

Što se izdavačke djelatnosti tiče, u okviru projekta „Dubrovnik i Kotor – Gradovi i knjige“ koji je Gradska biblioteka Kotor realizovala zajedno sa Dubrovačkim knjižnicama i sa partnerima (knjižarom „Karver“ iz Podgorice i Maticom hrvatskom, ogrankom Dubrovnik) Gradska biblioteka je otpočela sa izdavačkom djelatnošću: objavljena su tri zbornika crnogorsko-hrvatske poezije, prozne i dramske književnosti. U planu je da se kao naredni projekat objavi zbornik posvećen poeziji kotorskih renesansnih i baroknih pjesnika. Izdavačkom djelatnošću se u opštini Kotor bavi i izdavačko preduzeće NIP „Gospa od Škrpjela“ Don Srećka Majića u čijoj se produkciji objavljuje književna građa stvarana u Perastu i drugim djelovima Boke. Sigurno je da bi u narednom periodu, s obzirom na profil publikovanih djela, Opština trebalo da raznim administrativnim i finansijskim mjerama podrži izdavačku djelatnost obje ove organizacije.

Uprkos bogatoj književnoj tradiciji u opštini Kotor ne postoji veliki broj književnih stvaralaca, nema udruženja književnika, niti značajnijih književnih manifestacija. Jedan od strateških ciljeva za naredni period, bilo bi nesumnjivo formiranje književnog udruženja (na opštinskom ili možda i regionalnom nivou). Kako su aktivne mjere očuvanja specifičnog bokeljskog jezika jedan od kulturnih prioriteta prvoga reda, trebalo bi razmisliti o organizovanju poetskih susreta književnika koji stvaraju na dijalektu, ustanovljenju naučnih skupova o književnosti na dijalektu i možda i međunarodnih skupova koji bi se bavili renesansnim i baroknim stvaralaštvom na Mediteranu. A takođe bi, u okviru rezidencijalnih programa za koje je Kotor kao Bogom dan, trebalo uvrstiti i prestižne svjetske savremene književnike koji bi onda zauzvrat održali u gradu književne večeri ili predavanja.

POZORIŠNA UMJETNOST

Pozorišni život u Kotoru svodi se na aktivnosti Kulturnog centra „Nikola Đurković“, Kotorskog festivala pozorišta za djecu i ljetnjih kulturnih manifestacija, a u posljednje tri godine to se posebno odnosi na Međunarodni festival KotorArt.

Gostovanja pozorišnih predstava u Kotoru u posljednjih deset godina su rijedā nego što bi trebalo, a i kada se ostvare, interesovanje publike je malo i kvalitet predstava je generalno slab, a nekih drugih efekata nema. Razloga za ovo je nekoliko: nedovoljno kvalitetan izbor predstava; slab marketing i nepovezanost sa obrazovnim i drugim institucijama kao potencijalnom publikom; loši tehnički i prostorni uslovi za izvođenje i gledanje predstava; finansijska nerentabilnost; nepostojanje adekvatnih kadrova koji bi se bavili ovim poslom; imidž koji je Kulturni centar „izgradio“ u javnosti ...

Što se tiče sopstvene profesionalne pozorišne produkcije, u posljednjih deset godina, bilo je nekoliko pokušaja koji su ukupno napravili više štete nego koristi. Sam kvalitet izvedenih predstava nije bio toliko problematičan, koliko stihijički i preambiciozan sistem produkcije koji

je povlačio prevelike troškove; te neplaniranje i neinvestiranje u kadrovsко tehničku bazu koja bi predstavljala osnov permanentne i strateški profilisane produkcije.

Poseban segment pozorišnog života predstavljaju ljetnje manifestacije kulture koje su imale veoma raznolike vidove i domete u ovoj oblasti. Za njih uglavnom važe već navedene činjenice, s time da je u neke od ovih manifestacija uključena i država kao pokrovitelj. To pored pozitivnih, nosi sa sobom i određene negativne aspekte, prije svega zbog nepostojanja usklađenosti interesa i vizije, a i zbog nedovoljno dobre komunikacije između dva nivoa vlasti.

Za sva tri slučaja karakterističan je i izostanak jasne repertoarske politike i promišljanja kome je pozorišni program namijenjen i na koji način to postiže. Ovo se ne odnosi na Kotorski festival pozorišta za djecu koji je programski profilisan.

Kotor vidno zaostaje za sličnim sredinama (Herceg Novi) kada su mlađi stručni kadrovi iz branše u pitanju. Broj diplomiranih ili studenata glume, režije, dramaturgije, produkcije je bar duplo manji u Kotoru. Uzrok ovome je, svakako, ukupni izostanak aktivnosti (pedagoških aktivnosti, amaterskog pozorišta, pozorišnih programa, pozorišnih manifestacija preko godine, programa za mlade i dr.).

Dakle, jezgro problema u postojećoj situaciji se može svesti na veoma nizak nivo (i to ovim redom): kadrovske, finansijske i tehničko-prostornih potencijala. To se prije svega manifestuje u praksi kroz problem post-produkcije – može se napraviti predstava, ali ona teško može da živi, iako je kvalitetna.

Treba istaći da ovakva situacija u oblasti pozorišta još više pogoda s obzirom da u Kotoru već dvadeset jednu godinu postoji Kotorski festival pozorišta za djecu koji je svojim značajem i kvalitetom odigrao veliku ulogu u „inficiranju“ djece i mlađih pozorištem, obrazovanju i stvaranju slike o Kotoru kao gradu kulture i djece. Drevnu tradiciju jednog od najstarijih stalnih pozorišta na Balkanu da i ne pominjemo.

Što se tiče prednosti, pored navedenih primjera sa „Festivalom za djecu“ i tradicijom, treba istaći bazične prostorne kapacitete koji uključuju veliku scenu, dvije male i jednu kamernu scenu u Kulturnom centru, te ljetnju pozornicu sa 1.000 mjesta za publiku. Ovi kapaciteti su čisto prostorni i imaju čitavu seriju nedostataka: neopremljenost, stara oprema, loša projektovanost, grijanje, bezbjednost, ruiniranost, dizajn, loše upravljanje...

U samoj opštini Kotor postoje još tri sale za kulturne manifestacije - lokalni centri za kulturu koji su smještene u okružnim mjesnim zajednicama (Škaljari, Dobrota, Prčanj) i amfiteatar u gimnaziji. Za sve njih važe navedeni nedostaci, više ili manje.

Posebnu priču predstavljaju lokacije u Starom gradu - trgovi koji su sami po sebi scenografije, kao i lokacije u okruženju koje su idealne za ambijentalne forme, ulični teatar, nevidljivo pozorište, pučki teatar i sl.

Od prednosti treba istaći jaku tradiciju i aktivnosti pučkih manifestacija (fešti) koje su srodne sa pozorištem, kao i vidnu zainteresovanost obrazovnih institucija za učešće u pozorišnom životu. Takođe, ne treba zanemariti i specifičnost profilacije turista koji dolaze u Kotor, što predstavlja izvjesnu šansu za razvoj pozorišnih djelatnosti.

Prioritet bi trebalo da bude umrežavanje kulturnih aktera u Kotoru i susjednim opštinama: zajednički osmišljeno i planirano dovođenje predstava – mini turneje, podjela posla među centrima za kulturu i akterima iz susjednih opština pošto su kadrovski resursi mali, zajednički marketing, uvezivanje (sporazumima) sa obrazovnim institucijama i biznis sektorom, posebno promišljena saradnja sa turističkim organizacijama i poslanicima. Такode i donošenje pojedinačnih i zajedničkog plana bokeljskih opština kada je pozorište i njegov razvoj u pitanju ili bar otvaranje debate i pokretanje inicijativa i njihova medijska prezentacija.

Dugoročno bi trabalo razmotriti mogućnost osnivanja zajedničkog regionalnog – bokeljskog pozorišta koje bi bilo subvencionisano i od strane države i sve tri opštine. Pored navedenih aktivnosti zajedničkog osmišljavanja koncepcija i distribucija gostujućih predstava, ovo bi podrazumijevalo i permanentnu pozorišnu produkciju. U početku ona ne bi trebala da uključuje stalni umjetnički ansambl, a sa vremenom (planski) bi trebalo i njega oformiti. Pored moguće podjele resora (marketing, zanatske radionice, tehnika, računovodstvena i pravna služba) moguća je i profilizacija u tri opštine prema vidu produkcija. Tako bi se u Kotoru stavio akcenat na pozorište za djecu i mlade, u Herceg Novom na alternativni teatar i savremenu dramu, dok bi Tivat nastavio sa produkcijom konvencionalnijeg (mainstream) teatra koji prije svega njeguje lokalnu baštinu.

U Kotoru treba ući u zasnivanje stalne profesionalne pozorišne produkcije za djecu koja bi dobila i državni karakter (podršku). Ovo je na korak od inicijacije kroz aktivnosti Kotorskog festivala pozorišta za djecu i Kotor Arta. Pod hitno je potrebno urediti i definisati odnose između lokalne i republičke vlasti, te relacije sa Kulturnim centrom po ovom pitanju. Ono što je izvjesno da realna potreba za još jednim stalnim pozorištem za djecu u Crnoj Gori postoji (pored Gradskog pozorišta u Podgorici) i da je Kotor idealno mjesto da se to ostvari. Kroz postojeći Festival ukazuje se i dobra šansa za internacionalnu prezentaciju pozorišnog stvaralaštva za djecu i mlade u Crnoj Gori, s obzirom na kontakte i postojeću mrežu partnera širom svijeta. Poseban značaj u tom smislu će imati i osnivanje ASITEJ Crna Gora centra u sklopu kancelarije Festivala. Postojeći kadrovski potencijali u organizaciji Festivala su respektabilni, ali treba pronaći načine za njihov veći angažman preko cijele godine.

Posebnu stavku predstavlja rješavanje problema tehničke opremljenosti, odnosno nabavke opreme (montažna bina i gledalište, svjetlosni park, zvučna oprema, projektor i dr.) i rekonstrukcija postojećih prostora. Ovo se može riješiti kroz nabavke donacija u tehničkoj opremi i planiranje budžeta Opštine, odnosno saradnju sa biznis sektorom gdje treba biti posebno oprezan. Potrebno je naravno riješiti i pitanje gazdovanja i skladištenja nabavljenе opreme.

MJERE KOJE AFIRMIŠU PRINCIP RODNE RAVNOPRAVNOSTI KROZ KULTURU

Kultura je od velike važnosti za društveni i ekonomski razvoj društva, čiji je integralni dio ostvarivanje ravnopravnosti polova kao osnovnog ljudskog prava i preduslova postojanja stvarne demokratije. Istovremeno, postojeća kultura i dominantni kulturni obrasci mogu biti i prepreka ostvarivanju ravnopravnosti polova, te je važno ispitivati odnose između kulture i ravnopravnosti polova - kako kultura utiče na ravnopravnost polova i obrnuto. Treba imati u vidu da kultura nije statična, već veoma dinamična i da se stalno prilagođava i mijenja u skladu sa novim društvenim potrebama i uslovima, što otvara brojne mogućnosti za unapređenje položaja žena i stvaranje ravnopravnijeg društva. Pitanje odnosa umjetnosti i rodne ravnopravnosti je veoma složeno i osjetljivo, te se mora posebno voditi računa da se ne

stvori pogrešna slika u kreiranju i implementaciji politika rodne ravnopravnosti, jer se ne radi o (pre)oblikovanju umjetnosti u svrhu političkih ciljeva, već se radi o stvaranju društva jednakih mogućnosti i nediskriminacije, koje će svima omogućiti pristup kulturi i umjetnosti, bez obzira na pol.

U dokumentima UN i EU (rodna ravnopravnost i kultura) definisani su sljedeći osnovni ciljevi koje države koje pretenduju na primjenu UN i EU standarda moraju uzeti u obzir prikolicem kreiranja politika kulture: orodnjavanje kulturnih politika, eliminisanje rodnih stereotipa u kulturi, osnaživanje ženskih kulturnih identiteta u kontekstu politike promovisanja razlika u kulturi i razvoja kulturnog diverziteta. Takvi ciljevi su definisani, između ostalog, i u sljedećim dokumentima: Pekinška deklaracija – UN; CEDAW - Konvencija o suzbijanju svih oblika diskriminacije žena – UN; Putokaz ka postizanju rodne ravnopravnosti 2006 -2012. Vijeća Savjeta Evrope; Konvencija o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza – UNESCO.

PROBLEMI NA POLJU AFIRMISANJA RODNE RAVNOPRAVNOSTI KROZ KULTURU

- Postojeća kulturna politika dominantno podržava i podstiče njegovanje tradicije i tradicionalne kulture, bez kritičkog razmatranja u kojoj mjeri upravo ova kultura učvršćuje i promoviše rodne stereotipe - oličene u tradicionalnoj distribuciji rodnih uloga, znanja i vještina (npr. promovisanje „ženskih“ i „muških“ vještina, poslova, zanimanja, zanata...);
- Nedovoljan broj udruženja i programa koji se bave pitanjima rodne ravnopravnosti i afirmacijom savremenog ženskog stvaralaštva na teritoriji Kotora i Boke Kotorske u cjelini;
- Slaba vidljivost ženske istorije i kulture na teritoriji opštine Kotor i Boke Kotorske;
- Ojačavanje i širenje često pretjerano seksualizovanog i objektificirajućeg načina medijske reprezentacije žena i djevojčica u tradicionalnim i komercijalnim manifestacijama (npr. plesne grupe).

CILJEVI NA POLJU AFIRMISANJA RODNE RAVNOPRAVNOSTI KROZ KULTURU

- Promovisati značaj ravnopravnosti polova u kulturi i kroz kulturu;
- Podsticati istraživanja ženske istorije Boke i bokeljskih opština i učiniti je vidljivom;
- Afirmisati savremene ženske programe i projekte u kulturi, kao i žensko stvaralaštvo;
- Podsticati edukaciju o rodnoj ravnopravnost kroz slobodni dio predmetnih kurikuluma u osnovnim i srednjim školama;
- Podsticati žene i muškarce, dječake i djevojčice da ravnopravno učestvuju u svim kulturnim aktivnostima, uključujući i one koje se tradicionalno smatraju „ženskim“ ili „muškim“;
- Podsticati umjetnike/ce, kao i kulturna udruženja, da promovišu kulturne aktivnosti koje osporavaju stereotipne stavove o ženama i muškarcima;
- Podsticati biblioteke da osporavaju rodne stereotipe izborom knjiga;
- Podržavati projekte promovisanja ženskih ljudskih prava kroz kulturu.

PROJEKTI NA POLJU AFIRMISANJA RODNE RAVNOPRAVNOSTI KROZ KULTURU

- Uraditi analizu značenja i rodnih politika u tradicionalnim manifestacijama i kreirati preporuke za umanjivanje stereotipa;
- Ustanoviti međunarodnu manifestaciju „Festival ženske kulture“ - višegodišnji program koji bi se svake godine održavao u drugom bokeljskom gradu – Kotor, Herceg Novi i Tivat;
- Podsticati organizatore postojećih kulturnih dešavanja da u svoje programe uvrste rodno osjetljive sadržaje;
- Podsticati i podržavati istraživanja ženske istorije Bokeljskih opština (žene umjetnice, vještice, ženski prostori, itd);
- Kreirati „Ženske mape Boke“ i obilježavanje tačaka ženske istorije u prostoru;
- Uključivati kulturne maršrute „Ženska istorija Boke“ u turističke ponude bokeljskih gradova;
- Organizovati radionice ženskog pisanja;
- Podržati osnivanje „Centra ženske kreacije“ / „Ženskog kreativnog centra“ – zajedničkog ženskog prostora, prostora za edukaciju, razvoj i istraživanje ženske kreativnosti i stvaralaštva na području Boke;
- Podsticati i podržavati istraživanje istorije mirovnih praksi i inicijativa u Boki Kotorskoj;
- Organizovati serijal radio/TV emisija na temu rodne ravnopravnosti, u saradnji lokalnim medijima.

MJERE KOJE STIMULIŠU KULTURU MLADIH

Kultura mladih prepoznata je u okviru sprovođenja omladinske politike u Crnoj Gori kao zasebna oblast koja ima svoje specifičnosti i razlikuje se od kulturnog konteksta šire zajednice. Analiza stanja u okviru Nacionalnog plana akcije za mlade (NPAM 2006 – 2011.) ukazuje na činjenicu da su sadržaji prilagođeni mlađoj populaciji nedovoljno zastupljeni u kulturno-umjetničkoj ponudi Crne Gore, kao i na to da su mladi nedovoljno informisani i edukovani u oblasti kulture. Uključenost mladih u kreiranje kulturnih sadržaja takođe je veoma niska, kako na lokalnom, tako i na državnom nivou. NPAM navodi i da su problemi nedostatka specijalizovanih institucija koje se bave kulturom mladih i njihovog održivog finansiranja, veoma izraženi u Crnoj Gori, kao i problem nedostatka strukturisanih sadržaja za provođenje slobodnog vremena mladih. U vezi sa tim, uključenost mladih u volonterske aktivnosti je takođe veoma niska.

Nacionalni program razvoja kulture, usvojen 2011. od strane Ministarstva kulture, sporta i medija, u okviru poglavlja 7.3. tretira temu kultura mladih i definiše je kao poseban segment kojem treba posvetiti više pažnje: „Postojeće institucije kulture se ne bave na sistematican način istraživanjem kulturnih potreba mladih, osmišljavanjem kulturnih sadržaja namijenjenih mladima i podizanjem svijesti mladih o značaju kulture. Takođe, ne postoji ustaljen način na koji bi se blagovremeno prepoznavali mladi umjetnički talenti i usmjeravao njihov dalji razvoj, obrazovanje i profesionalni put“.

Dokument dalje ističe da je u cilju unapređivanja aktivnog učestvovanja mladih u kulturnom

životu Crne Gore, potrebno: „Promovisati kulturu u školama, kroz zajedničke projekte Ministarstva kulture i Ministarstva prosvjete i sporta; jačati partnerstvo škola i institucija kulture; lokalne kulturne sadržaje prilagoditi nacionalnim i međunarodnim trendovima; poboljšati kulturnu ponudu u svim gradovima; omogućiti mladima da sami osmišljavaju i realizuju kulturne sadržaje”. U dokumentu se takođe navodi i preporuka da se kultura mlađih nađe u Lokalnim programima razvoja kulture: „Unapređivanje i razvoj kulture u opština biće predmet pojedinačnih programa razvoja kulture sa godišnjim akcionim planovima, koje će crnogorske opštine donositi u skladu sa Zakonom o kulturi. Opštinski programi razvoja kulture, prema ovom programu, treba da, kao jednu od mjera za obezbjeđivanje efikasnijeg sproveđenja programa, sadrže mjere koje stimulišu nezavisnu kulturnu scenu i kulturu mlađih”.

Neophodnost zadovoljavanja kulturnih potreba mlađih na organizovan i koordinisan način prepoznata je kao prioritet i na opštinskom nivou. Lokalni plan akcije za mlađe (LPAM), usvojen od strane Opštine Kotor u februaru 2010. god., prepoznaje potrebu obezbjeđivanja uslova i opremanja prostora za kulturne aktivnosti mlađih ljudi, kao i potrebe unapređivanja informisanja mlađih o oblastima koje ih se tiču i njihovu uključenost u kreiranje informativnih sadržaja kao prioritete.

Rezultati istraživanja na lokalnom nivou pokazuju i da je oblast kulture mlađih često marginalizovana i neprepoznata od strane donosilaca odluka, ali i samih mlađih i organizacija koje rade sa mlađima: potrebe mlađih nisu dovoljno definisane, koncept kulture mlađih nije jasan, a broj kulturnih sadržaja ograničen. Mladi uglavnom kulturu povezuju sa elitizmom i elitama, i smatraju da je razvoj kulture odgovornost države ili lokalne samouprave. Pojam kulture mlađi razumiju na različite načine: od opštih vrijednosti kao što su vaspitanje, obrazovanje sloboda, kreativnost, smisao društva i izraz ličnog razvoja, pa sve do specifičnih aktivnosti kao što su odlazak u pozorište, izložbe, koncerte. Pod kulturom se podrazumijevaju i aktivnosti koje su dio svakodnevnog života, oblačenje, ponašanje na ulici, govor, briga o životnoj sredini i o čistoći svoga grada/sela, slušanje muzike sa prijateljima. Većina mlađih takođe smatra da kultura nije adekvatno tretirana u kontekstu obrazovanja, posebno lokalna kultura. Smatra se da se kultura u školama ne obrađuje na način blizak i prijemčiv mlađima.

MJERE ZA UNAPREĐIVANJE KULTURE MLADIH

Unapređivanje svijesti o značaju kulture mlađih na lokalnom nivou, kroz:

- Organizovanje okruglih stolova, tribina i diskusija svih relevantnih aktera na lokalnom nivou (institucija i mlađih) na temu kultura mlađih;
- Unapređivanje informisanja o kulturnim sadržajima na način prilagođen mlađima (u školama preko razglosa, preko socijalnih mreža i korišćenjem savremenih tehnologija, organizovanjem događaja za mlađe uz njihovo učešće i sl.).
- Unapređivanje dostupnosti kulturnih sadržaja mlađima (posebno iz prigradskih sredina), i definisati mjere za uključivanje mlađih sa problemima sluha, govora, vida ili sa otežanim/onemogućenim kretanjem;
- Animiranje mlađih da se uključe u kulturne manifestacije lokalnog karaktera (amaterska društva, bendove, folklorne ansamble i nevladine organizacije), i promovisanje pozitivnih primjera uključivanja mlađih u tradicionalne kulturne

manifestacije;

- Podsticanje volonterizma mladih u kulturi;
- Podsticanje umrežavanja i saradnje te kvalitetnijeg informisanja između tri bokeljska grada (Kotora, Tivata i Herceg Novog).

Uključivanje kulturnih sadržaja u obrazovni proces kroz:

- Osmišljavanje i realizaciju programa učešća umjetnika/ca u obrazovnim programima u osnovnim i srednjim školama;
- Organizovanje vannastavnih umjetničkih sekcija u školama;
- Organizovane posjete daka muzejima, galerijama, pozorištima i drugim kulturnim ustanovama u Boki;
- Zastupljenost lokalne istorije i kulture u obrazovnim programima u osnovnim i srednjim školama;
- Podršku savremeno osmišljenim prezentacijama kulturnih dobara koji uključuju učešće mladih (radionice sa mladima različitih uzrasta);
- Osmišljavanje i realizaciju programa posjete kulturnim institucijama i kulturnim spomenicima „Boka za djecu“.

Poboljšanje uslova za zadovoljavanje kulturnih potreba mladih, kroz:

- Definisanje strategije za privlačenje mlađe publike unutar kulturnih institucija;
- Obezbeđivanje bolje povezanosti kulturnih institucija sa mladima (preko organizovanih programa i popusta za škole, i sl.);
- Stavljanje na raspolaganje prostora za kulturna dešavanja akterima sa nezavisne kulturne scene u opštini Kotor (Dom kulture Škaljari, zgrada Elektroodistribucije);
- Kreiranje raznovrsne kulturne ponude prilagođene uzrastu i potrebama mlađe populacije;
- Povećanje broja kulturnih dešavanja prilagođenih uzrastu i interesovanjima mladih (naročito van ljetnje sezone);
- Kreiranje mogućnosti mladima da sami stvaraju kulturne sadržaje (organizuju književne ili poetske večeri, pokrenu časopis, sami naprave scenarije i da sami budu autori/ke predstava, i sl.);
- Promovisanje ideje o osnivanju mediateke za mlade (mjesta, gdje bi se nudili mediji bliski mladima - beletristica, CD-i, muzika, časopisi).

INKLUZIJA DJECE I MLADIH SA SMETNJAMA U RAZVOJU U PROJEKTE KULTURE

Učešće u kulturnim aktivnostima od velikog je značaja za djecu. Ove aktivnosti odlična su prilika za mnoštvo socijalnih interakcija, upoznavanje druge djece i razvijanje prijateljstava. Osim toga, učestvovanje u raznim umjetničkim projektima podstiče razvoj djece. Mnogobrojna istraživanja pokazala su da pravovremeno upoznavanje djece sa glumom i muzikom može da ubrza razvoj govora, pospješi talenat za matematiku i prirodne nauke, unaprijedi koordinaciju, poboljša vještine pamćenja i čitanja, a naročito kod djece sa smetnjama u razvoju. Slicne efekte na razvoj djece ima njihovo bavljenje drugim

umjetnostima – slikarstvom, plesom, itd.

Kroz kreiranje odgovarajucih politika, strategija i projekata potrebno je umjetnički proces učiniti dostupim djeci i mladima sa smetnjama u razvoju i stvoriti uslove za partnerske odnose sa profesionalnim umjetnicima/cama i institucijama iz oblasti pozorišne, plesne i vizuelne umjetnosti.

Projekti u oblasti inkluzije djece i mladih sa smetnjama u razvoju u projekte kulture:

- Podsticati umjetnike/ce da sami kreiraju inicijative i projekte za uključivanje djece sa smetnjama u razvoju u kulturno-umjetničke aktivnosti;
- Unapređivati međuopštinsku, regionalnu i međunarodnu saradnju profesionalaca koji rade u oblasti inkluzije djece i mladih sa smetnjama u razvoju u oblasti kulture (razmjena ideja i informacija, obuka naših kadrova da sprovode slične programe, itd.);
- Uklanjati fizičke barijere u institucijama kulture.

MJERE KOJE KULTURNE SADRŽAJE ČINE DOSTUPNIJIM OSOBAMA SA INVALIDITETOM

U Crnoj Gori je već nekoliko godina na snazi Pravilnik o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti („Sl. list Crne Gore”, br. 10/09 od 10. 02. 2009). Ovim Pravilnikom se propisuju uslovi i način obezbjeđivanja nesmetanog pristupa, kretanja, boravka i rada licima smanjene pokretljivosti (u daljem tekstu: pristupačnost) objektima koji su u javnoj upotrebi, stambenim i stambeno-poslovnim objektima i uslovi i način jednostavnog prilagođavanja pristupačnosti stambenim i stambeno-poslovnim objektima.

Član 44. ovog pravilnika nabraja objekte kulture u javnoj upotrebi koji se moraju projektovati i biti izvedeni tako da, zavisno od svoje namjene, sadrže elemente pristupačnosti. Ti objekti kulturne namjene su centralna biblioteka, gradska biblioteka, univerzitetska biblioteka, kulturni centar, kongresni centar, muzej, galerija, izložbeni prostor površine 300 m^2 i više, bioskop, pozorište i koncertna dvorana, i sl.

Izuzetno odstupanje od propisanih elemenata pristupačnosti prema Članu 52. odnosi se na rekonstrukciju objekata. On kaže: „Ako se pri rekonstrukciji objekata iz člana 5. ovog Pravilnika, koji su upisani u Centralni registar spomenika kulture na teritoriji Crne Gore, ne mogu obezbijediti propisani elementi pristupačnosti, a da se ne naruši utvrđeno svojstvo spomenika kulture, dopušteno je izuzetno odstupiti od propisanih elemenata pristupačnosti, uz uslov da se za odstupanje pribavi prethodna dozvola Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture“.

Problem pristupačnosti objektima je predviđen LPAI (Lokalnim planom akcija u oblasti invalidnosti) koji je kao dokument usvojen OD STRANE Skupštine Opštine Kotora i on se djelimično sprovodi. U Zakonu o građevinarstvu predviđen je rok od pet godina u kojem svi objekti od interesa za ovu populaciju moraju biti prilagođeni njihovim potrebama¹⁰. Od institucija kulture u opštini Kotor Pomorski muzej Crne Gore je učinio dostupnim jedan dio svoje zbirke (u prizemlju) osobama sa invaliditetom, a postavljen je i video bim pomoću koga je moguće pogledati projekciju o zbirkama koje se nalaze na njegovim višim spratovima. U slučaju Kino Boka, dvorane u crkvi Svetog Duha, Gradskoj biblioteci i Centru za kulturu trebalo bi što prije ove prostore učiniti pristupačnim osobama sa invaliditetom makar kroz mobilne, pokretne drvene ili metalne rampe za invalidska kolica. Dugoročna rješanja bila bi

¹⁰Iako ne spada u oblast kulture u užem smislu, treba ovdje pomenuti i da javni toalet u Kotoru nije dostupan osobama sa invaliditetom i da bi, imajući u vidu broj turista koji dolazi u Kotor, trebalo preduzeti mјere.

sjedišta-liftovi koji se mogu montirati duž stepeništa zgrada i koja na taj način mogu pomoći ne samo osobama sa invaliditetom, nego i starijim osobama da se popnu na više spratove.

Treba pomenuti i da katedrala Sv. Tripuna ima dva stepenika na ulazu, koji je čine nedostupnom osobama sa invaliditetom. Kao i da, pošto se riznica i muzej katedrale nalaze na spratu, ove izvanredne zbirke ostaju nedostupni i domaćem stanovništvu koje ima problema sa kretanjem, ali i turistima sa istim problemom koji nekada prelaze hiljade kilometara da bi vidjeli to blago. S obzirom na vjerski karakter objekta i njegovu ogromnu kulturnu vrijednost, pitanje je u kojoj su mjeri arhitektonski zahvati mogući (poput npr. stepelišnog lifta), ali bi video projekcija sadržaja mogla bar djelimično da ublaži ovaj problem.

S obzirom na to da pored osoba sa smanjenom pokretljivošću u opštini Kotor ima i osoba sa oštećenjem sluha i govora, slabovidih i slijepih osoba, Opština bi trebalo da predviđi i mјere koje bi njima učinila kulturne sadržaje dostupnijim. Za slike i slabovide to bi bilo prije svega štampanje materijala na brajevom pismu, kao i primjena posebnih softvera koji tekst pretvaraju u govor. Slike osoba mogu pratiti manifestacije muzičkog i govornog karaktera (pored koncerata i razne tribine, književne večeri i sl.). Za manifestacije koje posjećuju osobe sa oštećenim sluhom i govorom trebalo bi obezbijediti i gestovnog tumača. Trebalo bi gdje je to moguće, uključiti i osobe sa invaliditetom u organizovanje manifestacija njima prilagođenih. Tokom pripreme ovog dokumenta ukazano nam je da grupa osoba sa oštećenim sluhom i govorom „Čarolija tišine“ već ima iskustva sa pripremanjem posebnih manifestacija, koje su podesne za praćenje i za ostale grupe OSI, osim za slabovide i slike.

MONITORING I EVALUACIJA

Monitoring predstavlja sistematsko i kontinuirano prikupljanje podataka, njihovu analizu i upotrebu radi donošenja odluka zasnovanih na poznavanju situacije. Aktivnosti monitoringa su te koje obezbeđuju identifikaciju uspjeha i problema u realizaciji strateških planova, pravovremeno odlučivanje zasnovano na poznavanju činjenica, obavještavanje i uključivanje zainteresovanih aktera, evaluaciju rezultata i reviziju aktivnosti i finansija.

Principi dobre prakse u oblasti monitoringa podrazumjevaju da se prilikom pravljenja sistema monitoringa ima u vidu KOME su potrebne KOJE informacije, KAKO će biti prikupljane i u KOM OBIMU. Potrebe za informacijama svake od zainteresovanih strana se razlikuju, pa ako unaprijed nemamo u vidu KOME su potrebne koje informacije, rezultat aktivnosti monitoringa može biti »groblje podataka« - obilje podataka koji nikome nijesu potrebni. Određivanje KOJE su informacije potrebne utvrđuje se kroz analizu projektovanih ciljeva, interesa i kapaciteta zainteresovanih strana, institucionalnih struktura i struktura menadžmenta, te odgovornosti za donošenje odluka. Direktno povezano sa ovim pitanjem je i pitanje KAKO će se informacije prikupljati, analizirati i upotrebljavati. Takođe bi se trebalo, što se OBIMA INFORMACIJA tiče, ograničiti samo na prikupljanje i analizu najneophodnijih podataka za donošenje pravovremenih odluka. Više informacija ne znači nužno i bolju informisanost. Ali, istovremeno, principi dobrog monitoringa ukazuju na potrebu da se, gdje god je to moguće i u granicama prihvatljivih troškova, kvalitet i pouzdanost informacija podignu na viši nivo kroz prikupljanje informacija iz više od jednog izvora i upotrebu više od jednog metoda. To se u žargonu naziva metodom triangulacije (triangulation).

Četiri domena posmatranja jesu:

1. Monitoring rezultata
2. Monitoring procesa
3. Monitoring uticaja i
4. Monitoring konteksta

Upoređivanje onoga što jeste i onoga što bi trebalo da bude ostvareno na nivou upotrebe

sredstava, sprovođenja aktivnosti i ostvarenja ciljeva je ključni zadatak u menadžmentu programa i projekata. U okviru monitoringa rezultata prva stvar koju treba pratiti jeste odnos planiranih i ostvarenih rezultata. Ovo ujedno omogućava procjenu da li su ciljevi bili realistični ili suviše ambiciozni. Prilikom poređenja planiranih rezultata sa ostvarenim rezultatima procjenjuje se efektivnost djelovanja. Drugi metod u monitoringu rezultata jeste upoređivanje uloženih sredstava (rada, materijala, vremena, opreme) sa ostvarenim rezultatima djelovanja, tzv. input – output poređenja. Poređenje planiranih i stvarno korišćenih sredstava za realizaciju aktivnosti omogućava ocjenu efikasnosti djelovanja. Efikasnost se ogleda u tome da se, uz upotrebu što je moguće manje sredstava – ljudi, opreme, finansijskih sredstava (input) – i u što kraćem vremenskom roku, ostvare što bolji rezultate u pogledu njihovog kvantiteta i kvaliteta (output). Treći, vrlo često korišćeni metod u monitoringu rezultata jeste benchmarking. U procesu benčmarkinga vrši se upoređivanje vlastitih djelatnosti i rezultata sa izuzetnim projektima i programima koji predstavljaju modele za uzor, primjere dobre prakse, a realizuju se u sličnim okolnostima, koriste slična sredstva i imaju slične ciljeve.

Drugi domen u kojem se vrši monitoring jeste monitoring procesa. U monitoringu procesa akcenat je na tome kako se ostvaruju rezultati. Procesi na koje posebno treba обратити pažnju jesu podjela zadataka unutar tima koji realizuje aktivnosti i njihovo prilagođavanje promjenjenim okolnostima u okruženju, definisanje i razjašnjenje uloga članova tima, različiti oblici saradnje među organizacijama i promjenljivost, dinamizam ovih odnosa, kao i suočavanje sa promjenama i otpor prema promjenama.

Monitoring uticaja posmatra dugoročne socio-ekonomske i ekološke efekte programa i projekata. Oni često prevazilaze ciljeve i rezultate ka kojima se težilo i mogu biti željeni i neželjeni. Ovi efekti se mogu pojaviti tokom trajanja projekta, ali često postaju vidljivi tek nakon što se realizacija programa ili projekta završila. Upravo iz tog razloga se sa monitoringom uticaja nastavlja i nakon što je program ili projekat zvanično okončan. Procedure i instrumenti monitoringa uticaja su slični kao za monitoring rezultata, ali se početak monitoringa uticaja veoma razlikuje. Prvi korak u ovom procesu se sastoji od izbora hipoteza uticaja. Kako je broj vidljivih i nevidljivih efekata programa i projekata ogroman, postavljanjem hipoteza uticaja ograničava se polje posmatranja koje periodično ispitujemo koristeći određene indikatore. Najjednostavnija vrsta monitoringa uticaja sastoji se u provjeravanju malog broja hipoteza tokom dužeg perioda i prezentaciji podataka u određenim vremenskim sekvencama.

Četvrti domen čiji se monitoring organizuje jeste monitoring okruženja ili konteksta. Pod monitoringom okruženja podrazumjeva se posmatranje i ispitivanje svih pozitivnih i negativnih faktora koji mogu uticati na uspjeh programa ili projekta, a ne nalaze se pod direktnom kontrolom menadžmenta programa. Kao i u slučaju monitoringa uticaja prvi korak sastoji se u izboru i ograničenju polja posmatranja, a potom se okruženje definiše kao integrисани систем u kojem se u dužem periodu prate trendovi (ekonomskog rasta, političke stabilnosti, socijalne jednakosti/nejednakosti, institucionalnog razvoja, upotrebe prirodnih resursa, sigurnosti i kontrole konflikata, i dr.) i posmatraju njihovi međusobni odnosi i uticaj na aktivnosti projekta i programa.

S druge strane, svrha evaluacije je da se izvrši sistematska i koliko je to moguće objektivna ocena tekućeg ili završenog projekta, programa ili politike, njihovog dizajna, implementacije i rezultata. Namjera je da se odredi relevantnost i ostvarenje ciljeva, razvojna efikasnost, efektivnost, uticaj i održivost. Evaluacija bi trebalo da obezbijedi informacije koje su pouzdane i korisne, omogućavaju uključivanje naučenih lekcija u proces donošenja odluka i recipijenata i donatora.

Često se govori da postoje dva osnovna tipa evaluacije: formativna evaluacija (formative evaluation) koja se odvija tokom pripreme programa ili projekta i za vrijeme njihove implementacije i sumirajuća evalucija (summative evaluation) koja se vrši po okončanju programa. U okviru formativne evaluacije razlikujemo prethodnu (ex-ante) evaluaciju i

evaluaciju tokom (mid-term) realizacije programa/projekta, a u okviru sumirajuće evaluacije završnu (final) evaluaciju i naknadnu (ex-post) evaluaciju.

Ono što se u evaluacijama tokom programa/projekta, finalnoj evaluaciji i naknadnoj evaluaciji procjenjuje jeste relevantnost, efikasnost, efektivnost, uticaj i održivost projekta.

Relevantnost se prvenstveno odnosi na dizajn programa ili projekta i tiče se obima u kojem postavljeni ciljevi odgovaraju identifikovanim problemima ili realnim potrebama i to u dva trenutka u vremenu: prilikom dizajniranja programa i u vrijeme evaluacije. Efikasnost se prvenstveno odnosi na aktivnosti u toku programa ili projekta i ona se procjenjuje po tome da li su inputi (ljudstvo, oprema, finansijska sredstva) obezbijeđeni i da li se njima dobro rukovodilo, da li su aktivnosti bile organizovane na prikladan način i da li je sve ovo tako urađeno da se sa najmanjim troškovima ostvare očekivani rezultati. Efektivnost se tiče nivoa ostvarenja rezultata programa ili projekta i pita se o stepenu u kojem su oni proizveli očekivane rezultate, ostvareni rezultati doveli do realizacije njihovih ciljeva, a realizacija ciljeva doprinijela ostvarenju vizije. Dok se efektivnost odnosi na rezultate programa ili projekta, njihov uticaj se odnosi na planirane i neplanirane konsekvene projekta na nivou cilja programa i dugoročnih ciljeva. Održivost se odnosi na to da li će pozitivni efekti programa na nivou rezultata i ciljeva nastaviti da postoje nakon što se sa finansiranjem aktivnosti prekine, kao i da li će se održati dugoročni uticaj na nivou sektora, regiona ili čitave zemlje.

U slučaju programa razvoja kulture opštine Kotor za period 2013 – 2017. trebalo bi pratiti zbivanja u sva četiri domena monitoringa, ali bi posebnu pažnju trebalo posvetiti monitoringu rezultata i monitoringu procesa. U monitoringu konteksta trebalo bi pratiti kako ekonomski činioci – i očekivano pogoršanje ekonomске krize – utiču na ostvarenje planiranih ciljeva i rezultata. S druge strane, u monitoringu uticaja, trebalo bi se koncentrisati na to u kojoj mjeri ostvarenje rezultata ove strategije (u oblasti kulture) doprinosi ekonomskom i socijalnom oporavku opštine Kotor – ili bar njenoj povećanoj otpornosti na udare krize.

U monitoringu rezultata trebalo bi se fokusirati na odnos planiranog i ostvarenog. Trebalо bi i ovde pomenuti da se ne očekuje da će sve predložene aktivnosti finansirati lokalna samouprava, niti da bi sve rezultate trebalo ostvariti u koordiniranoj akciji gradskih institucija. Skup ideja koji je generisan tokom procesa strateškog planiranja i predložene aktivnosti treba tretirati kao „vlasništvo“ svih aktera koji se bave kulturom u ovom gradu i van njega. Vjerovatnoća da će planirani ciljevi biti ostvareni ili da će kretanje putem identifikovanih strateških pravaca dovesti do unaprijeđenja kulture u gradu, proporcionalno je uključivanju svih sektora koji se bave kulturom u njihovu realizaciju; povezivanju sa drugim resorima u gradu i izvan njega (turizam, saobraćaj, obrazovanje, mediji, zanatstvo...) i finansiranju ovih aktivnosti sa različitim nivoa (međunarodnog, nacionalnog i lokalnog).

Međutim, da se ovo željeno bogatstvo aktera i njihovog djelovanja ne bi pretvorilo u zbrku, trebalo bi pažljivo pratiti aktivnosti i rezultate vezane za ciljeve predviđene ovom strategijom. Kao što bi trebalo pratiti i proces ostvarivanja rezultata i ciljeva i međusobne odnose aktera u ovom poslu. Sa rezultatima analiza, na osnovu prikupljenih informacija, Sekretarijat za kulturu, sport i društvene djelatnosti trebalo bi da permanentno upoznaje organe lokalne samouprave, kulturne institucije i druge kulturne aktere u gradu; Ministarstvo kulture; kao i međunarodne donatore, ukoliko ih bude bilo. Svrha ovih aktivnosti bila bi da se na osnovu uočenih problema ili novih mogućnosti uvode korektivne akcije ili revizije ovog plana.

S druge strane, evaluacija bi trebalo da se odvija na najmanje dva nivoa. Na prvom nivou, trebalo bi uvesti redovnu evaluaciju programa i projekata kulturnih institucija i vaninstitucionalnih aktera na godišnjem nivou. Nju bi trebalo bi da vrše Sekretarijat za kulturu, sport i društvene djelatnosti (posebno njihovih kvantitativnih i finansijskih aspekata - praćenje efektivnosti i efikasnosti programa i projekata) i Savjet za kulturu gradonačelnika/ce - koji bi ocjenjivao kvalitativne aspekte postignutog. Utoliko bi trebalo obezbijediti da se u Savjetu za kulturu nađu stručnjaci koji su sposobni da odgovore ovim zadacima.

Na drugom nivou - evaluacije ostvarenja strateških ciljeva i rezultata - trebalo bi organizovati temeljnu evaluaciju postignutog u bar dva vremenska odsječka – na početku 2015. godine i po okončanju planskog ciklusa (u prva tri mjeseca 2018. godine). Ovako organizovani sistemi monitoringa i evaluacije, omogućili bi i da se tokom planskog perioda unaprijedi realizacija planiranih aktivnosti, uvedu korektivne mjere i prilagođavanja ciljeva i rezultata. A posebno bi predstavljali dobru osnovu za naredni ciklus strateškog planiranja.

Kotor, novembar 2013.